Tarık Ali'nin Önsöz'üyle

Irak'ta solun tarihi

komünist partisi, işçi hareketleri ve sol, 1924-2004

Ilario Salucci

agorakitaplığı

Ilario Salucci Irak'ta solun tarihi

agorakitaplığı

68

ILARIO SALUCCI

İtalyan aktivist ve gazeteci. Yıllardır Irak'taki direnişin gizli tarihi üzerinde çalışıyor.

OSMAN AKINHAY

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980'de hapse girdi. İçeride çevirmenliğe başladı, 70'i aşkın kitap çevirdi. *Gün Ağarmasa* (2002) adlı bir romanı; *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1991) ve Özcan Özen'le birlikte hazırladığı *Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke* (2002) ve *Dünyanın Bütün Sokakları İsyanda* (2003) başlıklı üç derlemesi var.

Ilario Salucci

IRAK'TA SOLUN TARİHİ

Tarık Ali'nin Önsözüyle

Türkçesi: Osman Akınhay

a
agorakitaplığı

Siyaset - İnceleme 13

Irak'ta Solun Tarihi
Irak Komünist Partisi, İşçi Hareketleri ve Sol, 1924-2004
Ilario Salucci

Eserin özgün adı:
A People's History of Iraq
Haymarket Books, 2005, Chicago

İngilizce'den çeviren: Osman Akınhay
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 2003, 2005, Ilario Salucci
© 2005; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Mayıs 2005
ISBN: 975 - 8829 - 73 - 4

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 36

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş *(Anthony Arnove-Ahmed Şevki)* vii

Önsöz *(Tarık Ali)* .xi

Yazarın Sunuşu .xvii

1) Irak Komünist Partisi'ne Genel Bir Bakış .1
2) Irak Komünist Hareketinin Kökleri, 1924-1941 .4
3) Irak Komünist Partisi, 1941-1958 .17
4) Abdül Kerim Kasım Yılları, 1958-1963 .28
5) Milliyetçi Rejimler, 1963-1990 .39
6) Savaş, Ayaklanma ve Uluslararası Ambargo, 1990-2002 . .77
Epilog: ABD İşgali Altında Irak'taki Komünist Sol .91

Olaylar Kronolojisi, 1900-2004 .107

Ekler: Irak Solu'nun Konuşmaları ve Açıklamaları .123
Ek A: Irak Delegesi Kasım Hasan'ın (Nazım) Yedinci Komintern Kongresi'nde Yaptığı Konuşma .125
Ek B: Irak Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Açıklaması, 24-25 Temmuz 2003 .139
Ek C: Irak İşçi Komünist Partisi'nin Açıklaması, Eylül 2003 .144
Ek D: Irak İşçi Komünist Partisi Politbürosu'nun Açıklaması, 26 Eylül 2003 . .146
Ek E: Süleymaniye Şurası'nın (İşçi Konseyi'nin) Açıklaması, 23 Haziran 1991 . .149

Kaynakça .153

Sunuş

ABD'nin Irak işgali daha yıllarca, belki de onyıllarca jeopolitik durumu şekillendirmeyi sürdürecektir. Gerçi gelişmeler, tam Bush yönetiminin 'en iyi tasarlanmış planlar'ına göre seyretmiş değildir. George W. Bush ile onun yeni-muhafazakâr danışmanları, sürgündeki Iraklıların yalanlarına kanarak ve kendi güçlerinden başları dönmüş bir halde, Irak'ta 'şekerler ve çiçekler'le karşılanmayı ve ülkeyi kendi kafalarına göre büyük bir süratle yeniden yapılandırmayı bekliyorlardı. Gerçekteyse, yalnızca 'Baas kalıntıları', 'kuyruklar', 'terörist'ler' ve 'yabancı savaşçılar'ın değil, Irak toplumunun geniş kesimlerinin de şiddetli direnişiyle karşılaştılar. Savaşı planlayanlar biraz olsun tarihi (özellikle de Ilario Salucci'nin bu kitapta anlattığı

tarihi) inceleme zahmetine katlansalardı, yirminci yüzyılın başlarında Britanya'nın Irak'ı 'özgürleştirme' çabalarının da nasıl bir direnişle karşılaştığını görebilirler; ayrıca, 1991 Körfez Savaşı'nın sonunda Saddam Hüseyin'in iktidarda kalmasından kimin sorumlu olduğunu, ABD'nin -bir Şii ayaklanmasıyla devrilmesini beklemek yerine- Irak diktatörünü bilerek yerinde bıraktığını çok az Iraklının unuttuğunu anlayabilirlerdi. Irak halkı, esasen Amerika Birleşik Devletleri'nin ve İngiltere'nin desteğiyle sürdürülen on üç yıllık Birleşmiş Milletler yaptırımlarının nasıl acılara ve ıstıraplara mal olduğunu, bu süreçte çoğu çocuk olmak üzere en az 500 bin Iraklının hayatını kaybettiğini de unutmamıştı. Aynı şekilde, Türkiye'deki hava üslerinden kalkan ABD uçaklarının kendi ülkelerini periyodik bir şekilde bombalamalarını da kimse unutamazdı.

Kuşkusuz, şu anda Washington -halkın işgale gösterdiği direnç karşısında- birçok açıdan Irak'taki savaşını kaybediyor olsa da, ABD'nin zaferini ilan edebilmek için elinde hâlâ nasıl kozlara sahip olduğunu akıldan çıkarmamakta fayda vardır. Ama Bush yönetimi, işgalin Irak'ta nasıl başarılı olacağına dair bol keseden vaatlerde (demokrasi, insan hakları, ekonominin gelişmesi) bulunmanın yanı sıra, bu amaçlara ABD'nin ya hiç bedel ödemeden ya da çok az bedel ödeyerek ulaşabileceğini de söylemiştir. Washington'a göre, işgalin maliyeti, yüz milyarlarca doların sosyal programlardan bu operasyona aktarılması yerine, doğrudan Irak petrolüyle karşılanabilirdi. Ancak bugün görülen odur ki, ABD'de, giderek daha çok sayıda yedek asker göreve çağrılmakta, bu askerlerin işgal bölgesinde daha uzun süreler kalmaları gerekmekte, üstelik onlardan, bugüne değin 1,400'ü aşkın ABD askerinin hayatını kaybettiği koşullarda savaşa katılmaları istenmektedir. ABD hükümeti ayrıca, işgalin bütün Ortadoğu'nun görüntüsünü yeni baştan şekillendirece-

ğini, hatta bunun Ortadoğu'yla sınırlı kalmayıp bütün dünya politikasını etkileyeceğini iddia edebilmektedir.

Bununla birlikte, Irak işgalinin arkasında yatan esas sebep, demokrasi değil, petroldü. Irak, dünyanın en büyük ikinci petrol rezervlerine sahip bir ülkedir ve yeryüzünün bütün petrol kaynaklarının üçte ikisinin bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Petrol, dünya kapitalist sistemi açısından hayati önem taşır; ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa ve Asya'daki başlıca ekonomik, siyasal ve askeri rakipleri, kendi gelişen ekonomilerini desteklemek için Ortadoğu'dan ithal edilen petrol kaynaklarına daha fazla bağımlı hale geldikçe, giderek daha da fazla hayati bir öneme kavuşmaktadır. Washington'ın, dünya çapındaki hegemonyasını sürdürmenin bir kaldıracı olarak Ortadoğu'daki petrol kaynaklarını denetimi altında bulundurmak için onyıllardır yürüttüğü kavganın başlıca sebebi budur. Kısacası, ABD İmparatorluğu açısından Irak'ın stratejik önemi Vietnam'a kıyasla çok daha büyüktür.

Bizim, elinizdeki kitabı yayına hazırlamaktaki amacımız, İngilizce konuşan okurların modern Irak tarihini (ABD medyasının tamamen görmezden geldiği, ya da kasten çarpıttığı bir tarihi) daha iyi anlamalarını sağlamaktır. Amerika'da genelde Araplara, özelde de Iraklılara karşı beslenen ırkçı duygular, işgalle ilgili bütün tartışmalara damgasını vurmuş durumdadır. Bu ırkçı mitolojiye göre, Arapların demokrasi deneyimi yoktur, Araplar kültürel ve entelektüel bakımdan geridirler ve modernliği tümüyle reddeden fundamentalist dinci ideolojilere saplanıp kalmışlardır. Irak'ın, aslında modern toplumun temellerini teşkil eden son derece hayati değerdeki kültürel ve entelektüel geleneklerin beşiği bir ülke olması, onların gözünde hiçbir önem taşımadığı gibi; Irak'ın büyük oranda laik ve son derece gelişmiş bir toplum olması, modern Arap dünyasın-

da bir ilim ve irfan merkezi olarak görülmesi, siyasal ve ekonomik örgütlenmenin zengin geleneklerini geliştiren canlı bir işçi sınıfına sahip olması da bir önem taşımamaktadır.

İşte, biz de bu bağlamda, Irak'ta işçi hareketi deneyimlerinin ayrılmaz bir parçası olan Irak Komünist Partisi (IKP) deneyimini ele almanın önemli olduğu kanısındayız. Salucci'nin hiçbir yanılsamaya kapılmadan değerlendirdiği gibi, Parti, süreç içerisinde pek çok hataya düşmüş olsa da, aynı zamanda Irak'taki ve bütün Ortadoğu'daki halkların gerçekten demokratik ve laik örgütlenme özlemlerini temsil etmektedir. (Belirtmeye gerek yok ki, Amerika Birleşik Devletleri bu laik projeye çok sert -ve fiilen şiddete başvurarak- karşı çıkmış, bu doğrultuda Baasçı rejimin binlerce Iraklı komünisti katletmesine açık destek vermiş, buna bağlı olarak bölgede İslamcı hareketlerin yükselişini her vasıtayla teşvik etmiştir.) Irak Komünist Partisi üyeleri, sınırlarını kendi çıkarlarının peşindeki emperyal devletlerin çizmediği bir Ortadoğu düşleyen milyonlarca kişinin arasında yerlerini almışlardır. Ortadoğu halkları, tohumlarını emperyal devletlerin (ve bölgenin kaynaklarının, özellikle petrol servetinin bölüştürülmesindeki devasa eşitsizliklerin) ektiği dinsel, etnik ve kültürel ayrılıkların üstesinden kendi çabalarıyla gelebilirler ve bu kaynakları, sıradan insanların ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanabilirler. Haymarket Books olarak biz de, bu görevin bugün can alıcı bir önem taşıdığını ve elinizdeki kitabın mütevazı bir ölçüde de olsa, bu hedefe en iyi nasıl ulaşılacağının tartışılmasına katkı yapacağını düşünmekteyiz.

Anthony Arnove - Ahmed Şevki

Önsöz

Direniş, Irak'ın Bağımsızlığına Giden İlk Adımdır*

Birkaç hafta önce, bazı Pentagon mensupları eski bir filmin özel bir ev gösterimine davet edildiler. Filmin adı, Gillo Pontecorvo'nun sömürgecilik-karşıtı klasik eseri olan ve ilk başlarda Fransa'da yasaklanan *Cezayir Savaşı*'ydı. Bu gösterimdeki amaç, geçmişten ders çıkarmaktı. Fransa o muharebeyi kazanmış, fakat savaşı kaybetmişti.

Pentagon en azından, Irak'taki direnişin bildik bir anti-sömürgeci kalıba uyduğunun farkında. O filmde de esasen, Cezayirli makilerin** yaklaşık yarım yüzyıl önce gerçekleştir-

*) Bu metin ilk defa 3 Kasım 2003 tarihli *Guardian*'da yayınlanmıştır.

**) İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da Rezistans'a katılan direnişçilere verilen ad. (ç.n.)

dikleri ve pekâlâ geçen hafta Felluce'de ya da Bağdat'ta da filme alınabilecek türde olan eylemleri görmüşlerdi. O zaman da, şimdi olduğu gibi, işgalci devlet bu eylemlerin hepsine 'terörist' damgasını yapıştırıyordu. O zaman da, şimdi olduğu gibi, esirler işkenceden geçiriliyor, direnişçileri ya da yakınlarını barındıran evler yıkılıp tarumar ediliyor, akla gelen her konuda baskı uygulanıyordu. Sonunda Fransızlar, güçlerini geri çekmek zorunda kalmışlardı.

Amerika'nın 'savaştan sonraki' kayıpları, (en az 15 bin Iraklının canına mal olan) fiili işgal sırasında meydana gelenlerin sayısını fazlasıyla geride bıraktıkça, ABD'de, kaçınılmaz olarak bir sürü konu yeniden tartışılmaya başlandı. Artık çok az kişi, ABD işgali altındaki Irak'ın, Saddam Hüseyin dönemine kıyasla çok daha kötü bir durumda olduğu gerçeğini inkâr edebilir. Ülkede yeniden inşadan eser bile yok. İşsizlik muazzam boyutlarda. Gündelik hayat tam bir sefalet; işgalciler ile onların kuklaları en temel insani ihtiyaçları bile karşılayamıyorlar. ABD, Iraklılara kendi kışlaları ve barakalarını temizletmek için dahi güvenmediğinden, bu tür ayak işlerinde güney Asya'dan ve Filipinler'den getirtilen göçmenler kullanılıyor. Neo-liberal kapitalizm çağındaki sömürgecilik böyle bir şey işte. Büyüklü küçüklü bütün ihalelerde öncelik daima ABD'li ve 'dost ülke' şirketlerine veriliyor. En iyi koşullarda dahi, işgal altındaki bir Irak, ahbap-çavuş kapitalizmi (Bechtel ve Halliburton'da somutlanan yeni kozmopolitanizm) adına işleyen bir oligarşiye dönüşecek.

Direnişi besleyen ve birçok genç insanı direniş saflarına sürükleyen de işte bu koşulların hepsinin biraraya gelişi. Savaşan insanları ele vermeye meyilli çok az insan var. Bu son derece önemli bir nokta, çünkü bir direnişin kalıcı olabilmesi için -üstü kapalı da olsa- halkın desteğini elde etmesi gerekiyor.

Iraklı makiler, George Bush'un ABD'deki konumunu zayıflattılar ve Demokrat politikacıların Beyaz Saray'ı eleştirmesine fırsat sağladılar; Howard Dean, ABD güçlerinin iki yıl içerisinde tamamen geri çekilmesini önermeye bile cesaret etti. Savaşa karşı çıkan ama işgali destekleyen ve direnişi şiddetle mahkûm etmek isteyen kurulu düzenin uşakları bile, direniş olmasaydı savaş çığırtkanlarının zafer şarkıları söylemelerini hiç kimsenin engelleyemeyeceğini biliyorlar. En önemlisi, Irak'taki felaket, İran ve Suriye'ye yönelik maceraperest emelleri belirsiz bir süreliğine erteletmiş bulunuyor.

Son aylardaki daha komik görüntülerden biri, Bağdat'a yaptığı ziyaretlerden birinde düzenlenen basın toplantısında, Paul Wolfowitz'in, "Asıl sorun, Irak'ta çok fazla yabancının varlığı," demesiydi. Oysa çoğu Iraklı, asıl işgalci orduları 'yabancı teröristler' olarak görüyorlar. Niçin? Çünkü, bir ülkeyi işgal edince, bir sömürgeci gibi davranmak zorundasınız. Bosna ve Kosova protektoraları gibi fiilen bir direnişin söz konusu olmadığı yerlerde dahi yadsınamaz bir gerçektir bu. Irak'taki gibi fiili direnişin olduğu yerlerdeyse, ortaya çıkabilecek tek model, Gazze ile Guantanamo'nun bir karışımı olacaktır.

Irak'ı işgal eden Batılı ülkelerin yorumcuları, işgale karşı çıkanların hangi koşullarda yaşadıklarını anlatmaya tenezzül bile buyurmuyorlar. Bu, çirkin bir işgal; dolayısıyla, alacağı tepkiyi de kendi niteliği belirliyor. Irak'taki muhalif kaynaklara göre, ülkede 40'tan fazla direniş örgütü bulunuyor. Baasçılar, işgali destekleyen Irak Komünist Partisi'nin ihanetinden tiksinen muhalif komünistler, milliyetçiler, işgalin dağıttığı birliklere mensup Iraklı askerler ve subaylar, Sünni ve Şii gruplar, bu direniş odaklarından en bilinenleri.

Bir zamanlar Saddam'ın zulmüne maruz kalan, şimdiyse sürgünde yaşayan Irak'ın büyük şairleri (Sadi Yusuf ile Muzaf-

fer el-Nevab), ülkelerinin vicdanı olan isimler. Onların işgali mahkûm edip çakallara kin kusan öfkeli şiirleri, direniş ve yenilenme ruhunun ayakta kalmasına yardımcı oluyor.

Sadi Yusuf şu dizeleri yazıyor:

Çakalların yüzlerine tükürеyim
Tükürеyim listelerine.
Bildireyim ki biz Irak halkıyız –
Bu ülkenin antik ağaçları.

Şu dizeler de Nevab'ın:

Ve asla güvenme bir özgürlük savaşçısına
Kolsuz olarak çıkınca karşına –
İnan bana, o krematoryumda yandım ben.
Gerçek şu ki, ancak topların kadar büyüksün,
Çatal bıçak sallayan kalabalıklar
Düşünürken sadece kendi midelerini.

Başka bir ifadeyle, direniş ağırlıkla Iraklılar tarafından yürütülüyor (başka Araplar da direnişe omuz vermek için sınırları geçerlerse buna hiç şaşırmam doğrusu). Eğer Bağdat ve Necef yakınlarında Polonyalılar ve Ukraynalılar kol geziyorsa, niçin Araplar birbirlerine yardım etmesinler ki? Direnişin anahtar noktası, bir merkeze bağlı olmaması (işgalci bir orduya karşı gerilla savaşının klasik ilk aşaması). Dün ABD güçlerine ait bir Chinook helikopterin düşürülmesi de aynı modelin bir sonucu. Bu grupların ikinci aşamaya geçip, bir Irak Ulusal Kurtuluş Cephesi kurmayı başarıp başaramayacaklarını ise zaman gösterecek.

'Dürüst bir simsar' işlevi gören Birleşmiş Milletler'e gelince, onu tamamen unutmak lazım. Özellikle de, problemin bir

parçası haline geldiği Irak'ta. BM'nin eski sicilini (katil yaptırımların uygulayıcısı ve on iki yıl boyunca her hafta sürdürülen Anglo-Amerikan bombardımanlarının destekçisi olma rolünü) bir tarafa bırakırsak, Güvenlik Konseyi 16 Ekim 2003'te, "uluslararası toplum... geniş kapsamlı bir temsili yönetim konseyini olumlu karşılar... yönetim konseyinin Irak halkını harekete geçirme çabalarını destekler..." diyerek bütün itibarını tekrar yerlere sermiştir. Bu arada, sicili kabarık bir sahtekâr olan Ahmed Çelebi, Birleşmiş Milletler'de Irak delegeliğine getirildi. Bu noktada, Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'nin, Pol Pot'un on yıl boyunca BM'deki sandalyesini korumasında ısrar etmelerini hatırlamamak elde değil. Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği tek norm, kaba kuvvet. Bugün için o gücü hakkıyla kullanabilecek tek bir ülke var. Dolayısıyla, güney yarımkürenin önemli bir kısmında ve başka yerlerde, Birleşmiş Milletler demek Amerika Birleşik Devletleri demektir.

Arap Doğu, bugün ikili bir işgalin kıskacındadır: Filistin ile Irak, ABD-İsrail ittifakınca işgal edilmiştir. İlk günlerde Bağdat'ın düşüşü Filistinlilerin moralini bozduysa bile, daha sonra bir direniş hareketinin baş göstermesi onlara cesaret vermiş olmalıdır. Bağdat'ın düşüşünden sonra İsrail'in savaş delisi lideri Ariel Şaron, Filistinlilere, "Koruyucunuz gittiğine göre haddinizi bilmenizin zamanı geldi," diye kükredi. Sanki Filistin mücadelesi Saddam'a ya da başka bir kişiye bağlıymış gibi. Arapların bir reis olmadan kaybetmeye mahkûm olduğunu varsayan bu eskiye dayalı sömürgeci yaklaşım, Gazze ve Bağdat'ta test ediliyor. Oysa Saddam geberip gitseydi bile, direniş sönüp yok olmaktan ziyade daha da güçlenirdi.

Er ya da geç bütün yabancı askerler Irak'tan ayrılmak zorunda kalacak. Eğer bunu kendi rızalarıyla yapmazlarsa, zor-

la kovulacaklar. Yabancı güçlerin ülkedeki varlığı şiddeti kamçılıyor. Irak halkı kendi kaderinin denetimini tekrar eline geçirdiği zaman, kendi ülkesinin iç yapısına ve dış politikasına da kendisi karar verecek. Bu yönelişin demokrasi ile sosyal adaleti birleştireceği de umut edilebilir (ki, ateşi Latin Amerika'da yakılan, fakat Amerikan İmparatorluğu'nu öfke nöbetlerine sokan bir formüldür bu). Bu arada Iraklılar, İngiliz ve Amerikan yurttaşlarının gıptayla bakacakları bir şeye sahip olmaktan dolayı kendileriyle övünebilirler: Onların muhalif bir gücü var.

Tarık Ali

Yazarın Sunuşu

Aşağıdaki çalışma, epilogunu oluşturan "ABD İşgali Altındaki Komünist Sol" bölümü dışında, 'öteki Irak'ı, çalışan sınıfları ve onların mücadelelerini (özetle, medyanın tamamen görmezlikten geldiği bir Irak ile ABD-İngiliz koalisyonunun savaş hazırlıklarıyla meşgul olduğu dramatik günlerde solun durumunu) gözler önüne serip, daha fazla insan tarafından bilinmesi amacıyla tasarlandı. Dolayısıyla, elinizdeki kitap, bu alanla ilgili çok sınırlı bir uzmanlar çevresi dışında büyük ölçüde karanlıkta kalan Irak Komünist Partisi ile Irak'taki işçi hareketinin tarihini (ülkenin geçmişinin ayrılmaz bir parçasını) yeniden oluşturmaya girişmektedir.

Aynı zamanda, bu çalışmayla, Irak'ın tarihinde, özel olarak da komünist stratejinin çeşitli aşamaları, sınıf mücadelesinin dinamiği ile -çeşitli toplumsal ve siyasal öznelerin etkili olduğu- ülkenin tarihi arasında son derece önemli özellikler olarak gördüğüm şeyleri açığa çıkarmayı ve değerlendirmeyi hedeflemekteyim. Irak, özellikle bu açıdan ilginç bir ülke ve konudur; (1950'ler sırasında) yarı-sömürge bir ülkede burjuva ulusal devrimi, komünist hareketin stratejisinin aşama aşama uygulanması ve sürekli devrim teorisi bakımından kesin bir test oluşturmakta, ama bunun yanında, bizi bu burjuva ulusal devriminin başarısızlığına sebep olan dinamiği, yani, hakkında çok çeşitli teorilerin ortaya atıldığı bir tür 'devlet kapitalizmi'nin iktidara gelişini yeniden ele almaya yöneltmektedir. Ben burada, Irak tarihinin bu iç içe geçmiş özellikleriyle ilgili ayrıntılı yorumlarda bulunacak değilim. Benim buradaki niyetim, daha çok, bazı analitik görüşleri doğuran bazı yaklaşımları sıralamak ve onlardan hareketle yeni önermeler ortaya atmaya çalışmaktır.

Umarım, bu kitap okurun, bugünkü Irak'ta hüküm süren son derece karmaşık (ve çok çeşitli yorumlara açık) durumu daha eksiksiz biçimde kavramasına katkıda bulunur.

Ilario Salucci

IRAK'TA SOLUN TARİHİ

Birinci Bölüm

Irak Komünist Partisi'ne Genel Bir Bakış

Irak'taki siyasal sol, daima, Irak'taki önemi -en azından 1944'ten sonraki süreçte- küçümsenemeyecek olan Irak Komünist Partisi'yle (IKP) eşanlamlı sayılmıştır.

Irak Komünist Partisi'nin bugünkü lideri, parti otuz yıl boyunca (1964-1993) Aziz Muhammed'in yol göstericiliğinde faaliyet gösterdikten sonra 1993'te Merkez Komite sekreterliğine seçilen, Hamid Mecid Musa'dır. Bir Sünni Kürt olan Aziz Muhammed, Irak Komünist Partisi'ne 1948'de, on beş yaşındayken katıldıktan kısa bir süre sonra hapse atılmış, aradan ancak on yıl geçince, 1958 Temmuz Devrimi'nin sonucunda serbest bırakılmış ve o tarihte IKP Merkez Komitesi'ne getirilmişti.

IKP, 1993'ten beri her dört yılda bir kongresini toplamakta ve (kendi parlamentosu, parası ve silahlı kuvvetleri bulunan, resmen tanınmasa bile *de facto,* fiili bir bağımsız devlet olarak) Irak Kürdistanı'ndaki faaliyetlerini yasal olarak sürdürmektedir. Partinin son kongresi Ağustos 2001'de yapılmıştır. Ne var ki 1993'ten önce, 1941'deki kuruluşundan itibaren partinin ancak dört kongre (1945, 1970, 1976 ve 1985 yıllarında) toplayabildiğini görüyoruz. Üstelik, bu kongrelerin yalnızca üçüncüsü, Bağdat'ta yasal bir kongre şeklinde düzenlenebilmişti. Irak Komünist Partisi, iki dönemi (Temmuz Devrimi'ni hemen izleyen, egemen güçler onu yasallaştırmayı reddetmiş olmalarına rağmen IKP'nin fiilen kendini yasallaştırdığı beş yıllık dönem ile Saddam Hüseyin ve Ahmed Hasan el-Bekir'in Baas Partisi'yle 1973'te yapılan anlaşmadan sonraki beş yıllık süreç) istisna sayarsak, hep gizli çalışmak zorundaydı.

Irak Komünist Partisi, Irak'ta iktidara gelmiş çeşitli rejimlerce binlerce militanının öldürülmüş olmasından dolayı, 'şehitler partisi' diye bilinmektedir. Gerçekten de, partinin iki genel sekreteri hunharca katledilmiştir. Partinin kurucusu olan ve 1941'den sonra partiyi yeniden diriltip ona önderlik eden Yusuf Salman Yusuf ('Fahd'), 1949'da halka açık bir meydanda asılmıştı (daha sonra da cesedi, Bağdatlı işçilere ibret olsun diye saatlerce meydanda asılı tutulmuştu). 1955'ten sonra partinin liderliğini üstlenmiş olan Hüseyin er-Radi ('Salem Adil') ise, birinci Baas rejimi sırasında tutuklanıp işkenceden geçirilmiş ve 1963'te hayatını kaybetmişti.

IKP'nin askeri kanadı geçmişte önemli değişiklikler sergilemiş ve art arda gelen rejimlerin sürekli baskılarından ciddi ölçüde etkilenmiştir. 1941'de ülke çapında yeniden örgütlendiğinde IKP'nin aktif üye sayısı 100'den azdı, beş yıl sonra bu ra-

kam yaklaşık 4 bine çıkmıştı, Temmuz Devrimi'nden önceki dönemde yine birkaç yüze düşecekti. 1959 yılı ortalarında üye sayısı 25 bine yükselirken, 1967'de yeniden 5 bin civarına düşmüştü. Partinin yasallığının üye sayısını şüphe götürmez biçimde arttırdığı 1970'li yıllar için elde kesin bir rakam bulunmamakla birlikte, o dönemde partinin günlük gazetesinin 20-25 bin nüsha olarak basıldığını not etmek gerekir. Bazı kaynaklara göre, IKP, 1984'te gizlilik koşullarında faaliyet yürüten yaklaşık 2 bin militana sahipti. Ağustos 2001'deki kongre hazırlıkları sırasında dağıtılan bir parti basın bültenindeyse, taban komiteleri toplantılarında Kongre'ye yönelik önerileri tartışan 'yüzlerce' yoldaştan bahsediliyordu.

Uzun dönemler boyunca IKP'nin çok küçük bir örgüt olarak varlığını sürdürdüğüne işaret eden bu rakamlar, IKP'nin Irak'ta oynadığı rol açısından gerçek bir gösterge değildir. Partinin Irak'taki rolünü yansıtan bu neredeyse eşsiz deneyimini (Arap Ortadoğu'da işçiler arasında hegemonik bir role sahip olan diğer tek kitle partisi Sudan Komünist Partisi'dir) tam olarak anlayabilmek için, gözlerimizi geçmişe çevirmemiz ve yalnızca IKP'nin gelişme aşamalarını, iç tartışmalarını, yaptığı dramatik hataları, işçi sınıfını örgütlemeye yönelik kahramanca çabaları ve parti tarihinin karakteristik özelliği olan bölünmeleri değil, bunun yanında (alt sınıfların mücadelelerinin silinmez bir damga vurduğu) bütün Irak tarihini de analiz etmemiz gerekmektedir.

İkinci Bölüm

Irak Komünist Hareketinin Kökleri, 1924-1941

Irak komünist hareketinin eski tüfeklerinden olan Zeki Hayri ('Celil'), 1958'de yaptığı bir röportajda, 1920'li yılların başlarında komünist fikirlerle ilk tanışmasını şu sözlerle nakleder:

> O sırada on dört yaşındaydım ve ortaokula gidiyordum... Öğretmenimin -Elbu Şibl mahallesinden alçakgönüllü bir adamdı- okuma parçasını nasıl yarıda kestiğini hâlâ hatırlıyorum. Dersin konusu olan ve yazarının... Bolşevizmi çok koyu renklerle resmettiği bir makaleden pasajlar okunuyordu. "Bolşevik yönetim," diye bize açıkladı hocamız, "yoksulların yönetimidir. Bu yüzden onu nefretle çiziyorlar." Kolayca

etkilenip yoğrulabileceğim bir yaştaydım ve öğretmenimin bu sözü benim zihnimde çok büyük bir iz bıraktı.

Marksizm Irak'ta ilk defa 1924'te, feminist bir kanalla sahneye çıktı. Hüseyin er-Rahhal'ın (yalnız Arapça'yı değil, Almanca, İngilizce, Türkçe ve Farsça'yı da su gibi bilen -o sırada hiçbir Marksist eserin Arapça'ya tercüme edilmemiş olduğu dikkate alınırsa, çokdillilik değerine paha biçilmez bir hasletti- er-Rahhal, Marksizmin Irak'taki gerçek öncüsüdür) teşvik ettiği bir grup siyasi eğilimli öğrenci, bir komünist çevre oluşturmuşlar ve *es-Sahife* adlı bir gazete çıkarmaya başlamışlardı. Bu gazetede *Labour Monthly*'den ve *L'Humanité*'den yazılar tercüme ediliyordu. Bu çevre henüz belli bir programdan yoksun olmasına rağmen, gazetede çıkan yazılar, geleneğin gücünün yıkılması gerektiği inancını yansıtmaktaydı. Kadınları 'feodal zincirleri'nden (çokkarılılık, peçe, vb.) kurtarma mücadelesi de bu çerçevede yeni bir sembolik önem kazanıyordu. Gazete dört ay içinde altı sayı yayınlandıktan sonra, dini ve ahlâki yıkıcılıkla suçlanıp, resmi makamlar tarafından kapatıldı; aslına bakılırsa, tüm dinleri maddi temelde açıklayarak ve Şeriat'ı 'bin yıl önce yaşamış bir toplum için formüle edilmiş' bir düzen olarak gördüğünü ilan ederek, tarihsel materyalizmin kavramlarını İslamiyet'e uygulamaya başlayan yazılar çıkar çıkmaz kapatılmıştı. Irak Komünist Partisi'nin gelecekteki önderlerinin birçoğu, ilk siyasal deneyimlerini el-Rahhal çevresinde (her ne kadar el-Rahhal'ın kendisi 1920'li yıllarda siyasetten elini eteğini çekmiş olsa da) yaşamışlardı.

1927-1928'de Basra'da, gençlerden oluşan komünist bir çevre oluştu. Bu çevrenin önde gelen isimleri, Gürcistan, Tiflis'te büyüyen ve 1934'te kovulmasına kadar Irak'ın her tarafında komünist fikirlerini yayan Petros Vasili ile, daha sonra

Irak Komünist Partisi'nin ilk önemli önderi konumuna gelecek olan Yusuf Salman Yusuf'tu.

1929'da bu siyasal çevre Liberal Dernek halini aldı ('din-karşıtı parti' diye biliniyordu) ve fikir, konuşma ve eylem özgürlüğünün sağlanmasını, laik bir devlet kurulmasını, kadınların özgürleşmesini, Arapların birliğinin sağlanmasını, modern toplumsal ve bilimsel fikirlerin benimsenmesini talep eden radikal demokratik bir program yayınladı. Bu derneğin faaliyetleri sıkı biçimde ateist, din-karşıtı bir nitelik taşımakla birlikte, köylüler ve liman işçileri ona hiç ilgi göstermediler. Irak komünistlerinin, İslamiyet-karşıtı propagandayla ortaya çıktıkları son örnek buydu.

Bağdat'ta ilk komünist çevre 1929'da oluştu; onu 1933'te başka bir çevre, 1935'te de bir başkası izledi. Her renkten ve eğilimden insanların biraraya geldiği bir çevreydi bu: Bazıları *es-Sahife* grubunun eski üyeleriydi, bazıları Beyrut Komünist Komitesi'nden gelmişlerdi, bazıları Moskova'daki Doğu İşçileri Üniversitesi'nde eğitim almışlardı, bazıları Boston'daki İşçiler Enstitüsü'nde öğrenim görmek üzere bir dönem Amerika Birleşik Devletleri'nde kaldıktan sonra Irak'a geri dönmüşlerdi, nihayet bazıları da (Komintern'in kurduğu ve merkezi önce Berlin'de, daha sonra Paris'te olan) Anti-Emperyalist Birlik'in üyeleriydiler.

Genel bir çerçevede baktığımızda, ilk Iraklı komünistler alt-orta sınıf ailelerden geliyorlardı. Bağdat'ta yürütülen propaganda şehrin kahvehaneleriyle sınırlıydı, oysa Basra'da ve Nasıriye'de esas olarak işçilere yönelik faaliyetler yürütülmekteydi. 'Komünist bir işçi' imzasıyla dağıtılan ilk bildiri, Nasıriye'de, Aralık 1932'de görülmüştü. Başlığı da "Dünyanın Bütün İşçileri, Birleşin! Yaşasın Arap Ülkelerinin İşçi ve Köylü Cumhuriyetleri Birliği!" şeklindeydi:

...Sokaklar işsizlerle dolup taşıyor... Kadınların ve çocukların yiyecek bir lokma ekmekleri yok... Hükümet bu soğuk havalarda onlara yardımcı olmak için bir şeyler yapmayı tasarlıyor mu? Şimdiye değin buna işaret eden hiçbir gelişme olmadı... Çünkü hükümet, halkı karşısına almış bir çeteden başka bir şey değil...

İşçiler! İnsanların hakları vardır ve haklarını ancak zora başvurarak elde edebilirler. Tarih bize bu dersi çoktan öğretti... İşçilerin sefaletini işçilerin kendilerinden başka hiç kimse anlayamaz. Açlığın acısını, açlıktan kıvrananlar dışında hiç kimse bilemez. Bizi soyup soğana çevirmeye kalktıklarında bizim emeğimizin meyveleriyle keyif çatanları niçin suçlamayalım ki?.. Eşraftan, zengin çevrelerden ya da büyük ailelerden gelenlerin isimleri bizi aldatmasın... İşçinin, çalışmanın onurundan başka şeref duyacağı bir kaynak yoktur, bu açıdan işçiler ve köylüler dışında hiç kimse onurlu olmaktan bahsedemez...

Yoldaşlar! Cesur olun! Çünkü biz, onurumuz, hayatımız ve gelecek kuşakların iyiliği için mücadele ediyoruz. İleri işçiler! Etkili eylemler, özgürlük ve refah için, ileri!

Bağdat, Basra ve Nasıriye'deki bütün siyasal çevreler birleşik bir kongre toplamakta anlaştılar ve 8 Mart 1935'de Bağdat'ta, 'Anti-Emperyalist Birlik' adı altında Irak Komünist Partisi kuruldu. Birliğin manifestosu şöyleydi:

İşçilerle Köylülere, Askerlerle Öğrencilere ve Bütün Ezilenlere!

İlk Irak Devrimi (1920 Devrimi) biz işçi ve köylü kitlelerin gücü üzerinde yükseldi. Fakat çileler, fedakârlıklar, on binlerce kurban; bizim sınıfımızın kaderi bunlar oldu... Devrimin kazanımları finans sahipleri, feodaller ve yüksek makamlardakiler arasında paylaşıldı... Bizim payımıza yalnızca

açlık, soğuk ve amansız hastalıklar düştü... merhametten ya da insanlıktan bir dirhem nasibini almamış vergi tahsildarları sürüsü peşimizi bırakmıyor...

Bugün, İngilizler ile egemen sınıf, bizi ezen baskıları ve sömürüyü kalıcı hale getirmek için işbirliği halindeler... Petrol ve ülkenin diğer hammaddeleri İngilizlere peşkeş çekildi ve Irak, İngiliz mallarıyla artık sermayesinin tüketildiği bir kanal, komşu halkları hedef alan, Arap ülkelerinin faydalanabileceği özgürlük özlemlerini boğmayı amaçlayan bir koç başı olmaktan öteye gidemiyor. Egemen sınıf vergi yasalarını keyfince değiştiriyor, topraklara haksız yere el koyuyor, Dicle ve Fırat kıyılarında saraylar inşa ediyor. Bu arada milyonlarca işçi ve köylü açlık sınırında yaşıyor, acı ve ıstırap içinde ölüm kalım mücadelesi veriyorlar...

Böylesine haksız ve dayanılmaz boyutlara ulaşmış olan bu ağır koşulların bize bir kader olarak dayatılmasına artık dur demeliyiz. Biz hayatın baştan aşağı değişmesini, bu değişikliklerin bütün üretici sınıfların yararına yapılmasını istiyoruz... Bizi ezenlerin yüreklerine korku salmak için her platformda sesimizi yükseltelim... Şehirliler ve kırsal kökenliler, işçiler ve köylüler, hiçbir mezhep ve ırk ayrımı olmadan ve devrimci düşünürleri takip ederek, mücadelenin ilk aşamasındaki hedeflerimizi gerçekleştirmek amacıyla yan yana yürüyelim:

Köylülerin bütün borçları ertelensin; bütün ağır vergiler kaldırılsın; hazine arazileri yoksullara dağıtılsın; köylülere ihtiyaçları olan krediler hiçbir engel çıkarılmaksızın açılsın.

İşçilerin toplanma ve konuşma özgürlüğü güvence altına alınsın; işçi kulüpleri ve sendikaları yeniden açılsın; işçileri keyfi işten çıkarmalara, açlık koşullarında ömür tüketmeye ve yaşlılıkta sefil sürünmeye karşı koruyan bir yasa çıkarılsın; Irak'ın her tarafında ve yabancıların sahip olduğu işyerlerinde sekiz saatlik işgünü uygulamaya konsun...

Kahrolsun İngiliz emperyalizmi! Kahrolsun bütün köleleştirici anlaşmalar! Yaşasın emperyalizme ve köylülerle işçileri ezenlere karşı birleşik cephe!

Fakat yalnızca bir ay sonra parti, Komünist Partisi'nin açık faaliyet yürütüp yürütmemesi gerektiği konusunda bölündü. Bazı gruplar (Basra ve Nasıriye'deki gruplar ile Bağdat'taki birkaç grup) birlikten ayrılırlarken, geriye kalan çekirdek kadro yasadışı bir gazete yayınlamaya karar verdi. Gazetenin ilk sayısı, *Kifah-iş-Şaab* (Halkın Mücadelesi) başlığı altında ve 'Irak Komünist Partisi Merkez Komitesi' imzasıyla Temmuz ayında çıktı. Parti programı Ağustos 1935'te yayınlanmıştı ve başlıca altı amaçtan oluşuyordu:

1) Emperyalistlerin kovulması; halka özgürlük, Kürtlere tam bağımsızlık, Irak'ın bütün azınlıklarına da kültürel haklarının tanınması;

2) Toprakların köylülere dağıtılması;

3) Bütün borçların ve arazi ipoteklerinin silinmesi;

4) Emperyalistlere ait olan bütün mülklere -bankalar, petrol kuyuları, demiryolu işletmeleri, vb.- el konulması ve muazzam büyüklükteki tarım mülklerinin müsadere edilmesi;

5) İktidarın işçiler ve köylülerin ellerinde toplanması;

6) Hayatın bütün alanlarında toplumsal devrimin geciktirilmeksizin gerçekleştirilmesi ve halkın çok katlı boyunduruklardan kurtarılması.

Fakat deneyimsizlik, illegal çalışma koşullarında şart olan disiplinin sağlanamamasıyla birleşince, *Kifah-iş-Şaab*'ı (her sayısı 500 adet dağıtılıyordu) çıkaran önderler tutuklandılar ve 1935 yılının sonunda gazetenin yayınına son verildi.

Hüküm giymeden kurtulan, ya da hapishaneden serbest bırakılan komünistler, daha sonra, 29 Ekim 1936'daki Gene-

ral Bekir Sıdkı darbesini desteklediler ve demokratik özgürlük, işçilerin örgütlenme hakkı, sekiz saatlik işgünü, asgari ücret ve kademeli vergi sistemi uğruna mücadele eden bir örgüt olan Halk Reformu Birliği'ne katıldılar. Gelgelelim, yeni rejimin omurgasını teşkil eden subayların işçi sınıfı kökenli olmalarını küçümsediklerinden, Nisan-Mayıs 1937'de patlak veren grevler dalgası sırasında işçileri, komünistleri ve 'reformistler'i aynı şekilde hedef alan yoğun baskılara engel olamayacaklardı. 12 Temmuz 1937'de Halk Reformu Birliği yasadışı ilan edildi; önde gelen komünistler tutuklanıp ülkeden çıkarıldılar ve Irak'tan kaçmak zorunda bırakıldılar. O tarihten 1946 yılına kadar, Irak sınırları içerisinde hiçbir siyasal partinin yasal olarak faaliyet yürütmesine imkân tanınmayacaktı.

Abdullah Mesud'un çalışmaları sayesinde 1937 yazında Bağdat'ta gizli bir hücre örgütlenmişti ve Ocak 1938'de Yusuf Salman Yusuf (1935'ten beri bulunduğu) SSCB'den geri dönüşünde bu gruba katılmıştı. Hücre, Aralık 1940'ta bir merkez komitesi kurmayı ve *eş-Şararah* (Kıvılcım) adıyla bir gazete çıkarmayı başardı. İlk başta sadece 90 nüsha olarak dağıtılan bu gazetenin tirajı, iki yıl sonra yaklaşık 2 bine çıkmıştı.

Mayıs 1941'de Raşid Ali el-Geylani'nin başında bulunduğu rejim ile Büyük Britanya arasındaki savaş döneminde, bu grup, halkı el-Geylani'yle güçlerini birleştirmeye yönlendirirken, Yahudileri savunması sebebiyle aynı rejimin baskılarına da maruz kalmıştı. (Grup daha sonra, Nazilerin SSCB'ye saldırması üzerine, komünistlerin resmi çizgisi haline gelen Büyük Britanya'yla anti-faşist ittifak göz önüne alındığında, el-Geylani'yi desteklemenin bir hata olduğunu kabul etti.) Bununla birlikte, partinin kuruluşu ile 1940-1941 yıllarındaki yeniden inşası arasında geçen altı yıllık dönemde apaçık bir

değişim gözlenmekteydi. Sovyet politikasına duyulan ilgi, partinin kendi siyasal hattının yeniden formüle edilmesinde kesin faktörlerden biriydi.

29 Ekim 1941'de polis, yeniden kurulmuş olan komünist grubun önderi Abdullah Mesud'u tutukladı. Mesud'un yürüttüğü parti genel sekreterliği görevi Yusuf Salman Yusuf'a geçti ve Yusuf'un önderliğinde Irak Komünist Partisi, yedi yıllık bir zaman diliminde, ülkenin en önemli siyasal gücü konumuna geldi.

MONARŞİ KOŞULLARINDA TOPLUMSAL YAPI

Hanna Batatu'nun sözleriyle:

> Osmanlılar döneminde Irak, hiç de küçük olmayan ve birbirinden ayrı, hepsi kendi dünyasına kapanmış, birbirleriyle bağları çok zayıf cemaatlerden oluşmaktaydı; kısmen de, gözünü para kazanmaya ve özel mülklerini genişletmeye dikmiş, esasen Irak'ın dünya pazarıyla görece daha yakın zamanda kurduğu bağlarla şekillenen bir toplumsal formasyona sahipti; tabii, soya sopa, din bilgisine ve büyük ölçüde yerel çıkarların, küçük zaplı zanaat üretiminin, geçimlik tarımın ya da -şehirlerin dışında- devlet mülkiyetinin veya komünal aşiret mülkiyetinin egemen olduğu yerel ilişkilere değer veren daha eski toplumsal formlar da ağırlığını muhafaza ediyordu.

Bugün Irak diye bilinen bölge, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasından itibaren, buğday ihracatçısı olarak dünya ekonomisine dahil olmuştu. Pazara yönelik tarım beklenmedik bir patlama gösterdi: 1867-1871 döneminde Irak'tan her yıl 140 bin sterlin de-

gerinde tahıl ihraç edilirken, 1912-1913 yıllarına gelindiğinde bu rakam yılda 8 milyon sterline çıkmıştı. Ticari tarım en önemli zenginlik ve güç kaynağıydı, fakat, Irak'ın aşiret temeline dayalı geleneksel pastoral ekonomisinin çözülüşü yüzünden, toplumsal sürtüşmelere de sebep oluyordu. (1867'de göçebe aşiretler bütün nüfusun yüzde 37'sini oluşturmaktayken, 1930'da bu rakam yüzde 7'ye düşecekti. Aynı yıllarda köylü çiftçilerin sayısı da nüfusun yüzde 41'inden yüzde 68'ine çıkmıştı.) Toprakta ortak mülkiyetin dağılışı ve toprak beyi olma özlemi içindeki aşiret reislerinin (Arap bölgelerinde şeyhlerin, Kürt bölgelerinde ağaların) ortaya çıkışı bu sürece eşlik etmekteydi. Osmanlı egemenliğinde, şeyhler ve Türk egemenler arasındaki çatışmaların ve şeyhlerin rolünü sorgulayan çeşitli göçmen aşiretlerin çözülüşünün damgasını vurduğu belirsiz bir süreçti bu. Yine de Britanya kontrolü, sonra da üç Osmanlı vilayeti Basra, Bağdat ve Musul'un işgali, daha sonra da 1921'den itibaren Haşimi monarşisinin egemenliğinde Irak devletinin kuruluşu ve 1932'de bağımsızlığın ilan edilişi sürecinde, durum köklü bir değişiklik göstermişti. Britanyalılar şeyhleri ve önemli toprak beylerini, Irak toplumunun köşe taşları sayıyorlardı. Özellikle bu aşiretler dikkate alınarak, onların gücünü pekiştiren (ve yasallaştıran) ve sonraki bütün köylü isyanlarının askeri birliklerce anında ezilmesini sağlayan, ayrı bir hukuk sistemi getirilmişti.

Büyük toprak sahipleri monarşinin esas toplumsal tabanını oluştururlarken, monarşi de, yalnızca onların yararına kararlar alıyor, toprak beylerinin haklarını güvence altına alıp, köylü isyanlarını kanunsuz ilan eden yasalar çıkarıyor, devlet bütçesinden toprak sahiplerinin yararına önemli miktarlarda pay ayrılıyordu. Toprak sahipleri aynı süreçte, muazzam genişlikte, gerçekten de başka bir Ortadoğu ülkesinde akla dahi

getirilemeyecek büyüklükte topraklara el koymayı da başardılar. Aslında bu dönemin sonunda, 1958'de, tüm arazilerin üçte ikisi, toprak sahibi olanların yüzde 2'lik kısmına aitti. Büyük toprak sahipleri içinde 49 aile, ülkenin tüm arazilerinin yaklaşık yüzde 17'sini mülkiyetinde bulunduruyordu (halbuki küçük toprak sahiplerinin yüzde 64'ünün, tüm topraklardaki payı ancak yüzde 3,6 kadardı).

Egemen tarım sistemine *ikta* deniyordu; köylü çiftçiler ile toprak beyleri arasında neredeyse bir kölelik ilişkisi getiren, yarıcılıkla büyük mülklerin kiraya verilmesinden oluşan bir sistemdi bu. Toprakların bu sistemle ekilip biçilmesi, ekilebilir arazilerin çoğalması sonucunda ihracata dönük üretimin artması (bu nitelikteki üretim 1913 ile 1943 yılları arasında beş kat, 1943 ile 1958 yılları arasında da iki kat artmıştı) ve köylülerin azgınca sömürülmesi (1950'li yıllarda kiralık arazileri işleyen birçok köylünün, elde ettikleri hasadın ancak yüzde 15-20'lik kısmını kendilerine alıkoymalarına izin veriliyordu) anlamına gelmekteydi. Tarım yöntemleri hâlâ geriydi.

Tarımsal sistemdeki azgelişmişlik, yavaş bir gelişme kaydeden ve zaten kayda değer rakamlara ulaşmayan iç tüketime yönelik malların üretilmesiyle sınırlı kalan sınai üretimi de geriletmekteydi. Tamamen yabancı şirketlerin elinde olan petrol üretimi, 1934'ten sonra yükselişe geçmeye başlamıştı. Sınai işgücünün çoğunluğu Basra limanında (1940'lı yıllarda 5 bin işçi), demiryollarında (11 bin işçi) ve petrol sanayiinde (13 bin işçi) toplanmıştı. Genelde, 10'dan fazla işçi çalıştıran şirketlerde istihdam edilen Iraklı işçilerin sayısı 1926'da 13 binden 1954'te 63 bine çıkmıştı ve bunların yarısı da Basra ile Bağdat'ta çalışmaktaydı.

1950'li yıllarda, işçi sınıfının sayısı (ulaşım ve hizmet sektörlerinde çalışanlar dahil olmak üzere) 400 bin civarındaydı

(toplam şehirli nüfus 2,6 milyondu); fakat bunların çoğunluğu da hâlâ 5 işçiden daha az kişiyi istihdam eden, son derece küçük işyerlerinde çalışmaktaydı.

O dönemde yoksulluk alıp başını gitmişti; nüfusun en ağır biçimde etkilenen kesimi köylülerdi. 1939 ile 1948 yılları arasında yiyecek fiyatları sekiz kat artarken, ortalama vasıfsız işçi ücreti ancak dört kat artmıştı. 1950'li yıllarda, nüfusun yüzde 80'i (kadınların yüzde 90'ı) okuma yazma bilmiyordu. 6 bin kişiye tek bir doktor, 5 bin kişiye tek bir dişçi düşüyordu. O devirde Irak'ta sosyal yardımların, sağlık sigortasının ya da emekli aylığının esamisi bile okunmazdı. Kırsal bölgelerde ortalama ömür beklentisi 35 ile 39 yaş arasındaydı.

Irak orta sınıfı da güçlü değildi ve varlığı tarım, ticaret ve sanayi alanlarında gözlenebiliyordu. Tarımdaki orta sınıf esasen rantiye sınıfından oluşurken, üç kesimin en güçlüsü olan ticari orta sınıf, uzun vadeli sınai yatırımlarla pek ilgili değildi. En son ortaya çıkan sınai burjuvazisi ise tarımsal hammaddelere bağlıydı (gerçekte de, Irak sanayiinin yüzde 34'ü tarıma bağımlıydı) ve kırdaki rantiye sınıfıyla doğrudan aile bağlarına sahipti.

Irak, monarşinin egemen olduğu bütün bu dönem boyunca ayaklanmalara, isyanlara ve toplumsal mücadelelere sahne oldu. 1920'de Britanya işgaline karşı kitlesel bir ayaklanma patlak verdi ve (Arabistanlı Lawrence diye de bilinen Britanyalı yazar ve asker T.E. Lawrence'a göre) 10 bine yakın kurbanla vahşice bastırıldı. 1919 ile 1945 yılları arasındaki dönemde de toplam yedi Kürt ayaklanması yaşandı. 1936'da orta Fırat bölgelerindeki aşiretler ayaklandılar ve 1920'dekine benzer bir durum yarattılar.

İlk sendika, Zanaatkârlar Birliği, daha sonra Irak'ın ilk işçi sınıfı önderi durumuna gelecek olan teknisyen Muhammed Sa-

lih el-Kazzaz'ın önderliğinde 1929'da kuruldu. Zanaatkârlar Birliği, 'lonca' kuruluşlarıyla sendikacılığın daha modern yönlerini bünyesinde birleştirirken, sendikanın kimliği ve politikaları, milliyetçilik ile sınıf bilincinin bir karışımıydı. Ayrıca, Temmuz 1931'de yeni belediye vergilerini protesto etmek amacıyla 14 günlük bir grev örgütlemişti ve bu grev kısa sürede, Britanyalıların desteklediği egemen monarşiye karşı ülke çapında bir protesto hareketine dönüşecekti. Hükümet bu greve, sendikayı yasadışı ilan edip el-Kazzaz'ı tutuklayarak karşılık verdi.

El-Kazzaz daha sonra, 1932'de, Irak'taki ilk sendika federasyonunu kurdu; Bağdat'ın Britanyalıların elindeki elektrik şirketini bir ay süreyle boykot edilmesini örgütleyen bir eylemden sonra bu federasyon da yasadışı ilan edilecekti. Ondan sonraki on yıl boyunca sendikal faaliyete ilişkin herhangi bir yasal girişimde bulunmak fiilen imkânsız oldu; buna rağmen, ülke çapında yaklaşık 20 bin işçinin, Nisan-Mayıs 1937'de ücretlerin arttırılması talebiyle uzun süren bir kitlesel grev örgütlediğini de hatırlatmak gerekir. 1944-1946 döneminde yasal statüye kavuşan 16 sendikadan 12'si fiilen Komünist Partisi'nin denetimindeydi. O andan itibaren Irak'ta sendikal faaliyet Komünist Partisi faaliyetleriyle eşanlamlı hale gelecekti.

Şeyh toprak sahiplerine karşı bir dizi köylü isyanının ilki 1947'de meydana geldi (1952 ile 1958 yılları arasında yedi isyan daha çıkacaktı). Sonra, 1948'de, Bağdat'ta *el-Vetbah* (Sıçrama) diye bilinen kitlesel bir isyan oldu, onu 1952 ve 1956 intifadaları izledi.

1940'lardan sonra, Irak toplumunun derin katmanlarında köklü bir değişim gerçekleşti. Aşiret kavgaları dönemi sona ermişti: 1947'den 1958'e kadarki köylü isyanları artık aşiret reislerince yönetilmiyordu; hatta, doğrudan onları hedef almaktaydı. 1931 grevi Irak halkının nefret ettiği hükümete ve

belediye vergilerine karşı yapılırken, 1940'larda yayılan rahatsızlık ve hoşnutsuzluk duyguları, toplumsal ve siyasal tepkilerden kaynaklanmaktaydı. Öfke artık belli bir hükümete değil, mevcut toplumsal düzenin kendisine yöneliyordu. Batatu'nun sözleriyle:

> Irak koşullarında Marksist teori, bütün eksiklikleriyle birlikte, en azından nitelik itibariyle keskin bir sınıf eleştirisine sahipti. Irak'ın içinde bulunduğu kalıcı koşulları (Irak'ın kaba sınıfsal gerçekliğini) abartılı bir şekilde olsa bile yansıtarak teşhir edebiliyordu –ki burada abartı, duygusal etkenlerin önemli rol oynadığı bir atmosferde, eleştirinin gücünü de arttıran bir sonuç doğurmaktaydı.

Üçüncü Bölüm

Irak Komünist Partisi, 1941-1958

Haziran 1941'de Nazilerin SSCB'yi işgal etmesiyle uluslararası politikanın bir dönüm noktasına gelmesi, Irak Komünist Partisi'nin Britanya işgaline karşı tutumunda doğrudan bir değişiklik meydana getirmedi. Aslına bakılırsa, IKP'nin gazetesi, Mayıs 1942'ye kadar Moskova'nın benimsediği ve aşağıdaki şekilde ilan edilmiş olan tutuma tam destek vermeyi sürdürecekti:

> Partimiz, şimdi Nazizme karşı savaşmakta olan Britanya ordusunu bir kurtuluş ordusu olarak görmektedir... Bu yüzden, Irak'ta mümkün olan her yolla Britanya ordusuna yardım etmeliyiz.

Bunun başka bir anlamı, Irak Komünist Partisi'nin, ülkeyi yönetmekte olan monarşinin ve toprak beylerinin yanında yer almasıydı.

IKP'nin Yusuf Salman Yusuf'un ('Fahd') önderliğinde yeniden yapılanması, parti örgütünde güçlü bir merkezileşme sağlanmasını ve partinin genel sekreterine yönelik eleştirilerin göz ardı edilmesini gerektiriyordu. Bu da bazı IKP üyelerinin ciddi itirazlarına ve Ağustos 1942'de, sonradan *İl-el-Emam* (İleri) gazetesini yayınlayan bir grup kuracak olan birçok militanın partiden kovulmasına yol açmıştı. Aynı yıl, iki Irak Komünist Partisi kuruldu. Birincisi, hapishaneden yeni salıverilmiş olan Abdullah Mesud'un önderliğindeki partiydi ve *Eş-Şaharah* adıyla kendi gazetesini çıkarıyordu; diğeri ise, Fahd'ın önderliğindeydi ve *El-Kaide* (Temel) adlı bir gazetesi vardı. *İl-el-Emam* ve *Eş-Şaharah* grupları, bir tutuklamalar dalgasıyla önemli ölçüde güç kaybettikten sonra birleşmeye ve *Vahdet-un-Nidal* (Birleşik Mücadele) adında tek bir gazete çıkarmaya karar verdiler. Şubat 1944'te parti tekrar bölündü ve Fahd'ın 'aşırı solculuğu'nu şiddetle eleştiren bu yeni grup, *El-Amel* (Emek) gazetesini çıkarmaya başladı. Ayrılan grupların hepsi IKP Kongresi'nin toplanmasını ve iç tüzük kurallarının belirlenmesini istiyorlardı. Fahd ise bu isteği reddetmişti:

> Mevcut uluslararası koşullarda, demokratik kampa bağlı olan ülkelerdeki gizli komünist partilerinin kongrelerinin toplanması, komünistler ile resmi yönetimler arasında çatışmalar yaşanmasına sebebiyet verebilir; bu hem iki tarafın da çıkarına olmaz, hem de faşizme karşı mücadele eden halkların işine yaramaz.

1944'ten sonra Fahd'ın partisi, ülkenin sanayi işçilerini hedef alan gizli bir kampanyaya girişerek, önce Bağdat'ta, daha

sonra ülkenin her tarafında ilk komünist grupları oluşturdu. Alt orta sınıftan birçok entelektüel ('halk entelijensiyası') örgüt faaliyetlerinde aktif olarak yer aldılar. Sonunda, Mart 1944'te bir parti konferansı düzenlendi; onu, Mart 1945'te, *Vahdet-un-Nidal* grubundan ayrılanların parti saflarına yeniden kabul edilmelerine de karar veren, partinin ilk kongresi izledi.

Irak Komünist Partisi, belli öğrenci ve öğretmen çevreleriyle Basra, Bağdat ve Kerkük'ün şehirli çalışan sınıflarında kök salmayı başarmıştı; partinin asıl kalesi ise, kırdan şehre göçen büyük köylü yığınlarının yurdu olan gecekondular ve işçi sınıfı mahalleleriydi. Parti konferansında, genel olarak alt orta sınıf perspektifiyle benimsenen yurtsever politikalar ile demokratik talepleri birleştiren bir 'ulusal bildirge' kabul edilirken, işçilerin rolü, yasal ya da sendikal taleplerin gündeme getirilmesiyle sınırlı kalacaktı.

'Ulusal bildirge'de sosyalist ufkun, halk cumhuriyetinin ya da (Büyük Britanya'nın Irak üzerindeki fiili egemenliğini sağlayan) Anglo-Irak Anlaşması'nın sözü dahi geçmiyor, yalnızca belirli maddelerin gözden geçirilmesine atıfta bulunuluyordu. Mücadelenin o anki 'aşama'sı 'ulusal kurtuluş yolu ve demokratik haklar uğruna verilen kavga'ydı; hedefler 'ulusal burjuva devrimi' aşamasıyla uyumlu kılınacaktı. (Belirtilmelidir ki, o sıralarda Moskova'nın önerdiği ve Suriye Komünist Partisi'nce toptan benimsenen politika, partinin dağılmasıyla eş sayılmaktaydı –IKP bu adımı atmayı her zaman reddetmişti. IKP, Irak'ta Halk Partisi aracılığıyla 1945'ten 1947'ye kadar bu çizgiyi savunan 'likidatörler'e çok sert bir dille karşı çıkmaktaydı.)

Ocak 1944'ten sonra parti yönetimi, bir ölçüde kararsızlık geçirmekle birlikte, Britanya ordusuna ve Irak yönetimine verilen desteğin tamamen kaldırılmasını öngören bir dizi tutum

benimsedi. İlk başta üstü kapalı izlenen bir siyasetti bu, geçim koşullarının ağırlaşmasına yönelik eleştirilerde somutlanıyordu; daha sonra ise, daha açık bir tarza yönelerek, Nisan 1945'te Britanya'nın Irak'taki varlığı güçlü bir dille mahkûm edilmeye başlandı. Ocak 1946'da, "Demokratik özgürlük hareketimizi ileri taşımanın en doğru yolu devrimci yoldur," şiarı benimsendi. Parti, sonunda silkinmiş ve 28 Haziran 1946'da, Bağdat'ta, polisin 1 göstericiyi (söz konusu miting, Britanya'nın Irak'taki varlığına karşı çıkmak ve Filistinlileri desteklemek amacıyla düzenlenmişti), 12 Temmuz'da Kerkük'te Iraq Petroleum Company'deki bir grev sırasında da 10 işçiyi öldürmesinden sonra, hükümete güçlü saldırılar yöneltmeye başlamıştı. Hükümetin tepkisi, doğrudan baskıcı tedbirlere başvurmak şeklinde oldu: Şubat 1947'de Fahd tutuklandı (ama IKP'nin genel sekreteri olduğu ortaya çıkmamıştı) ve ölüm cezasına mahkûm edildi (çeşitli uluslararası protestoların ardından bu ceza ömür boyu hapse çevrilecekti). Bir dizi tutuklama dalgasının ardından Irak Komünist Partisi, çabucak yeniden örgütlenmeyi becerdi ve Eylül 1947'de ayrılan grup *El-Amel* de, parti saflarına geri döndü.

1944'ten 1946'ya kadar geçen dönemde, sendikaların en önemlileri, en büyük işçi grupları (Basra liman işçileri, demiryolu işçileri ve petrol işçileri) arasında örgütlenenlerdi. Bu üç sektörde işgücünün yüzde 30 ila 60'lık bir kısmı sendikalıydı ve belli başlı sendika önderlerinin hepsi IKP üyesiydi. Nisan 1945 ile Mayıs 1947 arasındaki yıllarda, ücret artışları, sendikal organların yasalaştırılması ve Britanya'nın Irak'taki kalıcı varlığına karşı gerçek ulusal bağımsızlık talepleriyle ortaya çıkan ilk kitlesel grevler dalgası (bazıları haftalarca sürmüştü) bu üç sektörü birden vurdu. Hükümet ve Britanyalılar (ki hem petrol kuyularına hem de demiryollarına sahiptiler), bu-

na, ilkin ücret artışlarını kabul ederek, sonra da, grevlerin bitip sendika önderlerinin tutuklanmasının ardından sendikaları dağıtarak karşılık verdiler.

Ocak 1948, Bağdat'ta el-Vetbah'da monarşiye karşı yapılan en büyük kitlesel ayaklanmaya sahne oldu. Olaylar, Irak'ı bir Britanya protektorası olarak tutmak üzere tasarlanmış yeni bir İngiliz-Irak Anlaşması planlarını protesto etmek amacıyla düzenlenen öğrenci gösterileriyle başladı. Çeşitli şiddet olaylarının yaşandığı bu gösteriler birkaç gün devam etti, daha sonra, 15 Ocak'ta anlaşmanın imzalanması üzerine daha da yoğunlaştı. Komünist grupların teşvikiyle demiryolu işçilerinin -Bağdat fabrikalarından gelen diğer işçiler, işsiz yığınlar ve başkente gitmek üzere köylerinden yola çıkmış köylülerle birlikte- aletlerini bırakıp protestoya katıldıkları 20-21 Ocak'ta ise doruk noktasına ulaştı. Polis, sopalarla silahlanmış olan göstericileri durdurmaya çalışırken, rastgele ateş açtı ve birçok insanı öldürdü; yine de gösterinin büyümesinin önü alınamıyordu. Batatu'nun sözleriyle, "Bağdat'taki atmosfer tipik bir toplumsal devrimdi." Irak Komünist Partisi, monarşiye son verilmesini ve bir cumhuriyet kurulmasını talep eden dövizler taşıyıp pankartlar sallayarak gösteride yer alan 'aşırı uçlar'la bir tartışmaya girmişti. 21 Ocak'ta anlaşma iptal edildiği halde, Irak Komünist Partisi hükümeti devirmek amacıyla başka gösteriler düzenlemeyi sürdürdü. 23 Ocak'taki dev bir gösteriyi, 27 Ocak'ta bir başka eylem izledi. İlk gösteri polisin müdahalesi olmadan sonuçlanırken, 27 Ocak'ta hükümet kitlesel protesto hareketini güce başvurarak kırmaya karar vermişti. Polis, göstericilerin üzerine ayrım gözetmeden ateş açarak 300-400 kişiyi katletti. Bir kere daha, hükümetin vahşi tepkisine rağmen, göstericiler saflarını sıklaştırdılar ve polisi püskürtmeyi ba-

şardılar. Irak başbakanı kısa süreliğine İngiltere'ye kaçtı ve yeni bir hükümet kuruldu.

Bu olay, ülkenin her tarafında o ilkbahara kadar süren siyasal protestolar döneminin bir devamıydı. Mart'tan Mayıs'a kadar demiryollarında (Nisan 1945'te sendika yasadışı ilan edildiğinden, IKP greve çıkan işçileri doğrudan örgütledi), Nisan'da ve Mayıs'da petrol dolum tesislerinde (Hadita yakınlarında, K-3 istasyonundaki grev, yaklaşık 3 bin kişinin katıldığı Bağdat'a Büyük Yürüyüş'le bir efsaneye dönüşecekti), yine Nisan'da ve Mayıs'ta Basra limanında aralıksız grevler yapılıyordu. Nisan ayı içinde Arbat'ta Irak Komünist Partisi'nin önderliğinde bir köylü isyanı patlak verdi. İşçilerin talepleri ücret artışı, 'ekmek ve pabuç', demokratik haklar, siyasal tutukluların salıverilmesi ve ulusal bağımsızlıktı. 1945-1947'de olduğu gibi hükümetin onların taleplerine cevabı, işçi örgütlerini yasadışı ilan etmek, sendika önderlerini tutuklamak ve kısmi ücret artışlarıyla yetinmek olacaktı.

El-Vetbah, gerek IKP üyelerinin gerekse (Irak burjuvazisinin liderliğinde kurulacak bir 'ulusal demokratik yönetim' planları çerçevesinde kalmakla birlikte) parti içinde radikalizmin artışına büyük bir itici güç sağladı. 15 Mayıs'ta ilan edilen sıkıyönetim, beraberinde yeni bir baskıcı dönem getirdi. IKP'nin umutlarına son ve kesin darbe, 6 Temmuz 1948'de, Moskova'nın dayattığı çizgiye yedi ay direndikten sonra, partinin, nihayet Filistin'in bölünmesini ve İsrail devletinin kurulmasını kabul etmesiyle indirilecekti. Yüzlerce militan öfke ve acı içinde partiden ayrıldı.

1948'in son aylarında partinin çözülmesinin başka bir sebebi, hükümetin baskıcı tedbirleri ve parti faaliyetlerinin yeniden örgütlenememesiydi. Yüzlerce parti üyesi tutuklanırken, hükümet, Fahd'ın parti genel sekreteri olduğunu öğren-

di ve onu Şubat'ta halka açık bir meydanda asarak idam etti. Irak Komünist Partisi çok kısa bir sürede 4 bin militandan birkaç yüz taraftara inmiş ve beş ayrı hizbe bölünmüştü.

Partinin yeniden inşası Haziran 1949'da yavaş adımlarla başladı. Şubat 1950'de *El-Kaide* gazetesi yeniden çıktı, ancak 1951 sonbaharına kadar parti, krizini aşamayacaktı. IKP ancak bu tarihten sonra yeniden gücünü göstermeye ve siyasal mücadelede bir kez daha aktif rol oynamaya başlayabildi. 1952 ilkbaharı ile sonbaharında başlayıp, Bağdat'ta ve diğer şehirlerde demokratik sivil hakların tanınması ve özgür seçimlerin yapılması talepleriyle kitlesel gösterilerin yapıldığı 22-24 Kasım intifadasıyla doruk noktasına çıkan yeni bir grevler dalgasında aktif olarak yer aldı. Hükümet de, kuruluş sebebine sadık kalarak, bu gösterilere yine kaba kuvvetle ve sıkıyönetim ilan ederek cevap verdi; bu sürecin sonunda yine bütün siyasal partiler yasadışı ilan edildi (IKP zaten yasadışı durumdaydı) ve önderleri tutuklandı. Bununla birlikte, ertesi yıl sıkıyönetim askıya alınır alınmaz ülkeyi yeni bir grevler dalgası sardı. Basra'da hükümet Ocak 1954'te yeniden sıkıyönetim ilan etti. Nuri es-Said'in iktidara gelişiyle, Haziran 1954'te bütün siyasal partiler, kültürel çevreler, sendikalar ve bağımsız basın yayın organları yeniden yasadışı ilan edilecekti.

Bu yıllarda Irak Komünist Partisi, Mart 1953'te, 1944'te taslak olarak hazırlanmış olanın yerini alan yeni bir 'ulusal bildirge'yi benimseyerek biraz daha sola kaydı. Bu yeni bildirgede belirtilen amaçlar, 'ülkenin bütün işçilerinin, köylülerinin ve halkın iradesini temsil eden demokratik bir halk cumhuriyeti'nin kurulmasıydı ve Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı -eğer gerekirse ayrılma hakkı- tanınıyordu. Yeni bildirgenin benimsenmesine itiraz edip, Fahd'ın savunduğu eski konumdan ayrılınmamasını isteyen 73 kişi parti üyeliğinden çıkarıldı.

Yeni modele karşı çıkan bu eski üyeler, kendi sözcüleri olarak *Rayat-uş-Şaggila* (İşçilerin Bayrağı) gazetesini yayınlamaya başladılar. Onu izleyen aylarda, Hamid Hutman'ın önderliğindeki Irak Komünist Partisi, acil görevin proletaryanın iktidarı ele alması, ülkenin her tarafında 'devrimci kaleler' oluşturmayı amaçlayan bir 'silahlı mücadele' adına 'devrimci halk ordusu' kurulması olduğunu vurgulayıp, 'halk devrimi' çağrısında bulunarak Maocu bir hattı benimsedi. Bu Maocu politika, parti saflarına 500 kadar daha militanın katıldığı Haziran 1954 ile Haziran 1955 tarihleri arasında iyice koyulaşacaktı.

Haziran 1955'te Merkez Komitesi, genel sekreterliğe er-Radi'yi getirirken Hutman'ın çizgisini de devre dışı bıraktı. Benzer biçimde, 1953'te benimsenmiş olan bütün 'aşırı' politikalardan vazgeçildi ve bir yıl içerisinde, daha önce ayrılan *Rayat-uş-Şaggila* grubu tekrar partiye katıldı. Parti artık, *İttihad-uş-Şab* (Halkın Birliği) adıyla yeni bir gazete çıkarmaktaydı.

Temmuz 1955'te SSCB ile, üç yıl önce bir darbeyle monarşiye son vermiş olan 'Hür Subaylar'ın Mısır'ı bir silah anlaşması imzaladılar. Bu anlaşma, o zamanki Mısır liderlerinin savunduğu pan-Arap milliyetçiliği davasını benimseyen Irak Komünist Partisi'nin tarihinde de bir dönüm noktasına işaret ediyordu. Aynı yılın Temmuz ayında, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini takiben Mısır'ın İngiliz-Fransız-İsrail koalisyonunun saldırısına uğraması bu politikayı kuvvetlendirecekti. Yine, Eylül 1956'da düzenlenen ikinci parti konferansı, bu çizgiyi resmi parti politikası olarak ilan etti; ne var ki Temmuz 1958 Devrimi'nin etkileri, bu politikanın uygulanmasını engelledi. IKP'ye göre, "Acil görev, Irak'ın Arap özgürlük hareketinden tecrit edilmişliğini ortadan kaldırmak ve bağımsız, yurtseverce bir Arap politikası geliştirmek amacıyla yurtsever bir hükümet kurmaktı."

Bağdat Paktı'nın (Amerika Birleşik Devletleri'nin gözetiminde ve Irak, İran, Pakistan ve Türkiye hükümetlerinin imzalarıyla, Arap milliyetçiliğine karşı oluşturulan anti-komünist bir pakt) kurulmasından önce Mısır'a karşı açılan savaş, Irak'ta yeni bir protesto ve isyanlar dalgasına yol açarken, başkaldırılar bu defa, Necep ve Havi'deki gerçek ayaklanmalarla birlikte Musul, Kerkük ve Basra bölgelerinde yoğunlaşmıştı.

Her zaman olduğu gibi, hükümet bu isyanlara yine askeri güce başvurarak karşılık verirken, bu intifadadan Şubat 1957'de bir Birleşik Ulusal Cephe (BUC) doğacaktı. Birleşik Ulusal Cephe'nin içinde yer alanlar, Irak Komünist Partisi, Ulusal Demokratik Parti (Irak'ın milliyetçi, anti-monarşik burjuva partisi), Baas Partisi (1950'lerin başlangıcında, pan-Arap milliyetçiliği ilkesiyle kurulmuştu) ile diğer siyasal gruplardı. Birleşik Ulusal Cephe'nin amaçları Irak'ın siyasal ve ekonomik bağımsızlığı, Bağdat Paktı'nın ilga edilmesi, itka sistemine son verilmesi, demokratik haklarla sivil özgürlüklerin tanınması ve Arapların emperyalizme ve Siyonizme karşı dayanışma içinde hareket etmeleriydi.

1953'ten 1955'e kadar süren kısa 'aşırılıkçı' dönemi bir tarafa bırakırsak, IKP'nin benimsediği stratejik konum, o yıllar (keza, sonraki dönem) boyunca hep tutarlı kalmıştı. Semire Hacı'nın sözleriyle:

> Komünist Partisi'nin teorik konumu sınıf mücadelesini ve enternasyonalizmi benimserken, pratikte partinin devrimci politikası, iki-aşamalı devrim çizgisi yüzünden sürekli kesintiye uğruyordu... Bu doktrini benimseyen parti, Irak'taki sömürgecilik-karşıtı mücadeleyi, bir ulusal burjuva devrimini hedefleyen kaçınılmaz bir evrim sürecinin parçası saymaktaydı. Parti'ye göre, temel rol, bir burjuva devleti çerçevesinde özgürlük, toplumsal reformlar ve demokratik hakların ge-

nişletilmesi mücadelesini yükseltmek amacıyla, ulusal 'burjuvazi'nin ilerici kesimiyle bir ittifak oluşturması için 'ezilen sınıflar'a (işçilerle köylülere) önderlik etmekti... Kalkınma yolunda ayrı bir 'burjuva demokratik' aşamayı öngören bir doktrine dogmatik bağlılık göstermek, IKP'nin kendisine, kadrolarına ve fiilen de ulusal devrime zarar verecekti. Bu ilkeleri savunan Irak Komünist Partisi, pratikte, pan-Arap milliyetçiliğine karşı Irak milliyetçiliğini [destekleyerek] ve [tarım devrimini gerçekleştirebilecek] bir ulusal burjuvazinin bulunduğu varsayımına dayanarak, sınıf çatışmasını ulusal mücadeleye tabi kılmak zorunda bırakıldı. Irak Komünist Partisi, Irak 'burjuvazi'sinin içsel zayıflığını fark etmekte başarısız kalmış ve bu grubun tarımsal yapılarla olan yakın bağlarını doğru okuyamamıştı.

Bu stratejik yönelime ve sürekli olarak gizli bir faaliyet yürütmek zorunda kalmasına rağmen IKP, yine de Irak'ın siyasal hayatında temel bir rol oynayabiliyordu. IKP'nin bu rolü oynayabilmesinin dayanağı, ülkedeki işçi sınıfının önemli bir kesiminin ana örgütlenme kanalı olması ve bu suretle işçilerin radikal taleplerine sahip çıkabilmesiydi. Militan komünistlerin, Irak işçi sınıfının davasına sadakatleri hayranlık uyandırıcı derecedeydi. IKP fiilen 'sınıf mücadelesini ulusal mücadeleye tabi kılarken', partinin Irak milliyetçiliği adına sınıf mücadelesini 'görmezlikten gelmeyi' reddettiği de doğrudur.

Bu açıdan bakıldığında, 1945-1947'de IKP, partinin dağıtılmasına ve burjuvaziye açık yasal, milliyetçi bir siyasal örgütün kurulmasından yana tavır koymaya yanaşmadığı zaman, Irak Komünist Partisi ile Suriye'deki parti arasındaki çatışmadan bahsetmek yerinde olacaktır. Suriye Komünist Partisi'nin tercihi (Irak'ta Halk Partisi'nin seçtiği yol), Moskova'nın benimsediği çizgiyi yansıtmaktaydı. Bu noktada IKP, bağımsız ko-

numundan ayrılmamış ve işçi sınıfının burjuva güçlerden bağımsızlığını savunmuştu; öyle ki, Moskova tarafından benimsendikten yalnızca bir yıl sonra, yeni çizgi olan 'demokratik kampla bütünleşme' politikasının uygulandığı 1941'de görüldüğü şekliyle, başka alanlarda da bu tür baskılara boyun eğmeyecekti. Moskova'nın başka ülkelerde de başvurduğu gibi bu politikadan daha sonra vazgeçilmişti. 1948'de IKP, o zaman hayatta olan çeşitli tanıkların anlatımlarına göre Fahd'ın benimsediği bir kararla, Filistin'in bölünmesine ve bir İsrail devletinin kurulmasına destek verdi ve bu politika kendisi açısından vahim sonuçlara yol açtı.

Irak Komünist Partisi'nin kendisini Sovyet bürokrasisine tabi kılması, ulusal durum konusunda sürekli sürtüşmeler ve iç kavgalarla yürümekle (ve neredeyse her tarafında partide yeni bir bölünmeye yol açmakla) birlikte, stratejik bir hamleydi. Nitekim, 1954-1955'te parti kısa bir süre için fiilen darmadağın olacaktı. Uygulanan strateji, IKP'nin çeşitli kusurlarını iyice belirgin hale getirmişti. Irak monarşisine karşı mücadele verilen korkunç dönemde, bu tür zayıflıklar, IKP'nin işçi sınıfı sıralarında mevzilenmesini ancak belli ölçülerde etkileyebiliyordu (ve partinin Irak'ın Kürt bölgelerinde çalışma yürütebilmesi açısından fiili bir engeldi). Oysa, 1958'den sonraki devrimci dönemde, IKP'nin sorunları açıkça ortaya çıkmış durumdaydı ve onu (ve beraberinde -alternatif bir siyasal önderlik bulunmadığını dikkate aldığımızda- bir bütün olarak işçi sınıfını) tam bir felakete sürükledi.

Dördüncü Bölüm

Abdül Kerim Kasım Yılları, 1958-1963

14 Temmuz 1958'de bir grup 'Hür Subay'ın gerçekleştirdiği bir askeri darbeyle Irak monarşisi yıkıldı ve kraliyet ailesinin mensupları öldürüldü. Darbenin hemen arkasından Irak'ın pek çok şehrinde, eski rejimin destekçilerinin yer yer gösterdiği direnişleri de kolayca kıran kitlesel gösteriler düzenlendi (Bağdat'ta, ihtiyatlı tahminlerle bile göstericilerin sayısının 100 bin civarında olduğu söyleniyordu). Temmuz 1958'deki olaylara gerçek anlamını kazandıran etkenlerden birisi, yıllardır sürdürülen sınıf mücadelesinin sonucu olan bu kitlesel protestolardı. Aynı sebeple, hem Irak solu hem de uluslararası sol, bu gelişmeyi bir darbe olmaktan ziyade bir *devrim* olarak adlandırmaktaydı.

Devrimin ürünü olan yeni hükümet, askeri ve siyasal kadroların bir karışımıydı, ancak içinde ne Irak Komünist Partisi'nin ne de Mustafa Barzani'nin liderliğini yaptığı Kürdistan Demokrat Partisi'nin temsilcileri bulunuyordu. Başbakanlığa 'Hür Subay' Abdül Kerim Kasım (tuğgeneral) getirilirken, başbakan vekilliğini de Albay Abdül Salem Arif üstlenmişti.

Eski rejimin destekçileri ordudan, polis gücünden ve devlet aygıtından tamamen kovuldular, ülkenin her tarafında siyasal mahkûmlar serbest bırakıldı ve birkaç aylık bir zaman diliminde toprak reformu yasası kabul edildi, kademeli vergi sistemi kondu, Bağdat Paktı'ndan çıkıldı, Britanya'nın askeri üsleri boşaltıldı ve işçi ve köylü sendikaları yasallaştırıldı.

Abdül Kerim Kasım hükümeti, vergi muafiyeti getirip özel krediler açarak ve dikkatle tasarlanmış bir korumacı politika uygulayarak, sanayide özel yatırıma büyük destek verdi. Hükümetin henüz bir faaliyete girişilmemiş olan bölgelerdeki haklarını tek taraflı olarak kaldırdığı Aralık 1961'e kadar, petrol şirketlerine yönelik özel bir tedbir de alınmadı.

Büyük bir çalkantıya sahne olan Ağustos (1958) günlerinde Abdül Salem Arif, ülkenin bütün eyaletlerini boydan boya dolaşıp, mülk edinmek için inisiyatifi ele alan ve şeyhlerin topraklarını yağmalayan köylüler arasında, 'yurtsever, sosyalist bir halk cumhuriyeti' lehine ve 'kayıtsızlık, ayrıcalık ve güç politikası'nın her şekline karşı çıkan (ve bu tür sloganların 'sosyal yurtsever safları emperyalizmin kollarına iteceği' gerekçesiyle IKP'nin hemen protesto ederek karşılık verdiği) ateşli konuşmalar yaptı.

Temmuz Devrimi'ni izleyen aylarda devlet teşkilatının özellikle zayıf bir durumda olduğu anlaşıldı; hükümet ve liderleri, ancak halkın onayıyla ayakta kalabilirlerdi. Monarşi döneminde ayakta kalabilecek bir örgütlenmeyle demokratik

reformlar ve devrimci değişimler talep eden Irak Komünist Partisi, en karanlık çağlarda bile kahramanca yürüttüğü sınıf mücadelesiyle, emekçi sınıfların görüşleri ve umutlarını yansıtan bir örgüt olarak kendini göstermişti. Komünist Partisi, Bağdat'a giden 'yolları kontrol ediyordu' ve birkaç ay içinde üye sayısını 27 bine kadar çıkarmıştı.

> Ulusal devrimin amacı -liderlerinin tanımladığı şekliyle- iki yönlüydü: bir, Irak'ı oligarşik monarşinin ve onun yaratıcısı olan Britanya emperyalizminin pençelerinden kurtarmak; iki, toplumsal ve iktisadi kalkınmayı halk yararına gerçekleştirerek ulusu yeniden inşa etmek. 'Ulusun iradesi'ni temsil eden devrim, sınıfsal, etnik, dinsel ve cinsel farklılıkları aşan 'evrensel' hedeflerin peşindeydi... oysa ulusal devrimci devlet... çeşitli gruplarla çıkarların birbiriyle çatıştığı, ittifaka girdiği ve değişik bileşimler sergiledikleri yoğun bir mücadele arenası haline geldi.

Belli başlı iki çatışma alanı vardı. Bir yandan, Suriye ve Mısır'la hemen birleşmeyi talep eden pan-Arap milliyetçileri (Baasçılar) ile onların karşıtları -öncelikle liberaller, komünistler ve Kasım- arasında çatışmalar yaşanırken, öbür yandan, (ordunun desteğine sahip) milliyetçiler ile komünistler arasında tarım reformu konusunda bir ihtilaf söz konusuydu.

Bu iki sorunun birincisinde Irak Komünist Partisi, Arap devletlerinin ulusal özgünlüğüne dikkat çekerek (ki bunun mantıksal sonucu, Irak burjuvazisinin bir şekilde Mısır burjuvazisinden daha devrimci olmasındaydı!), pan-Arap milliyetçiliğini desteklemeye karşı çıktı. Söz konusu analiz uyarınca, Temmuz Devrimi bir ulusal burjuva devrimiydi ve bu yüzden Suriye ve Mısır'la birleşme (Mısır'ın sınai gelişkinliği Irak'ınkinden çok daha üstündü), sanayinin ve ulusal sermayenin

büyümesini engellerdi. IKP'nin en önemli liderlerinden Aziz el-Hacı'ya göre:

> Bizim 'Prusya tarzı' bir birleşmeye karşı çıkmamız son derece doğaldır... Biz, tek tek bütün Arap ülkelerinde bütün sınıfların çıkarlarını güvence altına alacak... bu ülkelerdeki eşitsiz gelişmeyi dikkate alacak... halkın 'demokratik egemenlik' tercihine saygı gösterecek olan bir (federal) birleşme çağrısında bulunuyoruz... Biz şu noktada, diğer Arap ülkelerindeki işçiler, tüccarlar ve kapitalistler zararına Mısır ulusal burjuvazisinin büyümesi ve genişlemesini sağlayacak olan, demokratik olmayan bir birleşmeyi desteklemeyiz... Dolayısıyla, şu aşamada, Irak ulusal burjuvazisi ve onun gelişmesi yararına mücadele etmek bizim açımızdan çok daha doğal ve yerindedir.

Yine parti önderlerinden, parti içindeki en önemli teorisyen ve 1961 yazında örgütten kovuluşuna kadar IKP'nin gerçek lideri olan Emir Abdullah'a göre:

> Bizim partimiz, demokratik bir burjuva devletinin gelişmesinin temel bir koşulu olarak, ulusal burjuvazinin ekonomik çıkarlarını destekler... Devrimin amacı, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde toplumsal ve iktisadi reformları gerçekleştirmektir... Bize göre bu devrim bir halk devrimi olacaktır.

Pan-Arap milliyetçileriyle çatışma ortamında Abdül Salem Arif, ilk önce (30 Eylül 1958'de) başbakan vekilliğinden uzaklaştırıldı ve daha sonra tutuklanarak ölüme mahkûm edildi. (Arif'in ölüm cezası sonradan ömür boyu hapse çevrilecekti.) Pan-Arap milliyetçileriyle kavga bütün ülkedeki iktidar mücadelesine de sıçradı ve Irak Komünist Partisi, Arap ülkelerinin birliğinden yana olan halk hareketinin bastırılmasında başlıca

siyasal güç rolünü oynadı. Pan-Arap birliğini savunan işçilerin sendikalardan kovulmasıyla birlikte, aynı süreçte, sürekli kanlı çatışmalar yaşanacak ve bu çatışmalar, Mart 1959'da Musul sokaklarında Beşinci Tugay subaylarından pan-Arap destekçilerinin başını çektiği askeri isyanın yenilgiye uğramasıyla, doruk noktasına ulaşacaktı. Pan-Arap milliyetçilerini destekleyen en gerici güçler bu vesileyle (ve ortak düşmanın, yani tarım reformundan yana olan hükümet ile komünistlerin niteliği dikkate alındığında, ideolojik itkilerden ziyade ekonomik sebeplerle) biraraya toplandılar. Tabii isyan şiddetle bastırıldı ve Irak'ta Baasçılarla Nasırcılar daha uzun yıllar bellerini kolay kolay doğrultamayacakları bir yenilgi aldılar. (Bu tablo ayrıca, pan-Arap milliyetçiliğinin halk içinde derin kökler saldığı diğer Arap devletlerinde komünizmin gözden düşmesine katkıda bulunacaktı.) Batatu'ya göre:

> Musul'da Mart ayında yaşanan olaylar, Irak'ı baştan aşağı sarsan ve çeşitli toplumsal güçlerin asıl özlerini, hayati çıkarları açısından gerçek tutumlarını dışa vuran çatışmaların ne kadar karmaşık bir içerik taşıdığını bütün çıplaklığıyla ortaya koydu. Dört gün dört gece boyunca Kürtlerle Yezidiler, Araplara; Asurilerle Arami Hıristiyanları, Arap Müslümanlara; Arap Elbu Mutavyit aşireti, Arap Şammar aşiretine; Kürt el-Gargariyye aşireti, Arap Elbu Mutavyit aşiretine; Musul köylüleri, toprak ağalarına; Beşinci Tugay askerleri, kendi subaylarına; Musul şehrinin çevresi, merkez bölgesine; Arap el-Mekkavi ve Vadi Hacer mahallelerinin plebleri, Arap ed-Davvaşah mahallesi aristokratlarına, Bab el-Beyd mahallesindeki el-Recabu ailesi, geleneksel rakipleri Aghevat'lara karşı savaş halindeydiler. Sanki toplumsal çimento tamamen dağılmış ve siyasal otoriteden geriye tek bir iz kalmamıştı. Birdenbire patlak veren bireycilik, hemen anarşiye dönüştü. Milliyetçiler ile

komünistler arasındaki mücadele, kökü eskilere dayanan düşmanlıkları su yüzüne çıkardı ve olayları bir iç savaşın eşiğine kadar getirdi.

Çatışmaların şiddetini arttıran başka bir etken, ekonomik, etnik ya da dinsel ayrılıkların birbiriyle çakışmasıydı. Sözgelimi, Beşinci Tugay askerlerinin çoğu, yalnızca nüfusun daha yoksul tabakalarından gelmekle kalmıyorlardı, aynı zamanda Kürttüler, halbuki subaylar ağırlıkla Arap orta ya da alt sınıflarından geliyorlardı. Keza, Musul civarındaki köylerde yaşayan köylülerin pek çoğu Hıristiyan Aramilerken, toprak ağaları çoğunlukla Müslüman Araplardı ya da Araplaşmış Müslümanlardı.

Ekonomik ve etnik çatışmaların ya da mezhep kavgalarının görülmediği noktalarda öne çıkan uzlaşmazlık, genellikle ırk veya din kaynaklı değil, sınıf kaynaklı oluyordu. Arap askerler Arap subaylara değil, Kürt askerlere yakındılar. Kürt el-Gargariyye aşiretinin ağaları, Arap Şammar aşiretinin ağalarının tarafını tutuyorlardı. Beytunlar, Sarsamlar ve Ressamlar gibi eski ve varlıklı ticari Hıristiyan aileleri, Hıristiyan köylülerle aynı davanın peşinde değillerdi. Kendi inisiyatifleriyle hareket eden köylüler, milletleri ne olursa olsun, öfkelerini istisnasız bütün toprak ağalarına çeviriyorlardı ve bu konuda hiçbir siyasal ayrım gözetmemekteydiler. Köylülerin öldürdüğü bazı kişiler şunlardı: bir Müslüman Arap ve Kasım-karşıtı olan Ali el-Umari, bir Müslüman Arap ve Kasım'ın en güvendiği bakan Muhammed Hedid'in amcası olan Kasım Hedid, kendi çıkarı için herkesle işbirliğine giden ve ünlü bir Hıristiyan Arami toprak ağası tefeci olan Yusuf Nemrud, vb. Arap Müslüman mahalleleri olan el-Mekkavi, el-Maşaadah ve et-Teyyanah bölgelerinin yoksulları ve emekçileri de, Arap Müslüman toprak ağalarına karşı Kürt ve Arami köylüleriyle omuz omuza çarpışmaktaydılar...

Kurbanların sayısıyla ilgili tahminler o sırada çok değişmekteydi ve 5 bine kadar çıkıyordu, fakat bugün, ölülerin sayısının binlerden ziyade yüzlerle sınırlı kaldığı genel kabul gören bir olgudur.

Çatışmanın ikinci alanı, 30 Eylül 1958'de uygulamaya konan tarım reformuyla ilgiliydi. Yasa büyük ölçüde, 1952'de Mısır'da yürürlüğe konan toprak reformunu model almıştı, fakat Irak'taki yasa daha ılımlıydı. Reformun esas amacı eski toprak sahibi sınıfın ortadan kaldırılması değil, bu sınıfın tarafsızlaştırılmasıydı. Dahası, müsadere edilen toprakların bedeli, ülkenin reformdan yararlanacak olan yoksul köylülerinin ödeyemeyeceği kadar yüksekti ve hiçbirinin kredi benzeri araçlardan yararlanma imkânı yoktu. Irak Komünist Partisi, eski toprak sahiplerine karşı politikanın uzlaşmacı niteliğinin farkında olmakla birlikte, bu tercihi, devrimin o aşamasında 'zorunlu' sayarak ilk başta reformları destekledi. Parti daha sonra dikkatini, hükümete kendi üyelerinin seçilmesini sağlamak amacıyla yoksul, topraksız köylülere çevirdi ve 'köylü şirketleri'nin peydahlanmasına yol açan bu reforma karşı geniş kapsamlı bir kampanya örgütledi. Mayıs 1959'a gelindiğinde komünistler, yaklaşık sayıları 3,500 olan bu tür köylü şirketlerinin yüzde 60'ından fazlasını kontrol etmekteydiler.

Nisan 1959'da Irak Komünist Partisi yeni kitlesel gösteriler düzenledi ve bu eylemler, yaklaşık 300 bin (örgütleyenlere göre yaklaşık 1 milyon) kişinin sokaklara döküldüğü 1 Mayıs'ta, Bağdat'ta doruk noktasına ulaştı. Washington D.C.'deki CIA başkanı Allen Dulles, bu durumu 'şu anda dünyanın en tehlikeli gelişmesi' diye nitelemişti. Pan-Arap milliyetçilerinin yenilgisinden sonra Irak hükümeti, komünistlerin yönlendirdiği protestoları bastırmaya girişti: Mayıs 1959'da, komünist fikirleri savunanları 7 yıl ile ömür boyu hapis arasında süre-

lerle cezalandırmayı öngören eski ceza yasasının iki maddesi yeniden yürürlüğe kondu. Irak Komünist Partisi Politbürosu bunun üzerine, parti üyelerini hükümete sokma kampanyasından ve tarım reformuna karşı olmaktan vazgeçti ve tam zıttı yönde bir politika değişikliğine gitti. Merkez Komitesi de aynı yılın Temmuz ayında Politbüro'nun kararını benimsedi. Bazı kaynaklar, bu kararın arkasında yatan esas faktörün, o dönemde, 'barış içinde birarada yaşama' politikasını izlediği için Irak'taki gelişmelerden dolayı endişeye kapılan Moskova'dan gelen baskılar olduğunu iddia etmekteydiler.

Yine de bu karar, Irak Komünist Partisi'nin Temmuz Devrimi'nden sonraki politikası açısından kesin bir dönüm noktasıdır; parti ne yaparsa yapsın, çatışmaların çıkmasını engelleyememiş, sadece bunu bir süre geciktirebilmiştir. Bu dört yıl boyunca IKP'nin etkisi gün geçtikçe azalmış, kitle desteği ve Irak toplumundaki itibarı sürekli bir gerileme göstermişti. Mayıs 1959'da alınan ve karmaşık bir stratejik politik hattın uygulanmasını gerektiren kararın önemi, bu gelişmelerin sonucunda IKP içinde yıllar süren hararetli tartışmaların bir türlü kesilmemesinde görülebilir.

Fakat IKP'nin politika değişikliği de hükümeti durdurmaya yetmeyecekti; Temmuz ile Ağustos 1959 ayları arasında yüzlerce komünist tutuklandı, parti üyeleri ve sempatizanlarından yüzlerce insan dövüldü, aşağılandı, hatta katledildi. Ocak 1960'da hükümet, Komünist Partisi dışındaki bütün siyasal partileri yasallaştıran bir tasarıyı kabul etti (üstelik o dönemde IKP, parti programı, ismi ve politbüronun bileşimi dahil olmak üzere hükümetin bütün koşullarına evet demişti). Aynı zamanda hükümet, ülkenin yoksul köylülerinin perişan halini daha da kötüleştiren tarım reformunda bir dizi değişikliğe gitmişti. Nisan 1960'da Irak Komünist Partisi'nin yayın

organları çeşitli dönemler ve yerlerde yasadışı ilan edilirken, Ekim ayında partinin sözcüsü *İttihad-uş-Şaab* (Aralık 1959'da yasallaştırılmıştı) bu sefer süresiz olarak kapatılacaktı. Partinin (1959 ilkbaharında yaklaşık 84 bin üyesi olan) gençlik örgütü, Mayıs 1960'da polis tarafından zorla dağıtıldı (o zamana kadar üye sayısı 20 bine düşmüştü). Sonraki günlerde de 200'ü aşkın gençlik önderi tutuklandı.

İkisi de Irak Komünist Partisi'nin denetiminde faaliyetlerini sürdüren Iraklı Kadınlar Birliği ile Öğrenci Federasyonu da ağır polis baskılarına maruz kaldılar. Bu anti-komünist kampanyada 1960'da yaklaşık 6 bin işçi işinden oldu. Kasım'ın baskı politikası (onun rejimi Şubat 1963'te bir askeri darbeyle alaşağı edilene kadar), bir parti olarak IKP'yi tamamen yok etmekten ziyade, komünistlerin ülke içindeki gücünü zayıflatıp nötralize etmeyi amaçlıyordu. O yüzden komünist liderlerin kendileri, bu baskıcı tedbirlerin dışında tutulmuşlardı.

Mayıs 1959'da başlamış olan anti-komünist kampanyaya rağmen, Irak Komünist Partisi, Emir Abdullah'ın sözleriyle, "ulusal birliği pekiştirme ve yöneticilerin cumhuriyeti koruma çabalarına destek olma" gerekçesine sığınarak, hükümete koşulsuz destek vermeyi sürdürdü.

> Biz hiçbir zaman radikal bir toprak reformu çağrısında bulunmadık... çünkü ulusal devrimin sınıfsal niteliğini ve ulusal burjuvazinin büyük toprak mülkleri ve tarımsal zenginlikle sıkı bağlarını hep dikkate aldık.

Komünist Partisi, fiilen sınıf mücadelesini, 'sol aşırılık'la suçluyordu! 4 Aralık 1959'da parti, Kasım'ın hastaneden ayrılması (7 Ekim'de bir suikast teşebbüsünden kurtulmuştu) vesilesiyle geniş çaplı bir gösteri tertip etmiş ve halka aşağıdaki türden çağrılarda bulunmuştu:

"Düzenin Korunması İçin Hükümetle El Ele!", "Cesur Köylüler, Halkınız İçin Daha Fazla Tahıl Üretin!", "Çalışkan İşçiler, Daha Fazla Üretin!", "Yaşasın Abdül Kerim Kasım Önderliğindeki Halk, Ordu ve Hükümet Dayanışması!"

1961 yazında, sekreteri er-Radi'nin önderliğinde faaliyet yürüten ve *İttihad-uş-Şaab* adında gizli bir yayın çıkaran Merkez Komite, pratikte basit bir taktik manevra olan 'parti sağı'nın benimsediği konumu mahkûm etmişti. (Emir Abdullah, Bulgaristan'a gitmek üzere Irak'tan ayrılan Kasım'ın ajanı olmakla suçlanıyordu. Aslında, aynı dönemlerde Komünist Partisi, Eylül 1961'de Kürtlere karşı savaş ilan eden hükümetten ziyade, emperyalist çıkarlarını gizlediğini iddia ettiği Kürt hareketine yüklenmekteydi.) Hemen arkasından ilişkilerde kısa süreli bir yumuşama gözlendi: Aralık 1961'de Kasım, ülkenin henüz keşfedilmemiş bölgelerinde petrol şirketlerine tanınan petrol arama imtiyazlarını kaldırdı ve bütün siyasal tutukluları serbest bıraktı. Fakat sonra, Mayıs 1962'de, IKP'nin 'Kürdistan'da barış' talebiyle Bağdat'ta eyleme çağırdığı yaklaşık bin kişilik bir gösterinin ardından, yine yüzlerce komünist tutuklanacaktı.

Irak Komünist Partisi'ni ülkenin siyasal hayatından tamamen silecek olan Şubat 1963'teki askeri darbenin arifesinde, partinin üye sayısı 1959'da 25 bin iken, artık 10 binin altına düşmüştü ve bunların 5 bine yakını Bağdat'ta faaliyet gösteriyordu. Her şey bir yana, parti, ülkenin gençleri, sendikaları, köylü birlikleri ve Temmuz Devrimi'nin akabinde kurulan halk milisleri nezdinde sahip olduğu ayrıcalıklı konumu da kaybetmişti.

Temmuz Devrimi oligarşik monarşinin gücünü yerle bir ederken, toprak mülkiyeti meselesi ile yoksul köylülerin durumu da vahametini koruyordu. Britanya'nın Irak'taki deneti-

mi kırılmıştı, fakat ülkenin zengin petrol yatakları hâlâ birkaç büyük çokuluslu şirketin elindeydi. Devrimin ilan edilmiş olan genel (ve tüm sınıfsal, dinsel, etnik ve diğer farklılıkların üstünde tutulan) amaçlarından birisi buydu, fakat bunun apaçık bir yanılsama olduğu çok geçmeden anlaşılacaktı; devlet ve ülke hâlâ yoğun toplumsal çatışmalara gebeydi. 'Ulusal burjuvazi', komünistlerin kendisine atfettiği 'burjuva devrimi'ni gerçekleştirememişti. Orta sınıf Iraklıların çoğunluğunu etkileyen toprak mülkiyeti ve uluslararası pazar politikası konusundaki farklı görüşlerle karakterize edilen ekonomik ve toplumsal bölünmeler, 1961 ile 1962 yılları arasında sahneden kaybolan Ulusal Demokratik Parti'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştı. Kaldı ki, Temmuz Devrimi'nin başarısızlığa uğramasının uzun vadede daha da ağır yansimaları olacaktı.

> Halk hareketinin çökmesi ve ulusal hükümetin çeşitli taban örgütlerini parçalayıp dağıtması, ulusal/toplumsal devrimin geçici olarak kesintiye uğratılmasından daha derin bir anlam taşımaktaydı; burada mesele, halktan/alt tabakalardan gelen her türlü farklı sese karşı, sömürge devleti döneminde başlatılmış olan şiddet politikasının bütün yoğunluğuyla sürdürülmesiydi.

Yani, kaba kuvvetle muhalefeti susturma politikası, gelecek yıllarda daha da etkili bir şekilde uygulanabilecekti.

Beşinci Bölüm

Milliyetçi Rejimler, 1963-1990

8 Şubat 1963'te gerçekleştirilen bir askeri darbeyle, Abdül Kerim Kasım rejimi yıkıldı (Irak lideri darbenin ertesi günü teslim olmuş ve hemen idam edilmişti). Onun yerine, yeni devlet başkanlığına, Temmuz Devrimi'nin eski 'iki numaralı' lideri olan Abdül Salem Arif getirildi. Yeni koalisyon hükümetinde egemen güç Baas Partisi'ydi. Başbakan Ahmed Hasan el-Bekir ile başbakan yardımcısı Ali Salih el-Sadi, Baas Partisi'ndendi. El-Sadi, Baas Partisi'nin genel sekreteri ve partinin paramiliter gücü olup, Irak muhalefetine yönelik baskıların fiili uygulayıcısı Ulusal Muhafızları (Şubat ve Ağustos 1963 arasındaki dönemde sayıları 5 binden 34 bine çıkmıştı) kontrolü altında bulunduran, yeni rejimin asıl lideriydi.

Şubat 1963'te Baas Partisi'nin üye sayısı 830 kişiden ibaretti (bu üyelerin yüzde 20'si işçi, yüzde 5'i köylüydü) ve 15 bin kadar sempatizanı vardı. Askeri darbe gerçekleştirilirken, Irak Komünist Partisi, "Silah başına! Gerici, emperyalist komployu boşa çıkarın!" sloganıyla halka ayaklanma çağrısı yaptı. Ülkenin belli başlı şehirlerinde gösteriler düzenlendi, ancak 8 Şubat'ta Abdül Kerim Kasım, silahlarını bırakıp teslim olmayı reddetti: Ordu, ellerinde sadece sopalar olan göstericilere ateş açtı ve yüzlerce kişiyi öldürdü. Ertesi gün komünist direniş (özellikle Basra'da, 12 Şubat'a kadar yer yer başkaldırmayı sürdüren küçük noktalar dışında) hemen her yerde kırılmış durumdaydı. Devrim Komuta Komitesi'nin 13 numaralı bülteni şöyleydi:

> Askeri birlik, polis gücü ve Ulusal Muhafız birimleri komutanlarına, barışı bozan herkesi ortadan kaldırma yetkisi verilmiştir. Halkın sadık çocukları, bu suçluların yerini bildirmekte ve onları temizlemekte yetkililerle işbirliği yapmalıdırlar.

8 Şubat'ta başlayan bu temizlik harekâtında, 10 Şubat gece yarısına kadar 1,500 ila 5,000 kişi öldürülmüştü ve bunların en az 350'si komünistti. Şehirde darbeye karşı en sert direnişin gösterildiği semtler düşman toprakları sayıldı; toplu bir kuşatmanın ardından sayısız tutuklama, cinayet ve ırza geçmeye tanık olundu. Irak Komünist Partisi sol kanadının gelecekteki önderi Aziz el-Hacı, o günleri hatırladığında, asıl hatanın 1958-1963 döneminde yapıldığını söylemekteydi:

> Partimizin stratejisi tamamen yanlış bir ilkeye dayanmaktaydı; iç savaşı kendimiz başlatmak yerine, her ne pahasına olursa olsun iç savaşın çıkmasını engellemeye çalışmalıydık.

Aynı zamanda, diğer güçler... bizi en uygun anda katletmek için bıçaklarını bilemekteydiler.

Sonraki aylarda komünistlere yönelik baskılar her zamankinden daha fazla şiddetlendi. Tek bir komünist hücre bile bu saldırılardan korunmayı başaramadı. Partinin genel sekreteri er-Radi, 20 Şubat'ta tutuklandı ve dört günlük işkencenin ardından polisin elinde can verdi. Partinin sonraki iki sekreteri Cemal el-Haydari ile Muhammed Salih el-Ebelli de, 21 Temmuz'da tutuklanıp idam edildiler. 1963 yılında Irak hükümeti, toplam 19 kişilik parti merkez komitesinden 7 kişiyi öldürmüştü; komünistlere yönelik 'yasal idamlar'ın sayısı 150 civarındayken, yargısız infazların sayısı çok daha fazlaydı. Kasım 1963'te, 7 bin komünist demir parmaklıklar arkasındaydı. Parti önderleri, üyeleri kırsal bölgelere ya da Kürdistan'a kaçırmaya çalışarak mümkün olduğu kadar çok sayıda militanın hayatını kurtarmaya çalışmışlardı. Bir buçuk yıl boyunca parti fiilen hiçbir faaliyette bulunamadı ve bu dönem, 1949'dakinden bile daha karanlık bir dönem olarak parti tarihine geçti. Baas-ordu koalisyonu da, komünist muhalefeti bastırmakta görkemli bir performans sergilemesine rağmen, ülke yönetiminde bir türlü istikrarı sağlayamamıştı ve bütün enerjisini iç çekişmeleri halletmek için harcıyordu. Batatu, hükümette o dönem hüküm süren tabloyu Dostoyevski'nin sözleriyle betimlemiştir: "Kafaları koparmaktan daha kolay, fikirleri geliştirmekten daha zor bir şey yoktu." Hükümette yer alan Nasırcılar Mayıs 1963'te kabineden çıkarılırlarken, ertesi Temmuz ayında Irak, Nasır'ın Mısır'ıyla bütün ilişkilerini kesti ve aynı yılın Haziran ayında Irak Kürdistanı'nda savaş yeniden başladı. (Irak Komünist Partisi bu savaşta Kürt güçlerini destekliyordu ve Temmuz ayında ülkenin

er-Raşid'deki önemli askeri üslerinden birine başarısız bir sürpriz saldırı girişiminde bulunmuştu.)

Aynı Baas Partisi, Ekim ayındaki pan-Arap kongresinde bölündü ve 'sosyalist planlama', 'kolektif çiftlikleri köylülerin kendilerinin idare etmeleri', 'işçilerin üretim araçları üzerinde demokratik bir kontrole sahip olması' ve 'partinin esasen işçi ve köylü tabanına dayanması' sloganlarıyla ağırlığını koyan 'sol kanat' zaferini ilan etti. Irak'ta Baas Partisi'nin 'sol kanadı'nı, kendisinin bir Marksist olduğunu ilan eden el-Sadi temsil etmekteydi. Ulusal Muhafızlar, Öğrenci Federasyonu ve Genel İş Sendikası, el-Sadi'den yanaydı. Bu yöneliş, ordudaki subaylar ile Baas Partisi'nin hükümet başkanı el-Bekir'ce temsil edilen 'sağ kanadı'nı azami alarm durumuna geçirmişti. 11 Kasım'dan 18 Kasım'a değin Irak'ta tam bir kaos hüküm sürdü. Sonunda, silahlı kuvvetlerdeki subaylar, gelişmelerin 'sağ kanat'ın denetiminde kalmasını sağlamak için Baas Kongresi'ne müdahale ettiler. El-Sadi, Madrid'e sürgüne gönderilirken (daha sonra, fiilen hiçbir etkisi ve ağırlığı bulunmayan Devrimci İşçiler Partisi'ni kurmak üzere Irak'a geri dönecekti), 'sol kanat'taki Baasçı subaylar er-Raşid askeri üssünü bombaladılar ve Bağdat sokakları bir süre 'solcu' Baas militanlarıyla Ulusal Muhafızların ellerine geçti. Genel İş Sendikası, sermayelerini yurt dışına kaçıran burjuvaların idam edilmesi, sanayinin derhal millileştirilmesi ve toprakların kolektifleştirilmesi talepleriyle propaganda yürütüyordu. 18 Kasım'da, kardeşi Tuğgeneral Abdül Rahman'ın desteğini arkasına alan devlet başkanı Abdül Salem Arif'in yönetiminde bir darbe daha yapıldı.

Abdül Salem Arif'in kurduğu rejim, onun 13 Nisan 1966'da tesadüfen ölmesine kadar sürdü. Kasım 1963'ten Şubat 1964'e kadar iktidar, Arif'e şahsen sadık olan ordudaki milliyetçi liderler, 'sağ kanat'tan Baas subayları ve Nasırcı subayların da

dahil olduğu bir koalisyon tarafından paylaşılmıştı. Şubat 1964'ten Ağustos 1964'e kadar, koalisyonun başını ordudaki Nasırcı önderler çekerken, Baas Partisi'nden subaylar iktidardan uzaklaştırılmışlardı (sonradan kendi darbe girişimlerini sahneye koyacaklardı). Bu dönemde ortak bir Başkanlık Konseyi'nin (Mısır'la birlikte) oluşturulduğu, devletin desteğiyle tek bir partinin (Arap Sosyalist Birliği) kurulduğu, Irak'ın belli başlı imalat ve ticaret firmalarıyla bütün bankalar ile sigorta şirketlerinin millileştirildiği ve bundan böyle işletme kârlarının işçilere dağıtılacağı ilan edildi. Nasırcı subaylar dış ticarette tekel kurulmasını savunurlarken, müttefikleri bu çağrıyı benimsemediler ve Arif'i destekleyenlerden bir kopma yaşandı (bu grup daha sonra -Ağustos ayında- iktidarı ele geçirecekti ve Nasırcı ordu başarısız bir darbe girişiminde bulunacaktı). Böylece, Ağustos 1964'te başlayıp Nisan 1966'da Abdül Salem Arif'in ölümüne kadar süren üçüncü aşamanın eşiğine gelmiş oluyorduk. Bu aşamaya damgasını vuran nitelik, muazzam miktarlarda sermayenin ülke dışına kaçtığı son derece belirsiz ekonomik koşullarda, 1964 ilkbaharında Nasırcıların benimsediği tedbirleri kısmen 'ayarlamaya çalışan' tutucu, milliyetçi bir yaklaşımdı. Tabii bu üçüncü aşamada da, önceki iki aşamada görüldüğü üzere, başarısızlıkla sonuçlansa bile yine bir darbe teşebbüsüne şahit olunmuştu.

Abdül Salem Arif'in ölümü üzerine başa geçen Abdül Rahman Arif, kardeşinin politikalarından en ufak bir değişiklik yapmadan Temmuz 1968'e kadar iktidarda kaldı. O tarihte Baas Partisi'nin düzenlediği bir darbeyle iktidardan uzaklaştırıldı ve lüks bir sürgün hayatı yaşamaya İngiltere'ye gönderildi.

Şubat 1964'te Kürdistan'da bir barış anlaşması imzalanmakla birlikte, ertesi Nisan ayında çatışmalar yine başlayacak ve yeni bir barış anlaşmasının imzalandığı Haziran 1967'ye kadar

devam edecekti. Kasım 1963 darbesinden sonra Irak Komünist Partisi'ne yönelik baskıcı tedbirler gevşetilmişti ve bu sayede, partinin yavaş yavaş yeni bir inşa sürecine girmesi, *Tarik-uş-Şaab* gazetesinin el yazısıyla çoğaltılan nüshalarının örgüt içerisinde dağıtılmaya başlanması mümkün olmuştu. Yeniden inşa edilmeye çalışılan partinin başında, 'Komünist Parti Örgütlenmesi İçin Sürgün Komitesi' yer almaktaydı ve bu komiteyi yönetenler Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayıp, Arif rejimini 'gerici askeri diktatörlük' diye mahkûm etmekteydiler.

Merkez Komite'nin Ağustos 1964'te Bağdat'ta yaptığı bir gizli toplantısında alınan kararların da pekiştireceği üzere, şu faktörler IKP'nin politikasını bir dönüm noktasına götürecekti: 1964'te Kürtlerle yapılan barış, Mısır'da gözlenen gelişmeler (komünist tutukluların serbest bırakılması, SSCB'yle yakın bağlar kurulması, iki Mısır komünist partisinin kendi iradeleriyle partilerini dağıtıp Nasır'ın partisi Arap Sosyalist Birliği'yle birleşmeleri) ve Bağdat'taki Nasırcı manevralar (millileştirmeler ve Irak'a silah satmaya başlayan SSCB'yle ilişkilerin geliştirilmesi). Benimsenen yeni 'Ağustos çizgisi'ne göre, 'Mısır, kapitalist-olmayan, sosyalist kalkınma yolunda'ydı. İlan edilen bu yöneliş, parti politikasının Arap birliği meselesini yeniden ele almasını ve özel olarak da bu sorunla ilgili 1958-1963 döneminde izlenen çizginin eleştiriye açık olduğunun kabul edilmesini gerektiriyordu:

> Komünistlerin, Arap birliğini desteklemenin bir koşulu olarak siyasal demokrasiye bağlı kalmaya devam etmeleri hata olur... IKP, Arapların birliği meselesini artık Arap dünyasında ortaya çıkan yeni gelişmeler ışığında, Arap birliğinin ilerici içeriğini zenginleştiren kapitalist-olmayan kalkınma yolunu ve toplumsal ilerlemeyi dikkate alarak değerlendirmektedir.

Sonradan değerlendirildiğinde, Merkez Komite, Kasım 1963'teki askeri darbeyi olumlu bir gelişme olarak görmüştü:

> Bu darbe, faşist rejim ve 'Nasyonal Muhafızlar' kâbusunu ortadan kaldırmış ve Irak'ın resmi politikasını değiştirip, ülkeyi Arapların kurtuluşu kervanına sokarak, anti-emperyalist güçlerin ulusal bağımsızlığı koruma mücadelesi açısından daha elverişli koşullar doğurmuştu.

Bundan çıkarılması gereken siyasal sonuç şöyleydi:

> Irak'ın kapitalist-olmayan bir çizgide gelişmesi ihtimalini kabul edecek olursak, partimizin iktidarı doğrudan ele geçirme hedefiyle hareket etmemesi gerektiği sonucunu da kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymak durumundayız. Biz yine öncü olarak kalacağız, ancak, bizim hedeflerimizi süreç içerisinde benimseyecek başka güçler de vardır... böyle bir durumda Irak'ta düşünülebilecek en iyi hükümet, tam kurtuluş ve toplumsal ilerleme uğruna kavga vermekte olan tüm yurtsever güçlerin koalisyonu olur.

Partinin sol kanadında yer alanların eleştirileriyse aşağıdaki gibiydi:

> Kahire'yle işbirliğine gitmek, Irak'taki her devrimci gelişmenin anahtarı olarak görülmekteydi... bu doğrultuda, partinin pratikteki politikaları da Kahire'nin ve onun Bağdat'taki yandaşlarının iradesine tabi kılınıyordu.

Ağustos 1964'te Merkez Komitesi plenumunda, üyelerinin bir kısmı Irak'ta, bir kısmı da yurt dışında bulunan yeni bir merkez komitesi ile yeni bir parti sekreteri ('Muyin' ya da 'Nedim Ali' diye de bilinen Aziz Muhammed) seçildi.

Benimsenen bu 'Ağustos çizgisi', parti politikasındaki değişiklikleri, 'elleri partililerin ve halktan insanların kanlarıyla le-

kelenmiş' kişileri desteklemek olarak gören militanlar arasında büyük bir öfkeye yol açtı. Tabandaki militanlar çeşitli vesilelerle Merkez Komitesi'nin yönergelerini görmezlikten geldiler ve bağımsız tavırlar aldılar. Parti tabanında tedrici bir süreçle sola kayma gözlenirken, parti yönetimi de kendi politikasını disiplin önlemleriyle kabul ettirme doğrultusundaki başarısız denemelerinin ardından, 1965 ilkbaharı ve sonbaharında bir 'karşı hamle'ye girişmeye karar verdi.

Nasırcı unsurların yönetim kademelerinden tamamen temizlenmesi ve Kürdistan'da düşmanlıkların yeniden patlak vermesi üzerine IKP yönetimi, Arif'in 'diktatoryal rejimi'ni devirmeyi ve 'tüm yurtsever ve anti-emperyalist gruplarla partilerin parlamenter anayasa temelinde geçici ulusal koalisyon hükümeti'ni kurmayı hedefleyen 'şiddetli mücadele' sloganını benimsemişti.

Bu arada, Britanya'nın emperyalist egemenliğini sürdürmesinin ve petrol sanayiinde tekel kurmasının yolunu açan Arif rejimiyle ilişkilerini gözden geçirmesi için, Nasır'a da çağrı yapılmıştı. Ekim 1965'te genişletilmiş Merkez Komitesi gizli bir toplantı yaptı. Ertesi ay Prag'ta, sıra, Arif'in başarısız uygulamalarını ve toplumsal tabanının çok sınırlı kalmasını dikkate alarak, partinin iktidarı ele geçirmesi sorununu gündemine alan 'Sürgündeki Örgütlenme Komitesi'ne gelmişti. Irak'taki toplantıda, parti sağ kanadının tarihi lideri Emir Abdullah ('Ekrem') 'kesin eylem'e geçmenin başlıca destekçisi olarak göze çarparken, Bahauddin Nuri ('Yaser'), halk çoğunluğunun pasifliğini ve uluslararası koşulların elverişsizliğini gerekçe göstererek buna karşı çıkacaktı. Merkez Komitesi'nin çoğunluğu da Ekrem'in tavrını onayladı ve aşağıdaki kararı kabul etti:

> Partinin benimsediği mücadele tarzını ve egemen güçlerin yıkılmasında 'H'nin [yani, partinin Silahlı Kuvvetler'de faali-

yet gösteren kesiminin yeraltındaki ismi olan 'Haşim'in] belirleyici rolüne dayandığını bir kere daha vurgulamak gerekiyor. 'H', partinin alacağı diğer devrimci tedbirlerle ve halkın çeşitli alanlardaki eylemlerinin sürekli canlı tutulmasıyla desteklenecektir.

Sürgündeki Örgütlenme Komitesi içinde (parti sekreterinin önünde) çıkan tartışmalar, iki yaklaşım arasında bir 'orta yol'un benimsenmesiyle noktalandı. Kabul edilen nihai belge, Aziz el-Hacı'nın sol kanadının 'iç savaş'a hazırlanma gerekliliği konusundaki görüşleri ile, Zeki Hayri'nin kırsal Arap bölgelerinde partizan mücadelesine yönelmek gerektiği konusundaki tezlerinin birleşimiydi. Bununla beraber, acil görevler söz konusu olduğunda, belirleyici görüş ılımlı Abdül Kerim Ahmed ed-Davud'un tutumunda somutlanacaktı. Ed-Davud'a göre, halk ayaklanması ve 'iç savaş' hazırlıkları, partinin 'ciddiyetle' ve 'kesin bir tavır'la davranmasını gerektiren 'stratejik' bir görevdi, fakat bu tür hazırlıkların partinin 'doğrudan önceliği' olmadığı da unutulmamalıydı. Öte yandan, partinin sol kanadı, Çin ve Küba tipinde bir gerilla savaşını desteklemekte ve Moskova'nın -IKP'nin 1959'dan beri izlediği politikayı eleştirerek- Irak hükümetine verdiği desteği (çok alçak bir ses tonuyla bile olsa) mahkûm etmekteydi. Zeki Hayri'nin sözleriyle:

> Emekçi kitlelerin halk devrimi meselesine niçin soğuk bakılıyordu?.. Sorun şuradadır ki, parti merkezindeki yoldaşlar partiyi ciddi biçimde iktidar yoluna sokmak istemiyorlar. (1959'da ağırlık koyan) sınıf-dışı bakış açısı derin kökler saldı... Kürt devrimi ciddiye alınmıyor... Kürt sorunu alevlenmiş durumda ve biz pekâlâ köylü meselesini de kızıştırabiliriz... Fakat parti, iktidar meselesini ciddiye almadığı için bu tür önerileri de bir kenara itiyor... Merkezdeki yoldaşların sağcı

fikirlerine karşı bir mücadele yürütmeden partimizde devrimci çizgi egemen kılınamaz... Eğer bu zihniyet egemenliğini sürdürmeye devam ederse, mevcut rejime karşı bir silahlı direniş örgütlenmesi konusunda partimizden hiçbir ciddi adım atması beklenmemelidir.

Bu tür eleştiriler karşısında, benimsenen nihai karar tasarısında muazzam bir denge kurulmuştu:

> Biz 'partinin bağımsız eylemi' fikrine kapıyı kapatmak gerektiğini iddia eden görüşe katılmıyoruz... kanımızca, böyle bir fikrin formüle edilmesi parti politikasında yeni ve gözle görülür bir eğilimin dışavurumudur. Bu fikir çok dikkatli bir şekilde tartışılmalıdır; henüz bu fikre ikna olmamış unsurları, yoldan çıkmakla ve korkaklıkla suçlamanın haklı bir temeli yoktur.

O sırada Irak Komünist Partisi'nin üye sayısı 5 bindi ve bunların bir teki bile ordu mensubu değildi; ayrıca, partinin kırsal bölgelerde de fiilen bir tabanı yoktu.

Ekim 1965'ten sonra Irak Komünist Partisi, önce Abdül Salem Arif'in, daha sonra da kardeşinin yönetimindeki rejime yönelik radikal eleştirilerini sürdürdü; Moskova'nın ve Lübnan Komünist Partisi'nin Irak hükümetine sıcak yaklaşımları bu eleştirileri ortadan kaldırmayacaktı. Yine de IKP, Şubat 1967'ye kadar, ülkenin dört bir yanındaki kırsal bölgelerde ve çeşitli şehirlerde, gerek yerleşik gerek seyyar nitelikteki küçük silahlı birimler örgütleme, hükümete karşı gerilla mücadelesini başlatma kararını alamamıştı. Sol kanadın eleştirileri ve bu geç kalmış, sınırlı kapsamdaki gerilla savaşı, IKP'nin çeşitli hiziplerini birarada tutmaya katkıda bulunacaktı. Ancak, Haziran 1967'de, Arap ülkelerinin İsrail karşısında hezimete uğramaları, tarihsel bir çağı sona erdirdi ve bütün siyasal manzara-

yı tepeden tırnağa değiştirip, komünistlerin birliği meselesini tamamen gündem dışına itti. 17 Eylül 1967'de IKP'nin önemli bir kesimi partiden ayrıldı ve Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği'ni kurdu.

1960'ların başlarında IKP safları içinde bir Maocu grup çıkmış, fakat bu grubun asıl teorisyeni partiden atılmış ve diğer taraftarları da partinin dışında bırakılmışlardı. Buna benzer itirazlar 'Ağustos çizgisi'ne karşı yeniden baş göstermişti (daha doğrusu, ciddi biçimde su yüzüne çıkmıştı). Adı en çok geçen muhalif, IKP'ye 1946'da katılmış, 1948 ile 1958 arasındaki dönemi hapishanede geçirmiş ve serbest bırakıldıktan sonra IKP Merkez Komitesi'ne alınmış olan, eski tüfeklerden Aziz el-Hacı Ali Haydar'dı. El-Hacı, Ocak 1967'de partinin Bağdat sekreterliğine getirilirken, ertesi ay da politbüroya seçilmişti; daha sonra da, parti içi demokrasiyi yerleştirmek için boşuna mücadele eden, çabaları başarısızlığa uğrayınca Eylül 1967'de partiden ayrılmaktan başka çare bulamayan bir iç grup olan 'devrimci kurul'u kuracaktı.

Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği, Çin'in ya da Sovyetler Birliği'nin yanında saf tutmayı reddediyor ve hem şehirlerde hem de kırlarda kitlelerin silahlanması, bir silahlı halk devriminin örgütlenmesi çağrılarında bulunuyor; 'emekçi sınıfların önderliğindeki demokratik halk devrimi', 'sosyalist tipte bir devrimci Arap birliği' ve 'İsrail devletinin yıkılıp, demokratik bir Arap-Yahudi devleti kurulması' talepleri doğrultusunda mücadele ediyordu. Parti üyelerinin hatırı sayılır bir kesimi (yaklaşık 5 bin kişi) bu yeni örgüte katılmıştı.

Haziran 1968'de Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği, Halid Ahmed Zeki (sonradan ordu birlikleri tarafından öldürülecekti) önderliğindeki bir 'Guevaracı' grubun, Güney Irak'ta iki yıldır sürdürmekte olduğu gerilla savaşını doğru bir

yöntem olarak değerlendirdi ve 1968 yılı boyunca Bağdat'ta kendi silahlı birimlerini, Muyin el-Nehar (Bağdat eteklerinde kurşunlanarak öldürülen başka bir kıdemli komünist) önderliğindeki 'Halk Ordusu'nu kurmaya başladı.

Şubat 1969'da Irak Komünist Partisi Politbürosu'nun bütün üyeleri tutuklandılar. Beş politbüro üyesinden ikisi işkencede katledilirken, diğer üçü (parti sekreteri el-Hacı da onlar arasındaydı) yoldaşlarının isimlerini de vererek, Baas Partisi'yle işbirliğine girmeyi kabul etti. (El-Hacı daha sonra Paris'e yerleşen bir Irak diplomatı olacaktı.)

Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği, bir yıl sonra, bu defa Kürt bölgelerinde İbrahim Alavi'nin önderliğinde yeniden örgütlenmeyi başardı (kısa süre sonra da 'Marksist-Leninist Parti' adıyla başka bir grup, ayrı örgütlenmeye gitti). Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği, o sırada tek Kürt milliyetçi örgütü ve bir burjuva partisi olan Barzani'nin KDP'siyle 'stratejik ittifak' kurmuştu. Kürtlerin 1975'te yenilgiye uğraması ve KDP'nin dağılması, zaten oldukça zayıflamış olan Irak Komünist Partisi-Merkezi Komuta Birliği'ne daha fazla zarar verdi. 1975'te partinin beş önde gelen önderi tutuklandı ve Süleymaniye'de asılarak idam edildi. Bu, IKP-Merkezi Komuta Birliği açısından ölümcül bir darbeydi. Partinin kalan önderlerinin bir kısmı mücadele etmeyi sürdürmeyi isterken, bazıları da IKP-Taban Birliği'ni kurmaya karar verdiler. Bu süreçte, parti militanlarının önemli bir kısmı siyasal faaliyetten elini eteğini çekmişti ve geride kalan küçük birimler de 1970'lerin sonuna doğru siyasal hayattan tamamen silindiler.

IKP (yani, kendisini içinden ayrılan gruptan ayırt etmek amacıyla 1967'den sonra bilindiği şekliyle IKP-Merkez Komitesi), yaşanan bölünme sonrasında (ki tarihinin üçüncü bölünmesiydi) 1967 Aralık ayı boyunca olağanüstü bir ulusal

konferans yapılması çağrılarını yineledi. Söz konusu ulusal konferansta, parti üyeleri, Abdül Rahman Arif'in başını çektiği rejimin yerine bir koalisyon hükümeti kurulması hedefini güden birleşik demokratik cepheler kurulması gerekliliğini savundular. Konferans SSCB'yi ve Mısır'ı destekleme taahhüdünde bulunmasına rağmen, Moskova bu adımları yeterli görmedi ve sadece iki ay sonra, Bulgaristan'daki istasyonlar üzerinden Prag'tan yayın yapan "Irak Halkının Sesi" adındaki IKP radyo istasyonunu kapattı.

17 Temmuz 1968'de düzenlenen askeri darbenin arkasında Baas Partisi ile ordu vardı ve darbe sonucunda Abdül Rahman Arif sürgüne gönderildi. Yeni devlet başkanlığını Ahmed Hasan el-Bekir üstlenirken, Arif'in adamlarından birçoğu, makamlarını korumak arzusuyla darbede fiilen rol aldılar. İki hafta sonra, 30 Temmuz'da, bu defa Arif'in eski meslektaşlarını temizleyen ve iktidarda sadece Baasçıları bırakan, sonra da, bütün siyasal gücü tekelinde tutan 'Devrimci Komuta Konseyi'nin kurulmasının zeminini hazırlayan başka bir darbe yapıldı (ondan sonra kurulan hükümet sadece 'idari' yetkiler kullanabilecekti). Bu iktidar yapısı, onyıllar boyunca değişmeden kaldı. El-Bekir'le birlikte, Irak politika sahnesinde boy gösteren iktidarın yeni figürü Saddam Hüseyin'di. Kaotik çalkantılarla dolu geçen 1970'li yıllar boyunca Saddam Hüseyin, bütün rakiplerini tek tek eleyerek, Devrimci Komuta Konseyi'nin anahtar kişilerinden biri konumuna gelmeyi başardı. Nitekim, Şubat 1979'da el-Bekir'i devlet başkanlığından azletti ve onun yerine kendisi geçti.

Baas Partisi'nin ilk adımı, Eylül 1968'de bazı siyasal mahkûmları salıvererek ve komünistlere kabinede sandalye teklif ederek, IKP-Merkez Komitesi'nin desteğini almaya çalışmak oldu. IKP-Merkez Komitesi, Kürdistan'da barış yapılmasını, bir

kurucu meclis oluşturulmasını ve sivil özgürlüklerin (siyasal partilerin yasallaştırılması, demokratik seçimlerin yapılması, vb.) yeniden tanınmasını talep ederek, ilk başta bu öneriyi geri çevirdi. Ancak, 1969'dan (Baasçı Irak hükümetinin SSCB'yle önemli petrol anlaşmaları imzaladığı yıldan) sonra, Baas Partisi'yle müzakere masasına oturup, 'aylık genel haber dergisi' *el-Takafa el-Cedide*'nin yasal olarak yayınlanmasına izin verilmesi konusunda pazarlık yapmaya koyuldu. Ayrıca, IKP'den, fiilen hiçbir yetkisi bulunmayan ve tamamen Baas Partisi'ne bağımlı hareket etmesi beklenen 'Ulusal İlerici Cephe'ye katılması isteniyordu. Müzakereler 1970 ilkbaharına kadar sürdükten sonra, Baasçılar görüşmeleri kestiler ve yüzlerce komünisti tutuklamaya, onlarcasını katletmeye veya 'kaybetmeye' başladılar.

Irak Komünist Partisi, ikinci kongresini Eylül 1970'de, Irak Kürdistanı'ndaki gizli merkezinde topladı. Kongrede benimsenen nihai raporda, Baas Partisi'nin ekonomik ve toplumsal alanlardaki ileri adımları takdirle karşılanıyor, anti-emperyalist ve anti-Siyonist tutumlar övülüyor, ancak Irak'ta tam demokratik özgür ortamın tesis edilememesinden dolayı eleştiride bulunmaktan da geri kalınmıyordu. Komünistler ile Baas Partisi arasındaki ilişkiler 1971 sonbaharında bir miktar düzeldi; hatta iki güç, Iraq Petroleum Company'nin millileştirilmesinden ve Bağdat ile Moskova arasında 'sağlam bir stratejik ittifak' yapılmasından sonra iyice yakınlaştılar. Genelde Baasçılar bu dönemi (1968-1972), Irak Komünist Partisi'nin önüne yanıltıcı havuçlar atarak geçirmişlerdi; nitekim, yıllar süren tartışma ve yatıştırma çabalarının ardından, açık ve gizli şiddetli baskıların uygulandığı bir devir gelmekte gecikmedi. O zamanın yaygın uygulamalarından birisi, tabandaki militanların tutuklanması, polis karakollarında onlara işkence edilmesi ve sonra, birkaç gün içinde serbest bırakılmalarıydı. Ayrıca, 'açılma' ve

'müzakere' dönemlerinde parti önderlerinin katledilmesine de rastlanıyordu. Bağdat aynı zamanda, IKP'nin talep ettiğinden çok daha radikal niteliğe sahip yeni bir toprak reformunu (1970) hayata geçirmeye koyulmuş, işçilere ileri haklar tanıyan (grev hakkı büyük ölçüde yine kısıtlı tutulmakla ve özgür sendikalar üzerindeki yasalar kaldırılmamakla birlikte) yeni bir iş kanunu çıkarmış, yukarıda zikredildiği gibi Iraq Petroleum Company'yi millileştirmiş, dış ticareti tekeline almış, SSCB'yle ittifaka gitmiş ve Filistin hareketinde daha radikal düşünce okullarını destekleyerek tamamen anti-emperyalist, anti-Siyonist bir uluslararası tutum takınmaya başlamıştı.

Nisan 1972'de (hapishanede 'sadece' elli komünistin kaldığı bir zamanda) Irak Komünist Partisi, 'son gelişmelerin halkın mücadelesinde bir dönüm noktasını gösterdiği'ni ilan etti ve Ulusal İlerici Cephe'ye girmeye hazır olduğunu açıkladı. Ertesi ay, iki komüniste (içlerinden biri, her zaman her yerde boy gösteren Emir Abdullah'tı) Irak hükümetinde birer koltuk verildi. Yine de IKP, bir 'Ulusal Eylem Bildirgesi'nin imzalandığı, partisi ile günlük gazetesinin yasallaştırıldığı Temmuz 1973'e kadar, Ulusal İlerici Cephe'ye tam olarak girmeyecekti. 1972-1973'te başlayan yeni dönemde IKP, Saddam Hüseyin'i, Baas Partisi içinde partinin siyasal çizgisine en yakın solcu olarak, Irak'ın Fidel Castro'su şeklinde tanımlıyordu (Saddam Hüseyin ise 'emperyalizme karşı ön saflarda mücadele ediyor olması' sebebiyle Salvador Allende'ye benzetilmeyi yakıştırmaktaydı kendisine). Şubat 1974'te IKP, tüm bağımsız (ve kaçınılmaz olarak yasadışı) işyeri örgütlerini feshedip, 1974-1975'te Kürt halkına karşı yürütülen kanlı savaş dahil olmak üzere, Baasçıların eylemlerini destekledi.

İran'la yapılan ve Irak hükümetinin sonunda, 1975'te, Kürtleri yenilgiye uğratmasını sağlayan anlaşma, Saddam Hüse-

yin'e, artık bu desteğe ihtiyaç duymadığından komünist müttefiklerine saldırıya geçmesi için uygun fırsatı sağlayacaktı. Dahası, 1972'den sonraki dört yıl içinde Baasçılar, sendikalar, köylü birlikleri ve diğer kitle örgütleri üzerinde tam denetimi kurmakta komünistlerin imkânlarını sonuna kadar sömürmüşlerdi. 1975 yılı sonunda komünist militanlara yönelik bir dizi tutuklama operasyonuna girişilirken, 1976 ilkbaharında IKP'nin bazı faaliyetlerine de ciddi kısıtlamalar getirildi.

Parti, üçüncü kongresini Mayıs 1976'da Bağdat'ta topladı. Bir yandan, bu kongre, 'ulusal demokratik devrimin yeni bir aşamaya, kapitalist-olmayan kalkınma aşamasına girdiği' şeklindeki klasik konumun teyit edilmesiyle noktalanırken, öbür yandan da, kırsal bölgelerde 'kapitalist üretim ilişkileri'nin genişlediği ve kapitalist-olmayan kalkınma döneminde (sosyalizme geçiş döneminden ayrı bir süreci temsil ediyordu) özel sermayenin önemli bir rol üstlenip, emperyalist bağımlılık koşullarına geri dönülmesi (Mısır örneğinde, birkaç yıl önce Sedat'ın SSCB'yle ilişkileri aniden koparmasında olduğu gibi) riskini beraberinde getirebileceği vurgulanmaktaydı. Üçüncü kongre, bunlardan başka, siyasal eylem imkânlarının sınırlanmasını (uzlaştırıcı, yapıcı bir tonda olmakla birlikte) mahkûm ediyor ve komünistlerin önderliğindeki kitle örgütlerinin (Demokratik Gençlik Federasyonu, Genel Öğrenciler Federasyonu ve Iraklı Kadınlar Birliği gibi) dağıtılmasına karşı, Ulusal İlerici Cephe'nin kurulduğu zamanki fikriyatına geri dönülmesi gerektiğinin altını çiziyordu. O andan itibaren Baasçılar, şiddeti giderek koyulaşan bir anti-komünist kampanyaya girişeceklerdi.

1978 yılı başlarında, Irak Komünist Partisi ile Baas Partisi arasındaki ittifakın sona ermesi artık sadece bir zaman meselesiydi; aslında, Mart 1978'de, silahlı kuvvetler içinde Baas-karşıtı siyasal faaliyet yürüttükleri gerekçesiyle 12 komünistin idam edildiği bildirilmişti. Mayıs ayında, silahlı kuvvetler mensupları-

nın (faal ya da ordudan ayrılmış da olsa) Baas çizgisine uygun olmayan her türlü siyasal faaliyetinin (komünist gazetesi okumak gibi eylemlerin) ölümle cezalandırılmasını öngören bir yasa kabul edildi. Askerlik hizmetinin mecburi olduğu bir ülkede kabul edilen yasalar, komünistlerle ilişkisi olan her yetişkin erkeğin ölüme mahkûm edilmesi anlamına geliyordu. 1978 yaz ve sonbahar aylarında çok sayıda insan tutuklandı, işkence tezgâhından geçirildi ve fiilen ölüme mahkûm edildi. Baas Partisi ile Komünist Partisi arasındaki ilişkiler Nisan 1979'da tamamen koptu ve IKP üyeleri o tarihten itibaren faaliyetlerini gizlilik koşullarında yürütmek zorunda kaldılar. Temmuz 1979'da Merkez Komitesi, içinde tek kelimelik bir özeleştiri dahi bulunmayan, son derece kıt görüşlü bir belgeyi oylayarak kabul etti:

> Partimiz, ülkeyi kıskacına alan krizin ağırlaşmasını engellemek için var gücüyle çaba harcamıştır. Halkına karşı büyük bir sorumluluk duygusuyla hareket eden partimiz, rejimi halkın çıkarlarını yansıtan politikalar uygulamaya yönlendirmek için muazzam bir gayret sarf etmiştir... Partimizin göğüslemek zorunda kaldığı kanlı şiddet, Baas liderlerinin, siyasal ve ideolojik bağımsızlığından vazgeçmeyen bir komünist partisinin varlığından ne kadar endişeye kapıldıklarını gözler önüne sermektedir... Baas yönetiminin partimize karşı giriştiği caniyane kampanyayı meşru kılmak için uydurduğu bütün iddialar sonuçsuz kalır, onlar adına siyasal ve ahlâki yenilgiyle sonuçlanırken, bizim partimizin birliği ve kitleler üstündeki etkisi günden güne sağlamlaşmaktadır.

Rejimin baskıcı tedbirleri IKP'nin sırtını üçüncü defa (1949 ve 1963'ten sonra) yere getirmişti. Arap Irak'ta tek bir örgütü bile ayakta kalmayan parti (aynı Komünist Partisi'nin, Baas hükümetinin müttefiki olarak, askeri açıdan hezimete uğramasında payı olduğu IKP-Merkezi Komuta Birliği gibi),

ancak Irak Kürdistanı'nda faaliyet yürütebiliyordu. 1979-1981 yıllarını kapsayan dönemde tahminen 25-30 bin kişi tutuklanırken (ki binlercesi de sonraki yıllarda gözaltına alınacaktı), yüzlerce insan da ya 'kaybedilmiş', ya da öldürülmüştü.

Haziran 1980'de IKP, Irak rejimini 'bürokratik devlet kapitalizmi' şeklinde tanımlarken, aynı yılın Kasım ayında (bazı endişeler taşımakla birlikte) KDP'yle ittifak yaptı. Eylül 1980'de Irak, İran'da yaşanan İslam devriminin ortasında bu ülkeye saldırdı (Şah bir önceki yıl iktidardan düşmüştü). 1981'de IKP, silahlı mücadele yanlısıydı; bu doğrultuda, "Irak Kürdistanı'ndan yürütülen askeri operasyonların, Saddam Hüseyin rejimine karşı verilen mücadelenin temel bir önem taşıdığı", dolayısıyla, bütün 1980'li yıllar boyunca aynı askeri operasyonların, Bağdat başta olmak üzere büyük Irak şehirlerinde hücreler ve silahlı müfrezeler kurmaya yönelik ciddi bir çaba harcamaya gerek kalmadan, kırsal bölgelerdeki üslerden yönetilmesi gerektiği iddia edilmekteydi.

Sayıları muazzam boyutlara ulaşan asker kaçakları, daha çok ülkenin güney bölgesinde toplanmışlardı (bazı kaynaklara göre, 1983'te 20 bine yakın asker, birliğinden kaçmıştı). Aynı yıl Bağdat, bütün bölgenin bombalanmasını emretti ve bu saldırılar sonunda binlerce insan hayatını kaybetti. Operasyonlardan yaklaşık 3 bin asker kaçağı sağ kurtulurken, bu insanların önemli bir kısmı, daha sonra rejime karşı gerilla savaşına katıldılar. Ertesi yıllarda bu sayı birkaç yüze düşecekti.

İran'la savaş Irak topraklarına kayarken ve Bağdat, 1982 yazından itibaren, bunun artık yalnızca bir savunma savaşı olduğunu iddia ederken, Irak Komünist Partisi siyasal çizgisini muhafaza etti (cephede dökülen kanların başlıca müsebbibi Irak'tı). Parti, Irak askerlerini kaçmaya ve silahlarını Bağdat'taki baskıcı rejime çevirmeye teşvik ediyordu. Sovyetler Birliği 1983 yılında bir kere daha Irak rejimine silah sağlama-

ya başladığı için Sovyet görüşüyle taban tabana zıt olan bu politika, parti içinde hararetli tartışmalara sahne olmaktaydı. Kasım 1985'te toplanan dördüncü kongrede, halkı 'ulusu savunma'ya ve 'yönetimin yenilgici tutumu'nu reddetmeye çağıranlar ("Askerlerin, kendi ülkelerini savunurken silahlarını rejime çevirmelerini isteyemezsiniz!") partiden atıldılar.

Irak Komünist Partisi 1985'teki kongresinde, 1970'lerin başlarından itibaren takip ettiği politikayı gözden geçirdi ve Baas Partisi karşısında, Baasçıların 1978'den sonraki korkunç politikalarını uygulamalarına zemin hazırlayan bir şekilde partinin siyasal, ideolojik ve örgütsel bağımsızlığından vazgeçmeyi ciddi biçimde eleştirdi. Partiden kovulanlar bunu 'aşırı solcu' bir konum olarak adlandırmakta ve kendileri, mevcut rejimin devrilmesi konusuna herhangi bir atıfta bulunmadan, Irak'ta demokratik bir hükümet kurulması çağrısı yapmaktaydılar. Partiden atılan militanlar merkezi Şam'da bulunan bir grup oluşturdular ve *Komünist Kürsü* adıyla bir dergi çıkarmaya başladılar. Birkaç yıl sonra grubun dağılması üzerine, içlerinden bir kısmı, kendilerinin Bağdat'a dönmesine izin veren Baas Partisi'yle bir anlaşma yapacaklardı.

Mayıs 1983'te, Türk birliklerinin sıcak takibiyle birlikte, Kürdistan Yurtseverler Birliği (1975'te kurulan Kürdistan'ın ikinci en önemli milliyetçi örgütü) IKP'nin Celemerk'teki merkezlerine yönelik bir harekâta girişti. 60'ı aşkın taraftarı ölen Irak Komünist Partisi ciddi bir kayba uğradı.

1980'li yıllar boyunca başka küçük, aşırı sol gruplar da kuruldu. Bunlardan biri, 1970'li yılların sonları ile 1980'li yılların başları arasında eski Baasçı militanlar tarafından Sürekli Devrim adıyla kurulan bir Troçkist gruptu. (Eski Baas üyelerinden oluşup, kendilerine Troçkist diyen başka bir grup, İşçi Örgütü adıyla 1960'lı yıllarda kurulmuştu.) 1970'li yıllarda da Iraklı bir serbest gazeteci ve Troçkist olan Kenan Makiya

('Muhammed Cafer' ve 'Semir el-Halil' takma adlarıyla bilinirdi) çeşitli dergilerde tanınmış bir sima haline gelmiş, ancak daha sonra pişmanlık getirerek, İngilizce konuşulan dünyada, Amerikan yönetiminin teorilerini en kaba haliyle savunması ve Arap dünyasının solcularına adice saldırılar yöneltmesiyle ünlü olmuştu. Daha sonra, İşçilerin Öncüsü adıyla Maocu bir grup ve Bağımsız Mücadele adıyla başka bir grup ortaya çıktı. Hiçbirinin aktif üyesi 30'u geçmeyen bu gruplar salt teorik mücadele yürütüyorlar ve baskı tehdidi altında olan militanlara yardım etmeye çalışıyorlardı. 1980'li yıllar içerisinde bu grupların da izi kaybolacaktı.

İran'la yapılan savaş 1988'de, IKP yönetiminin beklediği türde bir halk ayaklanması olmadan sona erdi. Rejimin 'ülkeyi savunma' çağrısı Irak halkında lehte bir tepki bulmuştu. Savaşın son yıllarında asker kaçaklarının sayısı neredeyse sıfıra düşerken, ordu içinden de silahını hükümete çeviren kimse çıkmadı. 1988 ilkbaharında Irak Kürdistanı'nda yürütülen askeri operasyonlarda, Irak Komünist Partisi'nin askeri üslerinin büyük çoğunluğu kapatıldı ve partinin merkezi Şam'a taşındı. Komünist Parti yönetimi, gerek ordu saflarında isyan çıkması, gerekse temel önemin silahlı mücadeleye verilmesi konusunda önceki politikalarının başarısızlıkla sonuçlandığını kabul ediyordu. Üstelik bu özeleştiri, silahlı mücadelenin tercih edilmesinden (kırsal bölgelerde hücreler kurulmasından) ziyade, genelde, silahlı mücadele konusunu kapsamaktaydı. IKP güç duruma düştüğünün farkındaydı ve umutsuzca bir çıkış yolu arayışı içinde, Baas rejimiyle anlaşma yapmayı seçti. Bağdat, Basra ve Musul gibi büyük şehirlerde yıllarca herhangi bir faaliyet yürütmeyen ve rejimin aşırı derecedeki zayıflığı ile Irak halkı arasında hoşnutsuzlukların büyümesine kör kalmış olan IKP, zevahiri kurtarma arayışı içinde, Baas Partisi'yle anlaşmak için belli koşullar öne sürdü: Müzakere

masasına oturmadan önce Baas rejimi, siyasal mahkûmların salıverilmesi gibi bir iyi niyet jesti yapmalıydı. Zeki Hayri (1985'te *Komünist Kürsü*'nün çizgisini benimsemekle birlikte, IKP içinde kalmıştı) rejim meselesinde bir uzlaşma yolu bulmak için manevra yapmayı denedi ve Avrupalı milletvekilleriyle gazetecilerin önünde komünist önderlerin Bağdat'a geri dönmeleri çağrısında bulundu. Gelgelelim, Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesi, bu tür bütün manevraları anında yarıda kesecekti.

Irak Komünist Partisi, özellikle vahşice denilebilecek iki büyük saldırı dalgasıyla karşılaşmıştı: ilki 1963'te, ikincisi 1979'da. Fakat her iki dönemde de ayakta kalmayı ve güçlerini toparlamayı, milliyetçi rejimlere karşı muhalefet saflarında önemli bir siyasal örgüt olarak yeniden boy göstermeyi, böylece Irak emekçileri arasında yadsınmaz bir desteğe sahip olmayı başarmıştı. Tabii parti, bu şiddetli baskıları takip eden dönemlerde, önceki politikalarının başarısızlığını sorgulamak, militan yapılarının en azından bir kısmını koruyabilecek şekilde bir yeraltı çalışmasına geçme yeteneğini gösteremediğini kabullenmek zorunda da kalmıştı. Bu iç sorgulamalar ve tartışmalar birinci saldırı dalgasından sonra 1965'ten 1967'ye kadar sürer ve partiden solcu bir kanadın, IKP-Merkezi Komuta Birliği adıyla kopmasına yol açarken; ikinci saldırı dalgasında, 1985 yılında büyük tartışmalar yapılmış ve bu sefer sağcı bir tepkiyle, *Komünist Kürsü* grubu partiden ayrılmıştı. Asıl üzücü olanı, bu tipte sancılı süreçler yaşanmasının, daha uzun yıllar benzer hatalar yapılmasını engelleyememesiydi. Sözgelimi, 1970'li yıllarda Baas rejimiyle kurulan ilişkilerin yol açtığı siyasal intihar, bir bakıma, Abdül Kerim Kasım yıllarında benimsenen intiharvari politikalara çok benziyordu. Keza, 1989-1990'da partinin bir bütün olarak sağa kayması da, yalnızca dışsal faktörlerin, yani Kuveyt işgali ile korkunç sonuçlar do-

ğuran 1991 Körfez Savaşı'ndan kaynaklanıyor değildi. Bu hataların temelini oluşturan nasıl bir mantıktan söz edilebilirdi?

Irak Komünist Partisi'nin 1963'e kadarki tercihlerini etkileyen stratejik yaklaşım, 'iki aşamalı devrim' ('sosyalist' mücadeleden önce, aşılması zorunlu olan 'burjuva devrimi') görüşüne dayanıyordu. Burjuva devriminin hedefi, mevcut tüm sömürgeci ve yeni-sömürgeci ilişkilerin koparılıp atılması, kırsal bölgelerde feodal ve yeni-feodal ilişkilerin kaldırılması, 'komprador' burjuvazinin çıkarlarından farklı güdülerle hareket eden 'sanayi burjuvazisi'nin başını çektiği sınai gelişmenin sağlanması, demokratik hakların tanınması ve hukuka (ve hukuka saygı gösterilmesine) dayalı bir anayasal devletin kurulması vasıtasıyla emperyalizmden bağımsızlığı kazanmaktı. Bu burjuva devriminin öncüsü, doğal bir şekilde, 'sanayi burjuvazisi'yle eşanlamlı hale gelen 'ulusal burjuvazi' olmak durumundaydı. Bu stratejik planın çelişkileriyle sonuçları 1958-1963 döneminde IKP'nin eylemlerine yansımıştı. Şubat 1963'te yapılan darbe, Kasım'ın izlediği doğru yoldan ('faşist rejim' kurulmasının önünü açan) bir geri sapmaydı. Oysa, birincisi Ekim 1963'te Baas Partisi'nde gözlenen sola kayma, sonra da Temmuz 1964'te uygulanan etkili millileştirme programı, komünistlerin genellemelerine ölümcül bir darbe indirecekti. Bu iki değişikliğin birincisi, şirketlerin toplumsallaştırılması talebiyle basitçe bir alt orta sınıf macerası (Abdül Salem Arif'in 1958 yazındaki kişisel eylemleri gibi) şeklinde nitelenebilirken, ikincisi, yani millileştirme programı, 'burjuva devrimi'ni uygulaması beklenen toplumsal sınıfın özüne aykırıydı.

Bu durumu yansıtan bir yorum, 'kapitalist-olmayan kalkınma yolu'na girdiği teziyle Nasır'ın Mısır'ı konusunda 1956'da dile getirilmişti. (1964'te Nikita Kruşçev, Nasır'ın Mısır'ını 'sosyalist devlet' diye nitelemişti ve Cezayir Komünist Parti-

si'nin ondan iki yıl önce Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne katılmasından sonra, Mısır'daki iki komünist partisi 1965'te birleşerek Nasırcı partiye katılacaklardı.) Moskova'nın ve Ortadoğulu komünistlerin önerdiği bu yol, oldukça belirsiz özelliklere sahipti ve komünistlerin bu çizgiye ilişkin saptamaları da Sovyet dış politikasının çıkarları ve siyasal duruma göre değişmekteydi. Anlaşılacağı üzere, partinin ülke içindeki referans noktaları da sürekli değişiyordu: 1964 ile 1970 arasında Nasır, 1972 ile 1978 arasında Saddam Hüseyin, 1980'den sonra Suriye lideri Hafız el-Esad. Komünistlerin tutumunu en iyi şekilde özetleyen yorum da IKP'nin sol kanadından gelmişti:

> Irak'taki her devrimci gelişmenin... anahtarını Kahire'yle işbirliğinde görmek... ve buna bağlı olarak, partinin pratik politikasını... Kahire'nin ve onun Bağdat'taki yandaşlarının iradesine tabi kılmak.

Bu model, Kahire'nin yerini Bağdat, sonra da Bağdat'ın yerini Şam aldığında, bütün Ortadoğu için geçerliydi. Üstelik, Mısır, Irak ve Suriye'nin akıl almaz yenilgilerine rağmen, bütün bu geçiş dönemlerinde stratejik yaklaşım hep aynı kalmıştı. Aradaki tek farklılık, egemen güçler komünistlerle ve SSCB'yle ilişkilerini koparır koparmaz, 'kapitalist-olmayan yol'un yerini, 'devlet kapitalizmi'nin almasıydı. Hem eski hem de yeni yaklaşımların ortak özelliği, durumun orta sınıf çıkarlarına aykırı hareket etmeye uygun olmamasıydı. Dolayısıyla, bir yandan Irak Komünist Partisi, çeşitli vesilelerle Nasırcıları ve Baas Partisi'ni 'sola itmeye' çalışırken, diğer yandan, Irak devletini hedef alma ve rejimin tek (ve biricik) gerçek köşe taşı olan silahlı kuvvetlerini parçalama riskine giremiyordu. Parti 1965'te, 'iktidarı ele alma' seçeneğiyle yüz yüze geldiğinde bile, 'ilerici' bir askeri darbe ger-

çekleştirebilsin diye Irak ordusunun subaylarından bir kısmını kendi saflarına çekme zorunluluğuna işaret ediyordu. Bu arada, ilk önce 'burjuva devrimi'nin, daha sonra 'kapitalist-olmayan yol'un ürünü olarak gerçekleşecek olan demokratik ekonomik gelişmeden eser bile yoktu. Bu planların ikisi de batağa saplanmıştı.

MİLLİYETÇİ REJİMLERDE TOPLUMSAL SINIFLAR VE DEVLET

Şubat 1963'ten Temmuz 1968'e kadar geçen döneme damgasını vuran şey, bazısı başarılı, pek çoğu başarısız olan ve arkası hiç kesilmeyen darbe girişimleriydi. Temmuz 1968'den sonra Baas Partisi'nin iktidarını tehdit eden bir dizi komplo ve darbe teşebbüsü yapıldı, ancak bunların hiçbiri amacına ulaşamadı ve bu girişimler onlarca idamla cezalandırıldı. Şubat 1963 darbesini istisna sayarsak, diğerleri devlet gücünün temeliyle, yani silahlı kuvvetlerin konumuyla oynamayan girişimlerdi ve sıradan hükümet değişikliğinden farksızdı. 1968'deki iki Baas darbesinde (17 Temmuz ve 30 Temmuz) sokağa çıkma yasağı ilan etme ya da kaba kuvvete başvurma gereği bile duyulmazken, Irak halkı, ordu safları içindeki bu bilmemkaçıncı rol değişimine tamamen kayıtsızdı. Öte yandan, 1958 Devrimi'nden 1990-1991 Körfez Savaşı'na dek devletin yapısı değişmeden kalmakla birlikte, toprak reformu, millileştirme politikaları ile gönüllü ve zoraki göçlere bağlı olarak Irak toplumunun yapısı köklü değişikliklere uğrayacaktı.

İşçi sınıfının sayısı bu yıllarda önemli ölçüde arttı. Gerçi tahminler arasında ciddi farklılıklar yok değildi, ancak 1977'de Irak'ta işgücünün büyüklüğü 3 milyon kişi civarındaydı ve bunların üçte biri 'işçi sınıfı'na aitti. İşçi sınıfının kendi bileşi-

mi de şu faktörlere bağlı olarak önemli değişiklikler sergilemekteydi: devletin ekonomiye müdahalesi (işçilerin çoğunluğu -1977'de yüzde 55'i- geçimlerini özel sektörden kazanıyorlardı), kırsal bölgelerden kasabalara ve şehirlere göçler (1970'li yıllarda, çoğu kırsal bölgelerden gelen 1 milyon kişi şehirlerdeki emek piyasasına girmişti), dış ülkelerden (1977'de en az 300 bin göçmenin geldiği Mısır, Fas ve güney Asya'dan) göçler, 1980'li yıllardaki askeri seferberlik (1980'lerde toplam işgücünün yüzde 25'ini oluşturacak şekilde kadın işçilerin çalışma hayatına dahil olması), İran-Irak Savaşı'nın yol açtığı yıkım ve Kürtlerle Şiilerin güney Irak'tan sürülmesi (1980'lerin başlarında 250 bin ila 400 bin kişi İran'a sürülmüştü).

Irak işçileri yirmi yıllık bir dönemde, neredeyse tam sayılabilecek istihdam koşullarının ve 1971'de iş güvencesi sağlayan Çalışma Yasası'nın faydasını gördüler. Bu dönemde hayat standardı ile toplumsal refah önemli ölçüde yükseldi. Her türlü eğitim parasız verilirken, kasabalara ve şehirlere akın eden göçmen işçilere bile oldukça iyi barınma imkânları sağlandı. Ülkenin petrol serveti esasen şirket kârlarına, kazanılmamış gelirlere ve faizlere gitse de, reel ücretler arttı. (1968 ile 1978 yılları arasında ücretlerin ulusal gelirdeki payı yüzde 28'den yüzde 19'a düşmüştü.) Şubat 1963 darbesinin ardından, bütün bağımsız sendikal faaliyetler yasaklandı ve sadece devletin kurup, iktidardaki partinin görevlilerinin denetiminde çalışan sendikalara izin verildi. Baas Partisi döneminde, her ne kadar işçi temsilcilerini işçilerden ziyade parti seçiyor olsa da, işçilere şirket yönetim kurullarında temsil hakkı da tanınmıştı. 1965 ile 1968 arasında inşaat, tekstil ve gıda sanayilerinde yapılan bir dizi grevle, işçi sınıfının siyasal faaliyetleri yeniden başladı. 1968 darbesinden sonra Baas Partisi, iktidara gelişini özel birimlere grevci işçilere ateş açtırarak kutladı. 1969-1970'de de gösteriler ve grevler ka-

ba kuvvetle bastırılmaya çalışılırken, protestocu işçilerin birçoğu tutuklandı ve öldürüldü. IKP'nin Baas Partisi'ne yaklaşması ve sonunda hükümete girişi, emek piyasasında köklü değişiklikler, devlet müdahalesi nedeniyle hayat standartlarının düzelmesi ve Baas rejiminin kitleler üzerinde sıkı bir denetim kurması; bunlar, 1970'li yıllar boyunca işçi sınıfı eylemlerinin fiilen ortadan kalkışına katkıda bulunmuştu. Bu eylemsizlik 1980'li yıllarda da devam etti ve Irak, kitleleri terörize edip, ülkeyi İran'la savaşa sokan bir rejimle yönetilir oldu.

Irak'ın kırsal kesimlerindeki durum şehirlerdekinden çok daha vahimdi. Güneyde, evlerin çoğunun elektriği ve suyu yoktu, kişi başına gelir artış oranı 1970 ile 1977 arasında şehirlerdekinin yarısıydı. 1970'li yılların ortasında kırsal nüfusun yüzde 14'ünün beslenme sorunuyla karşı karşıya olduğu tahmin edilmekteydi.

1980'lerin başlarında, ulusal sağlık hizmetleri giderek özelleştirildi, fakat sivil nüfusun hayat standartları 1980'lerin sonuna kadar kötüleşmedi. İran'la savaş sırasında Bağdat'taki rejim, Körfez devletlerinden sürekli borç akışı (Irak'ın dış borcu 1980'de 2 milyar dolardan, 1987'de 80 milyar dolara çıkmıştı, bu arada savaşın verdiği zararın da 67 milyar dolar olduğu tahmin edilmekteydi) sayesinde, ülke içindeki durumun kontrolünü elde tutmayı başardı.

1987'de Baasçı rejim Çalışma Yasası'nı kaldırdı. Sonuçta Iraklı işçiler, ayrımsız tensikatlarla ve işsizlikle tanıştılar –İran'la savaş 1988'de sona erdikten sonra terhis edilen 200 bin askerle birlikte. Dahası, emeklilik ve toplumsal refah yasaları da kaldırıldı, bütün sendikal örgütlenmeler bir kere daha yasadışı ilan edildi. Sendikaların yasaklanması 50'den çok işçi çalıştıran (ve toplam 8 bin işçiyi istihdam eden) özel şirketleri kapsamıyordu, ancak bu tavizin işçiler açısından iki tarafı keskin bir silah olduğu çok geçmeden anlaşılacaktı. Ter-

his edilmiş askerler ile kısıtlamasız yabancı işçi getirme imkânı göz önüne alındığında, imalatçılar ile özel tarım işletmeleri, çalışanlarının yüzde 40'ı ila yüzde 80'i arasında bir kesimi değiştirmeye koyuldu. 1988'de çalışma günlerinin sayısının ve iş yüklerinin miktarındaki artış, 'üretkenlik'te yüzde 20'lik bir artış meydana getirmişti.

İşçilerin hayat standartlarını hedef alan bu saldırı çok uzun süre devam ettirilemezdi. 1989'da rejim, işçilerin durumunu kısmen iyileştirecek önlemler aldı: ücretler arttırıldı, devletin ürettiği ürünlerin ve hizmetlerin fiyatları dondurulduğu, kamu ve kamu-özel ortak şirketlerinin elde ettiği kârlar azaltıldı. Buna rağmen, sendikal örgütlenme üzerindeki yasak kalkmayacaktı.

Tarihinin bu döneminde Irak'ı karakterize eden asıl süreçler, Haziran 1972'de Iraq Petroleum Company'nin millileştirilmesi, dış ticarette devlet denetiminin yerleştirilmesi, kentleşme süreci ve önce Kürtlere, sonra da İran'a karşı 'sürekli savaş' halinde somutlanıyordu. Askeri harcamalar 1975-1979'da GSMH'nın yüzde 30'undan 1980-1986'da yüzde 60'ına çıktı. Iraq Petroleum Company'nin millileştirilmesi ile üretimde ve fiyatlarda artışın sonucunda, kişi başına GSMH 1967 ile 1982 yılları arasında on kat arttı (piyasa eğilimleri 1982'den 1989'a kadar kişi başına petrol gelirini yarıya düşürmesine rağmen; bu da kişi başına GSMH'nın 1,675 dolardan 1,090 dolara inmesi anlamına geliyordu). Petrol sanayiinin katkısı GSMH'nın yaklaşık yüzde 60'ında kalırken, ülkenin ihracatının temelini (yüzde 98) oluşturmaktaydı. Petrol sanayiinden gelen para akışı sayesinde, toplam devlet yatırımları, 1968'de 72 milyon dinardan, 1975'te 1,2 milyar dinara yükseldi.

Abdül Kerim Kasım döneminden beri durgunluk yaşayan imalat sektörü, Kasım'ın açıkça imalat burjuvazisini destekleme politikasına rağmen, 1964'teki geniş çaplı millileştirme manev-

rasıyla 'darbe aldı'. Aynı yılın Temmuz ayında, bütün bankaların ve sigorta şirketlerinin yanı sıra 32 en büyük sınai ve ticari işletme de millileştirildi (ve özel yatırım 'tavanlar'ı kaldırıldı). Söz konusu tedbirler, devletin imalat sektörünün GSMH'ya yaptığı katkının üçte birini kendine çekmesi demekti. Millileştirme programının yürürlüğe konmasının ardından gelen bir kaos döneminden sonraki yıllarda, sanayi üretimi tedrici bir artış gösterdi. 1972'de Iraq Petroleum Company'nin millileştirilmesinden sonra yeni finansal kaynakların bir kısmının sanayi sektörüne kaydırılmasıyla ciddi bir büyüme gerçekleşti. 10'dan fazla işçi çalıştıran çeşitli sanayi şirketleriyle (petrol şirketleri hariç) ilgili rakamlarda bu durum görülebilmektedir: 1960'da özel sektör için 48 bin civarında işçi çalışırken, devletin sahip olduğu işletmelerde sadece 22 bin kişi çalışmaktaydı; millileştirme programının yürürlüğe konmasının ardından özel sektörde çalışanların sayısı 39 bine inerken, mülkiyeti devlette olan işletmelerde çalışanların sayısı 42 bine çıkmıştı. Özel sektörde çalışanlar 1982'ye kadar az çok sabit kalırken, devletin elinde olan sektörde çalışanların sayısı durmadan yükseldi ve 1982'de 145 bine kadar (işletme başına ortalama 510 kişiyle) çıktı.

Mülkiyetine devletin sahip olduğu sektör 1980'ler boyunca genişlemeye devam edip, varolan bütün sermaye aktiflerinin yüzde 98'ine, çalışan kesimin yüzde 96'sına ve toplam üretimin yüzde 84'üne sahip olmaya başladı. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca varlığını zorlukla muhafaza eden ve devlet mülkiyetindeki sınai sektörün genişlemesine (petrol gelirlerinin katkısıyla büyümüştü) ayak uydurmakta büyük çaba harcayan özel sektör, 1981 ile 1982 arasında hızlı bir düşüş gösterdi ve sınai alandaki katma değer payı, 1982'de yüzde 45'ten, 1987'de yüzde 19'a kadar düştü.

Şubat 1987'de Saddam Hüseyin, 'bürokrasinin yetkilerini kısıtlama'yı amaçlayan bir 'idari devrim' başlattı; bu doğrultuda,

47 büyük çaplı imalat işletmesini özelleştirdi, özel yatırıma getirilen bütün kısıtlamalar kaldırıldı ve özel yatırımı destekleyen bir dizi tedbir alındı. Özelleştirme programı ertesi yıl da sürdürülüp, 1988 yazında gerçek bir patlama noktasına erişti. Saddam Hüseyin 18 aylık bir zaman diliminde, Mısır'da Sedat'ın on yılı aşkın bir zamandır başardığından çok daha fazla özelleştirme gerçekleştirdi. Kamu sektörünün ağırlıklı payının (geniş, oldukça büyük sermayeli sanayilerin varlığından -kimya, çelik, vb.- dolayı) korunduğu gözden uzak tutulmamakla birlikte, özel ve kamu imalatçıları arasındaki ilişki kökten değişti.

1970'li ve 1980'li yıllarda kamu yatırımlarından en fazla yarar sağlayan sektörlerden birisi inşaat sektörüydü. Yatırımların dörtte biri altyapıya ayrılırken, dörtte üçü de binalara gidiyordu ve bunların büyük kısmı Bağdat'taydı. 1977'de imalat sektöründe çalışan işçilerin sayısı Irak'taki toplam işgücünün yüzde 8'ini oluştururken, inşaat sektörü aynı işgücünün yüzde 10'dan fazlasını istihdam etmekteydi. 1981'de inşaat sektörünün katma değere katkısı, sanayi ile tarımın birleşik katkısını aştı (yüzde 16'ya karşı yüzde 17'ydi) ve hem ücretler hem de kârlar inşaat sektöründe çok daha yüksekti. İnşaat sektöründe istihdam da daha fazlaydı; bu alanda özel sermayenin (katma değere) yaptığı katkı, 1982'de yüzde 94 dolaylarındaydı ve 1987'de hâlâ son derece yüksekti (yüzde 80). 1980'lerin başlarında Irak ekonomisinde (yani, sanayi, inşaat, taşımacılık, hizmet ve ticaret alanlarında) faaliyet gösteren bütün özel şirketlerin yarısı, toplam yatırılmış sermayenin yüzde 57'sini kendine çeken inşaat alanında toplanmıştı (ki onu gıda ve tekstil sanayileri takip etmekteydi).

Kırsal bölgede ise 1958'de gerçekleştirilen toprak reformu, 1970'te ve 1975'te uygulamaya konan reformlarla daha da radikal bir içerik kazanmıştı. Bu reformlar küçük çaplı çiftliklerin kurulmasına yol açmadılarsa da, kırsal bölgelerin kapitalist pi-

yasaya eklenmesini (kısmi olmakla birlikte) sağladılar. Şeyhin kişiliğinde somutlanan eski toprak sahibi sınıfların gücü -Iraklı köylüleri aşiret bağları yüzünden toprağa mecbur bırakan neo-feodal toprak mülkiyeti ve idaresi sistemiyle birlikte- fiilen yok edildi. Onların yerini -genel çiftçilik sistemi bir ölçüde geri kalsa da- kapitalist bir ücretli çiftçiler sınıfı aldı.

Irak, 173 milyon dönümlük (yani, 434 bin kilometre karelik) bir toprak parçasına sahiptir. 1958 yılında bunun yaklaşık 30 milyon dönümü ekilebilir araziydi ve 23,3 milyon dönümü de özel kişilerin ellerindeydi. Toprak mülkiyeti sistemi konusunda en ciddi toprağa el koyma dalgası Abdül Kerim Kasım döneminde görüldü ve onu birinci toprak reformunun yürürlüğe konması izledi. Yaklaşık 6 milyon dönümlük toprak 2 bin civarındaki şeyhten ve diğer büyük toprak sahiplerinin elinden (ki o dönemde, yaklaşık 14 milyon dönüm toprağa, yani özel mülkiyette görülen bütün toprakların yüzde 59'una sahiplerdi) alındı. Yine de belirtilmesi gereken bir nokta, şeyhlerin ve diğer büyük toprak sahiplerinin en iyi topraklarının -sulama kanallarının ve ülkenin tarım makinelerinin çoğunun mülkiyetiyle birlikte- kendilerinde kaldığıydı. Arif kardeşlerin başında olduğu rejimlerde, yani 1964 ile 1968 yılları arasındaysa, görece daha az miktarda toprağa el konuldu; bu süreç, iki yeni toprak reformunu takiben, 1970'den itibaren geriye döndü. Aslında, bu reformlar 1958 reformunun hemen ardından yapılana benzer bir miktarda toprağa el konulmasını getirdi. Kasım'ın döneminde el konulan toprakların yalnızca yüzde 20'si yeniden dağıtılırken, onu izleyen yıllarda devletin elindeki toprakların miktarı giderek arttı ve 1966'da bütün tarım arazilerinin yüzde 31'nden 1974'te yüzde 37'sine, 1989'da ise yüzde 47'sine çıktı.

Toprağın yeniden dağıtılmasından kazançlı çıkan kesim ise daha varlıklı köylü çiftçiler oldu. 1971'in sonunda, ikinci top-

rak reformunun uygulamaya geçirilmesinden on sekiz ay sonra, toprak sahibi çiftçilerin yüzde 50'si tüm tarım arazilerinin yüzde 8'den azına sahipti (kişi başına ortalama 1,5 hektar düşüyordu). Diğer uçta, toprak sahibi çiftçilerin yüzde 0,4'ü tüm arazilerin yüzde 17'sine sahipti ve kişi başına düşen toprak miktarı 450 hektar civarındaydı. (1958'de yüzde 3'lük bir kesim toprağın yüzde 73'üne sahipti ve bu oran 1971'de yüzde 31'e düşmüştü). İki uç kesim arasında kalan toprak sahibi çiftçilerin yüzde 49,6'sı, ortalama 15 hektar toprağa sahipti. Özetle, 4 hektardan az toprağı bulunan (ki çoğu da 2 hektardan az toprağa sahiptir) 300 bin kişi civarındaki 'toprak sahibi çiftçiler'in ezici bir çoğunluğu, hayatta kalabilmek için ücretli iş aramak zorundaydı. Geçimlerini sağlayamayınca topraklarını satıp, aileleriyle birlikte büyük şehirlerle kasabalara göçtüler. (Ne bir alet edevatları, ne kredi imkânları, hatta ne de toprağı sürmek için gerekli hayvanları vardı!) 4 ile 150 hektar arasında (ortalama 15 hektar) toprağı olan diğer 300 bin toprak sahibi çiftçinin önemli bir kesimi ise, daha küçük (10-20 hektarlık) çiftlikler şeklinde yarı-kapitalist işletmeler kurmak, mevsimlik işçi aramak ya da daha büyük çiftliklerde kapitalist işletmeler kurmak yolunu seçti.

Kapitalizmin Irak'ın kırsal bölgelerine bu şekilde yayılmasına paralel başka bir gelişme, 1970'lerin başlarında kırdan kasabalara ve kentlere beklenmedik bir göç dalgasının yaşanmasıydı. 1971'de yaklaşık 590 bin toprak sahibi çiftçi vardı. Bu rakam sonradan 475 bin kişiye düşerken, kırsal bölgelerden ayrılanların çoğu küçük arazi sahipleriydi (orta büyüklükteki çiftliklerin işine yarayan bir süreç). Kırdaki işgücü 1973'te 1,5 milyondan, 1977'de 1 milyondan aza (bir başka deyişle, Irak'ın toplam işgücünün yüzde 50'sinden yüzde 30'una) düştü. Bu, birkaç yıllık bir zaman diliminde iş aramak için kasa-

balarla kentlere göç eden çiftçi ailelerini de hesaba katacak olursak, neredeyse İncil ölçülerinde bir çıkıştı *(exodus)*. Kırda, devletin ve tarım işletmelerinin politikası, fiilen hiçbir sosyal hakkı bulunmayan ve şantaj yoluyla kolaylıkla ikna edilen yabancı gündelikçileri, çoğunlukla Mısırlıları, az ücretle işe almaktı. Böylece, ülkenin kırsal bölgelerine çekilen yüz binlerce Mısırlı işçi, kır proletaryasının sayısını çoğalttılar.

Yukarıdaki veriler, özel mülkiyetteki arazilerle (yani, tüm ekilebilir arazilerin yüzde 53'üyle) ilgilidir. Geriye kalan ve devletin elindeki yüzde 47'lik kısım, tek tek arazilerin büyüklüğü konusunda herhangi bir kısıtlama olmadan çiftçilere - özellikle avantajlı fiyatlarla- kiraya verilebiliyordu. Bu durumdan en çok faydalananlar, kolayca sermaye bulabilmeleri ve devlet aygıtındaki kişisel bağlantıları sayesinde, yüksek mevkideki devlet görevlileri ile iktidardaki partinin mensupları oldu. 1989'da, bütün ekilebilir arazinin yüzde 60 kadarı, büyük çaplı özel çiftlik işletmeleri tarafından ya mülk toprağı ya da kiralık olarak işlenmiş durumdaydı (14 milyon dönümü tahıl ürünlerine ayrılmıştı). Toprak mülkiyetinin yeniden az sayıda ellerde yoğunlaşmasını simgeleyen bir örnek, 36 büyük şirkete sahip olmanın yanında, 4,500 hektar toprağı işleten ya da kiraya veren Bunniye ailesiydi.

Bu manzaradan Irak burjuvazisini ilgilendiren ne gibi sonuçlar çıkarılabilir? Devlet, imalat sektöründe büyük bir yüzdeye sahip olmanın yanı sıra, petrol sanayiini tümüyle elinde tutuyordu. Taşımacılık sektöründe özel sektörün katma değer payı 1987'de yüzde 60'a ulaşırken, devlet aynı yıl ticaretin yaklaşık yüzde 40'ını, inşaat sanayiinin de yüzde 80'ini elinde bulundurmaktaydı. Bütün bankalarla sigorta şirketleri devlet denetimindeydi. Petrol sanayiini, kamu idaresini ve ulusal savunma harcamalarını bir kenarda tutarsak, özel sektörün

GSMH'ya katkısı 1975'te yüzde 58'den 1980'de yüzde 60'a, özel sermayenin payının dorukta olduğu yıl olan 1982'de ise yüzde 64'e çıkmıştı. Yine de bu rakamlar yanıltıcı olabilir. Kamu sektörüne, 1983'ten sonra geriye döndürülemez bir çöküş yaşayan özel çiftlik kooperatifleri dahildir; eğer onlara 'kamu' işletmesi gözüyle bakılmayacaksa, o zaman özel sektörü kapsayan 1980'deki yüzde 60 yüzde 68'e, 1982'deki yüzde 64 de yüzde 72'ye çıkacaktır. Fakat özel sermayenin göreli ağırlığı, 1987 ile 1989 yılları arasında (hem tarımdan hem de imalattan daha önemli hale gelmiş bulunan inşaat sektörünün getirdiği muazzam katkının sonucu olarak) bir kere daha artmadan önce, 1987'ye kadar bir miktar gerileyecekti.

Görece küçük bir sınıf olan ve sanayiden genellikle dışlanan Irak'taki orta sınıf (üst orta sınıfın yaklaşık 3 bin aileden oluştuğu tahmin edilmekteydi), ne finansal ne de fiziksel açıdan güven veriyordu. Orta sınıf, müşteri olarak, doğrudan devlete bağımlı olduğu sektörlerde (örneğin, inşaat sektöründe), ya da devlet müdahalesinin arazi veya ucuz kredi bulmakta hayati bir rol oynadığı sektörlerde (tarım işletmeleri gibi) gelişmiştir. Bu yüzden Irak solu, bu kesimi 'asalak burjuvazi' diye adlandırmıştır. Orta sınıfın kaynağı, esas olarak, 1960'ların eski burjuvazisinin alt ve orta tabakalarıdır; egemen güçlerle ilişkisi, devletin sağladığı kaynaklara bağlı olarak işbirliği ile çatışma arasında salınıp durmaktadır. (Üretim fazlasının çoğunu devlet denetlediğinden, Irak'ta talebin başlıca kaynağı da devlet harcamalarıdır.) Bununla birlikte, ülkenin bürokrasisini ve silahlı kuvvetlerini yönlendiren Baas iktidarının temeli bu değildir.

Irak'ta kamu yönetimi, milliyetçi rejimlerin ve petrol gelirlerinin sonucunda ciddi bir patlama yaşamıştı. Üretici olmayan kamu çalışanlarının sayısı 1958'de 20 binden 1968'de 350 bi-

ne, 1978'deyse 550 bine çıktı (bu rakama, silahlı kuvvetlerde sürekli olarak istihdam edilen 200 bin kişiyi de eklemeliyiz).

Irak'ta nasıl bir toplumsal sistem kurulmuştur? Saddam Hüseyin'in SSCB'yle (ve Irak Komünist Partisi'yle) 'yakın ilişkiler' kurduğu 1970'li yıllar boyunca, Irak'ın 'kapitalist-olmayan' (ama sosyalist de olmayan) kalkınma yolunu seçtiği iddia edilmekteydi. Samir Amin gibi Maoculuğa sempati besleyen teorisyenler ise, tam tersine, Irak'ın 'bağımlı ülke' statüsünün ciddi bir değişiklik göstermediği ve iktidardaki alt orta sınıfın, 'emperyalist egemenlik tekerleğindeki dişli' olma rolünü büyük toprak sahipleriyle komprador burjuvaziden devraldığı görüşündedir. Pek çok kişi, bir yandan anti-emperyalist yaklaşımı ve bazı ilerici sosyo-ekonomik tedbirleriyle, öbür yandan anti-demokratik, işçi sınıfının aleyhine, baskıcı eylemleri ve yürürlüğe koyduğu reformları tam olarak uygulayamaması, böylece özel, kapitalist bir sektörü muhafaza etmesi arasındaki çelişkiyi uzlaştırmak için, 1970'lerdeki rejimi 'alt orta sınıf' diye algılamaktaydı. 1979'dan sonra Irak rejimi genel olarak 'devlet kapitalizmi' şeklinde nitelenmiştir. Ancak bu basit tanım, rejimin nasıl işlediği, sosyo-ekonomik dinamiğinin ne olduğu ve Irak'taki toplumsal sınıfların niteliği konusundaki bir dizi ayrı yorumu gizlemektedir.

Çeşitli konumları özetleyecek olursak, Irak'taki 'devlet kapitalizmi', yaygın bir şekilde, pre-kapitalist dönem ile gerçek kapitalizmin kuruluşu arasında bir geçiş aşaması, diye değerlendirilmiştir; devlet kapitalizmi burada, iç pazarı birleştirmek ve pre-kapitalist ilişkileri yok etmek, böylece, tarımı ve zanaat üretimini kapitalist sisteme dahil etmekteki rolüyle, kapitalizmin kuluçka dönemi işlevini görmektedir. Bu görüşü savunanlar, her zaman için, özel sermayenin güçlenmesi yönündeki eğilimin ve Irak rejiminin, bu süreçte (teknolojik düzeyde

Irak'ın Batı emperyalizmine bağımlılığı çerçevesinde) bir kaldıraç rolü oynamasının altını çizerler (1980'li yıllarda bu analiz, devletin Irak ekonomisindeki sürekli, hatta giderek artan ağırlığıyla çelişkili görünmesine rağmen).

Diğer gözlemciler ise, Baas rejiminde palazlanan bu 'yeni orta sınıf'ın (öncelikle de onun inşaat sektöründe zenginleşen kesiminin), tamamen asalak bir yapıya sahip olduğuna, yönetimi devralmaya ve diktatoryal, baskıcı bir rejimde kapitalizmin 'geçiş' aşamasını sonuçlandırmaya yönelik en ufak bir devrimci 'niyet' ya da yetenek taşımadığına dikkat çekmişlerdir. Tam tersine, bu 'yeni orta sınıf', Irak devletinin isteklerine tamamen bağımlı bir görüntü çizmiştir. Dolayısıyla, bu rejime, inşaat sektöründe biriken özel sermayenin denetlediği bir devlet gözüyle bakanlara, Saddam Hüseyin'in 1983'te bir müteahhitler toplantısından önce yaptığı ve hiç de onlara bağımlı bir profil çizmeyen, bilakis, bir egemenin güvenini sergileyen konuşmasının hatırlatılması yerinde olacaktır.

Bu görüşe bakılırsa, anahtar öğe, bir tür 'bürokratik burjuvazi' olan, hiçbir üretim aracına sahip bulunmasa da hem devleti hem de üretim faaliyetlerini kapitalist kurallar uyarınca fiilen yöneten, Irak'taki devlet bürokrasisidir. Bu, devlet aygıtının başında bulunduğu yıllarda, birikmiş serveti üretken sektörlere yatırarak, devlete doğrudan bağımlı olmayan sektörlerde, geleceğin kapitalist sınıfının safları içinden çıkan bir burjuvazidir. Aslında, Irak'taki milyonerlerin sayısı önce onlarla ifade edilirken, Baas rejimi sırasında yüzleri bulmuştur. 1980'li yılların sonunda bu sınıf (daha fazla özelleştirmeyi ve liberalleşmeyi kapsayan bir dizi tedbirle ekonomiyi yeniden canlandıramamasında görülebileceği üzere), görece zayıf durumdaydı hâlâ. Yine de bu sınıf, kendi zayıflığına rağmen, 'bürokratik burjuvazi'den 'mülk sahibi burjuvazi'ye dönüşmesi sayesinde gücünü arttırmaktaydı.

Gelgelelim, tüm bu yıllarda Irak'ın gıda alanında kendine yeterliliği tekrar sağlayamadığı, (Ortadoğu'daki diğer petrol devletleriyle aynı şekilde) petrol ihracatına bağımlı kaldığı ve sınai gelişmede kısıtlı bir düzeyden ileri gidemediği (muazzam tesislerin inşa edilmesi, gerçek 'beyaz filler' yaratmıştır) bir gerçektir. Dolayısıyla, Irak'ta sanayileşmenin düzeyi de Mısır'inkinin çok altında kalmıştır. Irak'ta Baasçı rejimin, petrolün getirdiği müthiş tutarlardaki dövize (ki Nasır'ın Mısır'ında hiç olmayan bir gelir kalemidir bu), orta büyüklükteki bir ülkenin sunduğu devasa miktardaki insan kaynağına ve Irak'ın (bütün bankacılık ve petrol sektörünün millileştirilmesi, dış ticarette tekel kurulması ve sınırların yabancı sermayeye kapatılması yoluyla) emperyalist tahakkümden kurtuluşuna rağmen, ülkenin 'kalkınması' bakımından ciddi bir başarısızlık olduğu ortaya çıkmış durumdadır.

Irak burjuvazisi açık ki, 1958 Devrimi'ni 'tamamlama'yı beceremeyiştir. Aslına bakılırsa, 1964'teki millileştirme programının uygulamaya konulmasından çok önce, bir zamanlar sahip olabileceği önemli siyasal ifade imkânlarını kaybetmişti burjuvazi. Abdül Kerim Kasım rejiminin son yıllarında Irak devleti, burjuva devletin hayati 'iskelet' yapısını oluşturan ve 1958-1959 yıllarındaki fırtınalı dönemi atlatmayı başaran ülkenin silahlı kuvvetlerinde sağlam kökler salmıştı. Bir yandan, burjuvazi, yeterince homojen olmadığı ve eski toprak sahibi sınıfın çıkarlarıyla yakından bağlı olduğu için ülkenin kalkınmasını sağlayamamış; öbür yandan, Şii elit kesimin büyük ağırlığı dikkate alındığında, pan-Arap milliyetçi iktidarına (1963'te ülkeyi ele geçiren Nasırcı, Baasçı, milliyetçi askeri iktidara) potansiyel bir siyasal engel durumuna gelmişti. İşte bu yüzden, meşruiyetini silahlı kuvvetlere borçlu olan devlet, ilk önce siyasal gücü burjuvazinin elinden aldı, sonra da ekonomik bakımdan 1964'te millileştirilmiş

sanayilerin başına geçti (bu arada, söz konusu sanayilerde önemli görevlere ordudan subaylar getirilecekti).

1968'te iktidarı ele alan Baas Partisi'nin üye sayısı birkaç yüzü geçmiyordu, yani umutsuzca taban arayışına girmiş bir örgüttü. Ülkenin yoksul köylüleri ve işçilerinden de destek beklemiyordu; onun amacı, en başından beri, alt sınıfları nötralize etmek ve kâh baskıcı, kâh uzlaşmacı yaklaşımlarla Irak Komünist Partisi'ni hükümetin içinde uygun bir rolde tutmaktı. Kısacası, Baasçılar kendi iktidarlarının temelini devlet aygıtının orta sınıf kesiminde (yıllar içerisinde muazzam ölçüde büyümüş olan silahlı kuvvetlerle birlikte), tamamen devlete bağımlı olan yeni orta sınıf katmanlarda ve çeşitli kırsal orta sınıf kesimlerinde aramaktaydılar.

Baasçıların planının başarısızlığı, toprak reformunun şu ya da bu özelliğinden, uzun yılları kapsayan büyüme planlarının idaresinden, ya da devlet ekonomisini idare ederken yapılan ciddi hatalardan kaynaklanıyor değildi. Başarısızlığın temel sebebi, mevcut kaynakları kendi yararına kullanan ve Irak'ın kalkınması açısından etkili, dengeli bir planın uygulanmasını fiilen engelleyen bir toplumsal tabana sahip bu rejimin sınıfsal doğasında bulunabilir. (Uluslararası ambargonun ülkenin sağlık koşullarına yaptığı korkunç etkinin, 1989'dan sonra Irak'a uygulanan yaptırımlara benzer güçlükler ve ambargoyla uzun zamandır burjuva-olmayan bir rejimle yönetilen Küba'daki sağlık koşullarıyla kıyaslanması bu başarısızlığın çarpıcı bir örneğidir.)

Rejimin merkezine, sürekli kriz doğurmaya (devletin üst kademelerinde bitmek bilmeyen çatışmalara, tekrarlanan darbe girişimlerine ve devlet aygıtının durmadan tasfiyesine) ve sosyo-politik yönelimde değişikliklere (özel sermayeye 'açılma' ile devletin ekonomideki denetimini sıkılaştırma arasında kararsızlık geçirip durmanın gösterdiği değişikliklere) yatkın,

istikrarsız bir 'bürokratik burjuva kast' oturmuştur. İstikrarı arttırıcı faktörlerden birisi, sürekli savaş halinin muhafaza edilmesi ve toplumdaki gerilimlerin rejimin çıkarları doğrultusunda bir şiddetle kontrol altına alınmasıydı. Bunun en açık göstergesi, gerek ülke içinde (Kürtlere ve güneydeki Şiilere karşı), gerekse yabancı devletlerle (ABD'nin ve Avrupa emperyalizminin kesin katkılarıyla) girilen ve -1988-1990'da ülkenin göçmenleri ve kadınlarına karşı patlayan gerçek 'iç savaş' da dahil- bitmek bilmeyen savaşlar dizisiydi. (1989-1990'da bini aşkın göçmen işçi katledildi. Doğum kontrol hapları ile kürtaj yasadışı ilan edildi ve kadınları işten çıkarmaya, her aileyi Irak ulusu adına en az beş çocuk yapmaya teşvik etmeye yönelik bir kampanya başlatıldı.)

Özetle, istikrarı sağlama süreci, görece kısmi kaldı. 1991 ilkbaharında gözle görülebilen ve sadece ABD müdahalesi yüzünden ertelenen rejimin son saati, gelmek üzereydi. Son darbeyi de ya askeri güçler (iç, dış veya ikisinin biraraya gelmesi), ya da -Komünist Partisi'nin Mart 1935'teki kuruluş manifestosunda yazıldığı gibi- 'bizi ezenlerin kalplerine korku salan gök gürültüsü' indirecekti.

Altıncı Bölüm

Savaş, Ayaklanma ve Uluslararası Ambargo, 1990-2002

ABD ordusu ile müttefikleri 16 Ocak 1991 günü Irak'a karşı askeri operasyonlara başladılar. Bu saldırılar resmi düzeyde Kuveyt'in (bir önceki yılın Ağustos ayında Irak tarafından işgal edilmesinin peşinden) kurtarılmasını amaçlayan bir savaş olarak ilan edilmişse de, gerçekte, sayısız sivilin ölümüne yol açan bir uluslararası ambargo, periyodik hava saldırıları ve nihayet 2003 askeri işgaliyle birlikte on üç yıl sürecek olan bir savaşın ilk adımıydı.

ABD hükümeti, 1991 Körfez Savaşı'nın, Berlin Duvarı'nın yıkılışının ve 'devlet sosyalizmi' ülkelerinin çöküşünün ardından 'yeni dünya düzeni'ni getireceğini açıklamıştı. Oysa sade-

ce, ABD'nin uluslararası plandaki üstünlüğünü pekiştirmeye ve Kuzey Amerika kapitalizmini ayakta tutmak için gerekli petrol sevkiyatını kontrol altında tutma (ve Ortadoğu'yu daha sıkı bir şekilde denetleme) imkânının getirdiği muazzam mali kazançlar sağlamaya yaradı. Gelgelelim, ondan sonraki yıllarda 'yeni dünya düzeni' lafları bir daha duyulmaz olmuştu. Ağızlara pelesenk edilmiş 'demokrasi' sözcüğüne gelince, o da, Amerika Birleşik Devletleri ile Baasçı rejimin ikili boyunduruğu altında ezilen yüz binlerce Iraklının katledilmesiyle tam bir caniliğe ve maskaralığa dönüştü.

Irak, Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etti. Irak halkı bu savaşı (rejimin yıkılmasını sağlayacağı umuduyla) sessiz sedasız kabullendi; fakat, halkın savaşa güçlü bir şekilde karşı çıktığı, Kasım 1990'da, elle yazılıp çoğaltılmış broşürlerin dağıtılmasından sonra, rejime karşı düzenlenen eşine rastlanmamış öğrenci gösterisinden belliydi. Rejim, Bağdat'taki durumu o denli tehlikeli görmekteydi ki, 2 milyon kişinin tahliye edilmesini bile planlıyordu (fiilen, 1 milyondan az bir kısmı boşaltıldı). Dahası, Kuveyt'te mevzilenmiş Irak ordusundan kaçan asker sayısının artması üzerine, askeri kampların önemli bir kısmı, düşmandan korunmak amacıyla değil, askerlerin cepheden kaçmasını engellemek için döşenen mayın tarlalarıyla kuşatıldı. Devrimci Komuta Konseyi de, asker kaçaklarının eşleri, çocukları ve yakınlarının tutuklanmasını öngören bir kararname çıkardı. Saddam Hüseyin'in Kasım 1990'da 600 kadar subayı idam ettiğini gösteren bir Kürt raporunda belirtildiği üzere, artık birliklerinden firar etmeyenler bile savaşa karşı çıktıklarını dile getiriyorlardı.

Öbür yandan muhalefet, tıpkı rejimin 1988-1990'da yaşadığı krizden yararlanamadığı gibi, yine neler olup bittiğini anlayamamış ve doğru bir teşhis koyamamıştı. Muhalefet -özellikle de

Irak Komünist Partisi- Kuveyt işgalini mahkûm ettiler; pek çok insan da Batı'ya karşı Bağdat'ın yanını tutarlarsa rejime karşı çıkma hakkını kaybedeceklerinden korkuyordu. 16 Ocak 1991'de Amerika Birleşik Devletleri ile müttefiklerinin bombaları düşmeye başladığı zaman, IKP'nin Kürdistan seksiyonu, 'arkadan hançerlememek için' Irak ordusuna karşı askeri eylemlerin durdurulması talimatını verdi. Aslında, yurtdışındaki militanlar IKP'yi ABD emperyalizmine karşı Irak ordusunun yeterince desteklememekle eleştirirlerken, Irak içindeki militanlar, partinin acil görev olarak benimsediği Saddam Hüseyin rejimini devirme görevinin unutulmaması gerektiği görüşündeydiler.

Ateşkes anlaşmasının resmen imzalanışından üç gün önce, kaotik bir geri çekilişin ve Mutlaa Yolu'nda, müttefik güçlerin giriştiği kan banyosunun Irak ordusunu ve güvenlik güçlerini neredeyse tamamen yok ettiği sırada, Irak'ın güneyinde, 28 Şubat 1991'de rejime karşı kendiliğinden bir kitlesel ayaklanma patlak verdi. Bu ayaklanmayı başlatanlar, geri çekilen birliklerdeki subaylar ve askerlerdi; güçlerini halkla birleştirerek, Saddam Hüseyin'i ve Baasçı rejimi teşhir etmek amacıyla sokaklara dökülmüşler, sonra da belediye binalarına, Baas karargâhlarına, gizli polis yuvası olan binalara, hapishanelere ve (olduğu yerlerde) ordu kışlalarına karşı yürüyüşe geçmişlerdi.

İlk isyanın görüldüğü yerler, 28 Şubat'ta Basra'nın 60-70 kilometre güneyinde bulunan Sünni kasabaları Ebul Hasib ile Zübeyr'di. Birkaç saat içinde patlayan isyan, birkaç günde çevresine yayılmıştı ve 7 Mart'ta bütün Güney bölgesi isyancıların ellerindeydi. Hiçbir örgütlü grubun ön ayak olmadığı, tamamen yurttaşlarca başlatılan kendiliğinden bir ayaklanmaydı bu. Bir şehirde isyan edenler kendilerine çok yakın dahi olsa diğer yerlerde neler olup bittiğini bilmedikleri gibi, aynı şehirde bir semtten ötekine bilgi akışı bile büyük bir zorlukla

sağlanabiliyordu. Görgü tanıklarının hepsi aynı fikirdeydi; bir asker, "Irak ordusu, dövüşmediği için yenilgiden sorumlu tutulamaz. Sorumlu, Saddam Hüseyin'dir," diyordu. Bir başka asker de şu görüşteydi:

> Saddam Hüseyin 24 saat içinde (gerçi hiçbir resmi anlaşma olmadan ve geri çekilen birliklerin güvenliğini tamamen müttefiklerin insafına bırakarak) çekileceğimizi ilan ettiği zaman biz de çekilmeye, bu delice macerayı noktalamaya can atıyorduk. Anladık ki, Saddam müttefiklerin bizi temizlemesini istiyordu; Cumhuriyet Muhafızları'nı daha önce güvenli mevzilere çekmişti. Hava saldırılarından kurtulmak için tanklarımızı ve araçlarımızı terk etmek zorundaydık. Irak topraklarına doğru 100 kilometre kadar yürüyerek gittik; aç, susuz ve yorgunluktan bitap düşmüş bir haldeydik. Zübeyr'e geldiğimizde Saddam Hüseyin'i ve rejimini yıkmaya karar verdik. Posterlerini kalbura çevirdik. Geri çekilmekte olan yüzlerce asker şehre geldi ve isyan başladı; öğleden sonra binlerce kişi olmuştuk bile. Siviller de bizi destekleyince devasa gösteriler düzenlendi. Parti binasına, güvenlik kuvvetlerinin merkezine saldırdık. Birkaç saat içinde, Mart'ın 1'inin sabahı tam saat 3'te ayaklanma Basra'ya sıçradı.

Basra'da askerler ve isyancı halk, Bata ayakkabı fabrikasının altında gizli bir hapishane bulunduğunu keşfettiler. Oradaki yüzlerce mahkûm salıverilirken, içlerinden bazıları, "Kahrolsun el-Bekir!" diye slogan atıyordu. Devlet başkanının hâlâ el-Bekir olduğuna inanmaktaydılar, oysa onun yerini Saddam Hüseyin alalı on iki yıl olmuştu!

Güneydeki isyana yol gösteren ne deneyimli liderler, ne bir örgüt, ne de siyasal ya da askeri bir program vardı. Dahası, isyan iki temel meselenin sıkıntısını çekiyordu: Biri, Cumhuri-

yet Muhafızları'nın mevzilerinin yakınlığı; diğeri de, 'Şii iktidarı'nı kurmayı amaçlayan ve hareket içinde yer alan bir sürü gruptan sadece biri olduğu halde, isyana önderlik ettiği sanılan Irak'taki İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin müdahalesiydi. Bu durum da, İslam Devrimi Yüksek Konseyi'yle aynı fikirde olmayanları eylemden soğuttu. Irak ordusu, Basra'yı isyancı güçlerin elinden geri aldığı 8 Mart'ta Güney'i tekrar kontrol etmeye başladı. Ordunun harekâtı 17 Mart'ta, ABD ve müttefik askerlerinin aktif yardımıyla tam amacına ulaşacaktı.

Bu arada, Kuzey'de de (5 Mart'ta) isyan başlamıştı; Kerkük'ün düştüğü 20 Mart'ta Irak'ın bütün kuzey bölgesi Saddam Hüseyin'in kontrolünden çıkmış durumdaydı. Kürdistan şehirleri ve kasabalarında isyan farklı bir yol izledi. Birincisi, sivil nüfus sokaklara dökülürken oldukça kararlıydı ve güvenlik güçleriyle ordu birliklerine karşı çatışmaya girdi. Sonradan kendilerine asker kaçakları da katılınca, ordunun gücü dağılmıştı (50 bin asker, savaşmayı reddederek birliklerini terk etmişti) ve Selahaddin Gücü de (Saddam Hüseyin'in kurduğu Kürt silahlı birliği) isyancıların saflarına geçmişti. Güvenlik güçleri ile Baas Partisi'nin karargâhları (hem 150 isyancının öldürüldüğü ve güvenlik güçlerinden 600 kişinin sonradan idam edildiği Süleymaniye'de, hem de Kerkük'te) özellikle sert çarpışmalara sahne oldu.

İsyan kendiliğindendi: Süleymaniye, Erbil ve Kerkük'te işyerlerince ve mahallelerde onlarca şura ('konseyler' ya da 'sovyetler'in İran dilindeki karşılığı) kuruldu (Süleymaniye'de 50, Erbil'de 42 ve Kerkük'te 6 şura vardı). İlk başta milliyetçi güçler halk ayaklanmalarına uydular, sonraysa şuraları dağıtmaya yönelik başarısız girişimlerde bulundular (fakat daha sonra, onları işleyiş amacından saptırmayı başardılar ve KDP şuralarına, KYB şuralarına ve siyasal güçlere ait şuralara çevirdiler).

Genelde solcu örgütlerin isyanda rolü yoktu. Sol örgütlerin militanlarının bazıları örgütlü bir çaba harcayıp belli koşullarda savaştılar, ama önderleri arasında bir koordinasyon yoktu. O kaotik günlerde, kökeni 1983'e dayanan aşırı solcu bir örgüt olan Komünist Perspektif'in militanları, bazı kaynaklara göre Süleymaniye'de aktiftiler, fakat başka örgütlerin, küçük aşırı sol grupların (Ayaklanma Birliği, Komünist Eylem Grubu, Devrimci İşçiler Birliği, Sosyalist İşçilerin Tutkusu) yanı sıra IKP militanları da vardı.

28 Mart'ta rejimin karşı-saldırısı başladı ve kimyasal savaş tehdidi halk arasında büyük bir paniğe yol açtı. Aynı gün Kerkük, Irak ordusuna geçti. 3 Nisan'da da son Kürt kasabası -Süleymaniye- düşecekti. Milyonlarca insan dağlara, Türkiye'ye ve İran'a kaçtı.

Rejim isyanı şiddetle bastırmıştı. Bu sonucun alınmasında (sonraki baskı dalgasına yol açan en önemli faktör, Merkezi Irak'ta ve özellikle Bağdat'ta ayaklanmaya ciddi bir destek verilmemesi olmasına rağmen) Amerika Birleşik Devletleri'nin rejime verdiği desteğin ciddi bir etki yaptığına da şüphe yoktur. Bu hareketsizliğin arkasında yatan sebepler nelerdi? Bu konuda çeşitli faktörlere değinilmiştir: Saddam Hüseyin'in en iyi birliklerinin Bağdat bölgesinde yoğun olması; hemen hemen 1 milyon insanın boşaltılması; belli bir dereceye kadar bilgilerin yavaş yayılması ve son olarak da aktarılan bilgilerin abartılı olması. Ayrıca, halk, ordudaki isyancıların Bağdat'a ulaşmak ve şehri kurtarmak üzere olduğuna inandırılmıştı (KYB ve İslami Devrim Yüksek Konseyi gibi güçler bu inancın pekişmesi için çaba harcamışlardı). Bununla birlikte, asıl belirleyici faktör, Bağdat'ta önderliği üstlenebilecek derecede güçlü muhalif örgütlerin bulunmamasıydı. 11 Mart ile 13 Mart tarihleri arasında, isyanın ortasında, çeşitli muhalif gruplar ve par-

tiler Bağdat'ta biraraya geldiler, fakat bu toplantı somut bir plan ortaya koyamadı; yine, Bağdat'ta halka yol gösterebilecek bir muhalif önder de yoktu. Irak Komünist Partisi, bu durumdan Irak muhalefetinin genel olarak sorumlu olduğunu tamamen kabul ediyordu.

Ayaklanma, ülkenin her tarafına yayılmış olsa da, Amerika Birleşik Devletleri ile müttefiklerinin rejime verdiği destek sayesinde, bir kan banyosunda boğuldu. Üstelik, bu vahşi bastırma operasyonu, devrimci dalganın kendi sınırlarına sıçrayabileceğinden dehşete düşen Arap ülkelerinin tamamen sessiz kaldıkları bir ortamda, daha da kötüsü, demokrasi davasını ABD emperyalizminin ikiyüzlü tutumuna terk eden Arap solu ile uluslararası solun da hiç sesini çıkarmadığı bir ortamda, gerçekleşmişti.

Rejime karşı ayaklanmanın başarısızlığa uğraması ve bununla beraber SSCB'nin ve 'reel sosyalizm'in çöküşü, Irak Komünist Partisi saflarında ciddi tartışmalara yol açtı. Tartışmalar alevlenince, 1993'te Irak Kürdistanı'nda beşinci parti kongresi toplandı. Irak Komünist Partisi, diğer Ortadoğu komünist partilerine kıyasla, Stalinist geçmişini reddettiği halde, komünist gelenekten vazgeçmekten ziyade, onu yenileme gerekliliğine büyük vurgu yapan bir partiydi. Parti içindeki çoğunluk, partinin isminin değiştirilmesi önerisini reddetti. Böylece IKP, Stalinist partilerden (Ürdün Komünist Partisi, Suriye Komünist Partisi'nin Halid Bektaş hizbi ve yurt dışındaki Suudi Arabistan Komünist Partisi'nin hizbi gibi), ya da geçmişini reddedip isimlerini değiştiren ve milliyetçi ya da liberal davaları benimseyen komünist partilerden (Filistin, Cezayir ve Tunus Komünist Partileri ile Suudi Arabistan Komünist Partisi'nin ülke içinde faaliyet gösteren hizbi gibi) çok, Lübnan Komünist Partisi'ne yaklaştı.

IKP'nin gözünde, 'komünist geleneğin yenilenmesi', sosyal-demokrat pragmatizmin benimsenmesiyle eştir; yine sosyalizme ulaşılması amaçlanmaktadır, fakat oldukça tuhaf bir şekilde, sosyalizmin nasıl şekilleneceğinin pek belli olmadığı uzak bir gelecekte... Bunun altında yatan ana neden, ülkenin, ancak 'üretken kapitalizm'le, 'kapitalizmin üretken kesimleri'yle ve piyasa ekonomisinin doğru bir şekilde işlemesiyle aşılabilecek olan, ekonomik geriliğidir; başka bir deyişle, Saddam Hüseyin'den sonra ülkenin yeniden yapılanmasında özel girişimin oynayacağı rolün kabul edilmesi gerekecektir. Anahtar sözcükler 'demokrasi' ile 'yenilenme'dir. Irak Komünist Partisi, bürokratik yapısını rasyonalize etmiş ve on altı hiyerarşik kademesini (ki Irak ordusunda bile sadece on kademe vardı) beş ya da altıya indirmişti. Merkez Komitesi'nin yarısı yenilendi ve sekreterliğe yeni bir isim, Merkez Komitesi'ne henüz on yıl önce gelmiş olan genç Hamid Mecid Musa seçildi.

IKP, 1993'teki kongresinde, uluslararası ambargonun kaldırılmasını ve Birleşmiş Milletler'in (Nisan 1999'da kabul edilen, Irak'taki demokratik haklarla ilgili) 688 sayılı kararının uygulanmasını talep ediyordu; ayrıca, partinin Bağdat'ta yeniden örgütlenmesinin kritik önemi ve ülkenin diğer demokratik, yurtsever güçleriyle 'birleşik, demokratik, federal Irak' adına bir ittifak kurulması gerekliliği vurgulanmaktaydı.

Her ne kadar yeni parti kurulur kurulmaz bölündüyse de, partinin Kürt seksiyonunun ayrı bir parti (Kürdistan Komünist Partisi) olmasına karar verilmişti. Sonuç, Kürdistan'ın bağımsızlığı uğruna mücadele eden militanların Kürdistan'ın Bağımsızlığı İçin Eylem Partisi'ni kurmalarıydı (gerçi bu grup da -militanları bağımsızlık uğruna mücadele etmekten vazgeçmese de- Nisan 2002'de tekrar Kürdistan Komünist Partisi saflarına katılacaktı). 2002'de yapılan Kürt parlamentosu se-

çimlerinde Irak Komünist Partisi 45 bin oy, yani kullanılan toplam oyların yüzde 4,5'unu aldı.

1990'lı yıllar Irak halkı açısından tam bir kâbus oldu. Ülkenin üretimle ilgili faaliyetleri birbiri ardı sıra durma noktasına gelirken, halk da kendini şeytan (Saddam Hüseyin'in baskıcı rejimi) ile derin okyanus (uluslararası ambargo ile onun dramatik sonuçları) arasında buldu. Hayat standartları 1940'lı yıllardaki düzeye kadar geriledi. Ölüm oranı müthiş derecede yükseldi. Şu anda, 3 ila 5 milyon arası Iraklı ülke dışında yaşıyor. Enkaz haline gelmiş bir ülkede halk isyanının alametleri yine belirmeye başladı ve Mayıs 1992'de Irak'ın güneyinde bir kere daha patladı. Dicle ve Fırat bataklıklarında süren gerilla savaşı, rejimin bu bölgeleri yüz binlerce insanı boşaltıp bir dizi kanlı taarruza geçerek 'temizleme' çabalarına rağmen devam etti. Ağustos ile Kasım 1998 arasındaki dönem isyan açısından belirleyici aşamaydı; bu döneme damgasını vuran ise, rejime bağlı güçlerin hiçbir ayrım gözetmeden giriştiği toplu infazlardı.

Şubat-Mart 1994'te Bağdat'ta isyancı grupların ilk silahlı eylemleri yapıldı. Şubat 1999'da, Ayetullah Muhammed Sadık el-Sadr'ın ve iki çocuğunun (el-Sadr, 1994'ten beri suikasta uğrayan dördüncü Şii dini önderiydi) katledilmesinden sonra, Bağdat dahil olmak üzere ülkenin kasaba ve şehirlerinin en az yirmisinde halk ayaklanmaları çıktı; bu kalkışmada 50 gösterici ile 17 güvenlik görevlisi öldü. 17 Mart'ta göstericiler Basra'yı hemen kendi kontrollerine geçirirlerken, rejimin tepkisi de ani ve beklenmedik derecede vahşice oldu: 21 Mart'ta 180 kişi idam edildi; 23 Mart'ta 56 kişi daha tutuklandı ve asıldı. Bütün yaz aylarında ülkenin hapishanelerinde seri idamlar yapıldı ve Eylül ayında, yaklaşık 500 kişinin öldürüldüğü, tam bir katliam tezgâhlandı. Geleneksel olarak rejimin kaleleri sa-

yılan Irak'ın merkezi ve batı bölgelerinde de yerel isyanlar, silahlı çarpışmalar ve gerilla savaşı görüldü. Kuzeydeyse, fiilen bağımsızlaşan Kürdistan'da (iki ana milliyetçi grubun da içinde yer aldığı) kanlı bir savaş yapılmaktaydı. 1994 ile 1997 yılları arasında 2-3 bin kişi hayatını kaybederken, Türk ve Irak orduları belirli aralıklarla bölgede sıcak takip operasyonuna girişiyorlardı. Bağdat adına çalışan ajanların kanlı eylemleri ve daha sonra çeşitli terörist saldırılar da söz konusuydu, elbette.

Yönetimdeki Baas Partisi, bir dizi darbe girişimiyle uğraşırken, halk desteğinin günden güne buhar olup uçtuğunu gördü. Artık, aşiretleri ve aşiret reislerini (bunlar, aşiret reislerinin 'Tayvan yapımı' diye aşağılandığı Irak'ın sömürgeci döneminden çok farklı bir karaktere sahiptiler) kışkırtarak ve onlara daha fazla güç sağlayarak, Irak toplumunun geleneksel yapılarına bel bağlamaktaydı. Rejimin hayatta kalma mücadelesinde anahtar unsurlardan biri, baskıcı yönetimdi. Rejim, güneydeki bataklıklarda isyancılara karşı düzenlenen saldırılara ve Şubat-Mart 1999'da isyanın ezilmesine ek olarak, 1997 sonbaharında hapishaneleri 'temizleme'ye yönelik bir kampanya başlattı. Bir yıllık süre içerisinde 2,500 siyasal mahkûm idam edilirken, rejim ertesi yıllarda da bu sert tutumunu sürdürdü. 1998'in sonunda Irak, askeri liderlerin başında bulunduğu dört bölgeye bölünmüş durumdaydı. Ayrıca, son on yılda 100 bin Kürdün kovulmasını kapsayan bir süreçle, Kerkük'ün Araplaştırılmasına da bir hayli zaman ve kaynak harcanmıştı.

Irak Komünist Partisi 1997'de altıncı kongresini topladıktan sonra, 1999'da parti tarihinde beşinci kez bir ulusal konferans düzenledi; 2001'de de yedinci kongresini yaptı. Bu yıllarda kullanılan sloganlar, öncekilerle genellikle aynıydı: diktatörlüğün yıkılması, Saddam Hüseyin'in insanlığa karşı işlediği suçlardan dolayı uluslararası bir mahkemede yargılanma-

sı, uluslararası ambargonun hiçbir koşula bağlı olmadan kaldırılması (Bağdat'ın mali kaynaklarının kullanılmasını BM'nin denetlemesi ve rejimin siyasal, diplomatik ve askeri açıdan kalıcı bir şekilde tecrit edilmesi), birleşik, demokratik, federal bir Irak ile dış askeri müdahalelere son verilmesi: "Demokrasi ancak halk tarafından, halkın çeşitli güçleri ve ulusal partilerce bir halk ayaklanmasıyla, ya da ona benzer bir yolla sağlanabilir." Irak Komünist Partisi, 'yurtsever, demokratik bir plan' hazırlayıp, uzun müzakereler ve çift taraflı anlaşmalar sonucunda, Temmuz 2002'de bir Iraklı Ulusal Güçler Koalisyonu oluşturdu. Koalisyon 13 örgütten (en önemli 3 örgüt Irak Komünist Partisi, Suriye yanlısı Baasçılar ve güneydeki Şii Müslümanların tarihsel olarak 'ılımlı' örgütü İslami Dava Partisi'ydi) oluşuyordu. Hepsinin birleştiği nokta, Saddam Hüseyin rejimi ile ABD'nin askeri operasyonlarının reddedilmesi ve 'halkı ve ülkeyi ekonomik yaptırımlardan, diktatörlükten ve saldırılar'dan kurtarma politikasıydı. ABD'nin himayesine rıza gösteren grup ve örgütlerle ilişki kurulmuyordu ve bunun sebebi, kısmen, onların çoğunlukla Irak'ta hiçbir ağırlığı bulunmayan, 'Rolex devrimcileri'nden müteşekkil, göçmen örgütleri olmalarıydı.

IKP'ye göre, Washington'ın 2001 yılına kadar izlediği politika Saddam Hüseyin'i iktidarda tutmaktı (Saddam'ı Mart 1991'deki halk ayaklanmasından Amerika Birleşik Devletleri kurtarmıştı). Washington, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından tutumunu değiştirdi ve Ortadoğu'ya doğrudan girmeye karar verdi; ABD'nin bölgesel politikasının köşe taşı da Irak'ın dönüştürülmesi olacaktı. IKP ise, Irak rejimi meselesinde, bürokratik burjuvazinin oynadığı rolün zayıflatılmasını takiben, rejimin asalak bir burjuvazinin çıkarlarını temsil edeceği görüşüne bağlı kalmıştı. Son olarak parti, desteğini açığa çıkar-

tamasa bile şehirlerdeki tabanının can alıcı bir önem taşıdığının altını çizmekteydi. (İddialar çok değişken olsa dahi, parti yandaşları -tuhaf bir şekilde- şehirlerdeki desteği en az düzeyde göstermeye çalışırlarken, dış gözlemciler onu önemli gösterme eğilimindedirler.) Irak içindeki bütün askeri eylemler olumlu değerlendirilmektedir. Bu yıllarda IKP, sağ kanat üyeleri arasında iki küçük bölünme yaşamıştı. Birinde Yusuf Hamdan doğrudan Baas Partisi'ne ve Saddam Hüseyin'e çalışmak için partiden ayrılıp, 2000 yılında Bağdat'ta kukla bir 'Irak Komünist Partisi' kurarken, diğeri, *Komünist Kürsü*'nün ileri sürdüğü eski argümanları yeniden cilalayıp sunan 'IKP-Ulusal Eğilim' adı verilen bir gruptu ve bu grubun, ABD'nin saldırıları karşısında Saddam Hüseyin'e zeytin dalı uzattığı söyleniyordu.

Sekizinci parti kongresi sosyalizm, partinin ideolojik ve sınıfsal karakteri ve partinin iç yapısı meselelerini tartışacaktı.

Temmuz 1993'te Irak aşırı solunun yeniden inşası tamamlanmıştı: Mart 1991'de Süleymaniye'de bir hayli aktif bulunan Komünist Perspektif grubu (ya da en azından bu grubun çoğunluğu), 1991'de aynı isimle kurulan İran'daki partiyle sıkı bağları olan Irak İşçi Komünist Partisi'ni oluşturmak üzere diğer üç grupla güçlerini birleştirmişti. Proleter Mücadele (eskiden Komünist Eylem Grubu) gibi bazı küçük gruplar ise bağımsızlıklarını sürdüreceklerdi.

İkinci kongresini Aralık 2002'de Süleymaniye'de düzenleyen İşçi Komünist Partisi, 'Irak'ta ve yurt dışında bin üyeye sahip olduğu' iddiasındaydı. Partinin bugünkü sekreteri Ribvar Ahmed'dir. İşçi konseylerini temel alan 'işçi yönelimli' bir örgüttür; güçlü bir anti-milliyetçi damara sahiptir. Kürt işçilerinin hayat standartlarını iyileştirmesi ve mücadelelerine katkıda bulunması koşuluyla bağımsız bir Kürdistan'dan yanadır,

fakat Kürdistan'da 'etnisist' ve milliyetçi eğilimleri güçlendireceğine inandığı için federal bir Irak devleti fikrine karşıdır. Uluslararası ambargoya ve ABD emperyalizmine de kesin bir dille karşı çıkmaktadır.

> Ambargo, Saddam rejimine karşı kitlelerin direnişini yok etti. Kitlelerin rejimin kibrine karşı çıkma iradesini zayıflattı... Saddam Hüseyin'i teslim olmaya zorlamak için bu tür vasıtaları kim kullanırsa kullansın, ondan daha cani ve zalimdir.

Buna rağmen, Saddam Hüseyin rejimine kuvvetli bir şekilde karşı çıkılıyor ve (IKP'den farklı bir şekilde) 'yurtseverlik' terminolojisinden uzak durularak, burjuva diye adlandırılan diğer siyasal grup ya da partilerle ittifaka girme fikri benimsenmiyordu. Irak İşçi Komünist Partisi, salt İslami nitelik taşıyan örgütlenmelere karşı çıktığı gibi, 'sosyalist bir cumhuriyet'in kurulmasını başlıca amaç olarak belirtiyordu. Fakat Irak İşçi Komünist Partisi, son yıllarda, özellikle de 2000 yılı yazında etkili bir baskı kampanyası başlatan KYB'nin ellerinde ağır kayıplar verecekti.

Marion Faruk-Sluglett ile Peter Sluglett, Irak tarihiyle ilgili kitaplarında, neredeyse umutsuz bir ruh hali içinde şu satırları kaleme almışlardı: "Bugün önderliği üstlenecek ne sürgünde bir Lenin var, ne de hapishanede bir Mandela." Günümüz Irak'ında hiçbir solcu komünist önder bu isimlerdeki karizmaya ve yeteneğe sahip olmasa da, uzun bir tarihi ve kendisine son derece sadık yüzlerce militanı bulunan bir siyasal parti (IKP) ile diğer solcu örgütleri yok sayamayız. Gelecekteki birkaç ayda ve yılda bu örgütler, belirleyici karar anlarıyla yüz yüze geleceklerdir ve böyle dönemlerde takınacakları tutumlar da komünist hareketin toplumsal dinamiği, halkın duygularını, ne zaman ve nasıl kendi güçleriyle enerjilerine

dayanarak harekete geçebileceğini doğru bir şekilde algılama yeteneğini ortaya koyacaktır. Şüphesiz, egemenlerin çıkarları ile yabancı müdahalesinin çeşitli biçimleriyle harabeye çevrilmiş bir ülkede, son derece zor ama yerine getirilmesi gereken bir görevdir bu.

Bununla birlikte, Irak işçi sınıfının ve onun yoksullaşmış kesiminin siyasal mücadelesi bu korkunç on yılda bile devam edegelmiştir. 1940'lı yıllarda IKP, sadece bir avuç militanla yola çıkıp, birkaç yıl içinde ülkenin başlıca siyasal gücü olarak boy göstermiş ve 1958 Devrimi sırasında, on yıllık gizlilik, baskı ve siyasal çekişmeler döneminden sonra bir kere daha ön plana çıkmıştı. İşte bugün, o zamanki gibi, IKP'nin başlıca zayıflığı yine onun stratejik görüşlerinde ve acil görevleri saptayamamasında yatmaktadır; aradaki farklılık ise, artık tepesinde bir bekçi gibi duran, o zamanlar her türlü tartışmayı ve siyasal kararı kendi dış politika kararlarına uydurmak isteyen Moskova'nın denetiminde hareket etmek zorunda olmamasıdır. (Bu noktada Irak solu, genelde uluslararası solun çoğunluğunun sergilediği zayıflıkları ve potansiyeli aynı şekilde yansıtmıştır.)

Uluslararası sol, ABD'nin yeni savaşıyla ve uluslararası ekonomik ambargoyla mücadele etmenin yanı sıra, Iraklı komünistleri ve halkın Saddam Hüseyin'in yıkılması için kavga veren kesimlerini kapsayan bir destek ve dayanışma ağı geliştirmek zorundadır. 1991 yılı yazında eksikliği çok şiddetli bir şekilde hissedilen böyle bir dayanışma ağını kurabilmek, son derece önemli bir ahlâki ve somut destek kaynağı işlevi görebilir; bu da Irak'ın ezilen ve sömürülen halkının, sonunda, kendi ülkesini yönetme mücadelesinde temel önem taşımaktadır.

Epilog

ABD İşgali Altında Irak'taki Komünist Sol

Irak Komünist Partisi ile Irak İşçi Komünist Partisi, hem Baasçı rejime hem de İngiliz-Amerikan koalisyonunun 9 Nisan 2003'te Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasını da kapsayan savaşına karşı mücadele ettiler. Her iki parti de, ABD'nin himayesinde varlıklarını sürdüren gruplardan birine katılmadılar ya da sürgün konferanslarında yer almadılar. Her iki partinin merkezi de, yasal faaliyet yürütme imkânı buldukları Irak Kürdistanı'ndaydı ve oradan Irak'ın diğer bölgeleriyle gizli ilişkilerini sürdürebiliyorlardı (her iki partinin de ancak birkaç yüz militanı vardı). Irak Komünist Partisi ayrıca, o dönemden beri resmen dağıtılmış bulunan kendi askeri grupla-

rına sahipti. Saddam Hüseyin rejiminin yıkılışının akabinde, hem Irak Komünist Partisi hem de Irak İşçi Komünist Partisi, ülkenin en önemli şehirleriyle kasabalarında bürolarını açmışlar ve bir kere daha gözle takip edilebilir bir faaliyet yürütmeye, haftalık gazetelerini yayımlamaya başlamışlardı. Her iki parti de, Nisan 2003'ün ikinci yarısında ABD güçlerinin Irak'ta düzenlediği iki Baas-karşıtı parti konferansında yer almamışlar ve önlerine çıkan her fırsatta ABD'nin Irak işgalini mahkûm etmişlerdi.

IKP ile İİKP arasında gözlenen bu benzerliklere rağmen, iki partinin siyasal bakış açıları birbirinden çok farklıydı. Irak Komünist Partisi, bugünkü kaostan çıkış yolunun, Irak'taki bütün Baas-karşıtı güçleri temsil eden bir 'Ulusal Konferans'ın oluşturulması, geçici bir hükümet atanması, referanduma sunulacak bir anayasa taslağı hazırlanması ve ondan sonra serbest seçimlerin yapılmasında yattığına inanmaktadır. Ulusal Konferans tam siyasal yetki kullanabilecek bir durumda olsa, o zaman da IKP, Konferans'ın, Irak'ın denetiminin -anayasal referandumun ve daha sonra yapılacak seçimlerin demokratik niteliğini ve saydamlığı konusunda güvence vermesi beklenen- Birleşmiş Milletler'e bırakılarak, İngiliz-Amerikan birliklerinin ülkeden ayrılması çağrısını da yapacağını iddia edecektir.

Temmuz 2003'ün ilk yarısında ABD prokonsülü L. Paul Bremer III, sınırlı yetkilerle donatılmış ve kendi doğrudan vetosuyla hareket eden, neredeyse Irak'ın bütün siyasal güçlerinin desteğine sahip (Irak'taki en radikal ve en büyük Şii grup olan Sadrcılar hariç olmak üzere) bir Yönetim Konseyi atadı. Irak Komünist Partisi'nin genel sekreteri, toplam 27 üyeli Yönetim Konseyi'ndeki tek komünistti. IKP, Ulusal Konferans önerisini tartıştırmayı dilediği siyasal arenadan tecrit edilmek

istemediğinden, yabancı askerlerin geri çekilmesi doğrultusunda adım attırabileceği umuduyla Yönetim Konseyi'ne katılmaya karar vermişti (tabii, Konsey'in bir siyasal çatışma arenası olduğuna işaret etmekten de geri kalmıyordu). Bu amaçla Irak halkını, faaliyetlerini yakından takip etmekle birlikte, Yönetim Konseyi'ni desteklemeye çağırmıştı. Merkez Komitesi içindeki bazı kaynaklara göre, bu kararın alınması son derece zor ve sıkıntılı olmuştu. Parti, Bremer'ın (aksi yöndeki bütün kanıtlara rağmen) veto hakkına sahip olmadığını, fakat durumun kaçınılmaz olarak fiili bir ABD denetimini gösterdiğini iddia etmeyi sürdürmekteydi.

2003 yılı yazında Irak Komünist Partisi'nin başlıca çabası, diğer örgütlerin ve partilerin katılmasını da sağlayarak, 1958 Devrimi'ni kutlayan bir gösteri düzenlemekti. Bazı kaynaklara göre, o gün Bağdat sokaklarında 10 bin kadar insan yürümüştü.

IKP'nin yönettiği gizli sendika, eski Baasçı sendikanın tabanıyla birleşirken, eski liderlerini tasfiye etti ve Bağdat ile Basra'da bir dizi sendikal eylem yapıldı. IKP, işgale karşı mücadelenin siyasal yöntemlere başvurarak yürütülmesi gerektiği görüşündedir, fakat gelecekte silah kullanılabileceğini de reddetmez. Son olarak, IKP'nin Irak'taki silahlı mücadeleye bakışı karmaşıktır; Ürdün Büyükelçiliği'ne, Birleşmiş Milletler'e ve İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nden Ayetullah Muhammed Bekir el-Hâkim'e yönelik kanlı saldırıları (ki üç saldırının da Baasçıların eylemi olduğu iddia edilmektedir), ayrıca, Iraklıların hayatını eskisinden de kötüleştiren Irak'ın elektrik santrallerine, su borularına ve petrol boru hatlarına yönelik sabotajları kesin bir dille mahkûm etmiştir. Öbür yandan, ABD ordusunu hedef alan saldırılar konusunda, ülkenin silahlı hizipleri arasında siyasal açıdan büyük bir çeşit-

lilik bulunduğuna ve silaha sarılanların sebeplerinin -hem yerel hem de başka düzeylerde- birbirine tamamen zıt olabildiğine işaret etmektedir.

2003 yazından sonra IKP, 'Yönetim Konseyi'yle birlikte hareket etmiş ve onun bütün kararlarını kabul etmiştir:

> Eylül 2003'te bir icra komitesinin kurulması;
>
> Bremer'la imzalanan ve yukarıdan atanmış kişilerle oluşturulacak yeni bir Kurucu Meclis'i öngören 'Kasım 2003 anlaşması';
>
> Ocak ayındaki muazzam gösterilerin peşinden hükümetin dört ay önceki kararından (ki seçimle gelmiş bir meclisi öngörüyor ve bu meclisin faaliyetlerini ayrıntılarıyla sıralıyordu) cayarak, Mart 2004'te 'Geçici Yönetim Yasası'nın (bir tür anayasa taslağının) kabul edilmesi;
>
> Nisan 2004'ten itibaren Felluce'ye ve El-Sadr'ın milislerine karşı düzenlenen askeri saldırılarda 'koalisyon' güçlerine siyasal örtü sağlanması;
>
> Mayıs 2004'te Alavi hükümetinin kurulması;
>
> Haziran 2004'te partinin silahlı milislerinin dağıtılıp, Irak silahlı kuvvetlerine katılmalarının kabullenilmesi;
>
> Aynı ayda, seçimle gelen bir kurucu meclisi onaylayan, fakat Mart ayındaki çeşitli demokratik garantilerinden arındırılmış nitelikteki Birleşmiş Milletler'in 1546 sayılı kararını takiben (yalnızca üç ay önce benimsenmiş olan) 'Geçici Yönetim Yasası'nın sessiz sedasız kaldırılması.

Irak Komünist Partisi, her aşamada 'Yönetim Konseyi'nin aldığı kararları savunmuş, bu kararların Irak'taki şu 'karmaşık durum'da ve 'Yönetim Konseyi'nin kendi güçler dengesinde, hatta, Konsey ile 'koalisyon güçlerinin Geçici Yönetimi' (yani, Irak'taki tek gerçek iktidar odağı olan Bremer) arasındaki iliş-

ki dikkate alındığında, mümkün olan en iyi çözümü yansıttığını ifade etmiştir. Oysa, Şii din adamlarının demokrasiyi desteklemek için örgütledikleri muazzam gösterilerin akabinde, Kasım ayında kararların ters yüz edilmesinin gösterdiği üzere, gerçekler bu yaklaşımı tamamen çürütmektedir.

Irak Komünist Partisi, bütün yıl boyunca 'diktatoryal dönemden, hukuka ve insan haklarına saygılı, federal ve demokratik bir Irak'a barışçı ve görece hızlı bir geçiş'i desteklemeye devam etti. Aynı sebeple, halkı 'yurtsever ve toplumsal birliği kuvvetlendirmeye, kardeşçe işbirliğini yoğunlaştırmaya' çağırdı. IKP, kendini 'yurtsever ve demokratik güçler'in bir parçası sayarken, önlerine iki görev koyuyordu: 'İşgale son verip, ulusal egemenliğin yeniden tesis edilmesi için yetkilerin hızla Iraklılara devredilmesini sağlamak' ve 'önceki diktatörlük rejiminden kalan mirası ve etkileri silip, onun yerine demokratik bir rejim kurmak'. Önceki diktatörlük rejiminden miras kalıp ('gelecekte yeni bir diktatörlük kurulmasını önlemek için') silinmesi gereken etkiler, 'siyasal, psikolojik ve ideolojik' bir nitelik taşıyordu. IKP, "Yönetim Konseyi'nin, egemenliğimizi ve ulusal bağımsızlığımızı sağlayacak ve demokrasinin temellerini yaratacak olan mücadelemizde sıradan bir amaçtan ibaret olduğu"nu iddia etmektedir. Dahası:

> Her zaman ülkemizin yüksek çıkarlarını savunan, birleştirici bir yurtsever güç olarak Irak Komünist Partisi, halkın bilincini ve ulusal birliği izlediğimiz politikalarda ve pratikte yansıtmak durumundadır. Parti ancak bu şekilde gerçek bir parti olabilir; ancak bu şekilde yabancı işgaline karşı mücadelede, ulusal egemenliğimiz ile bağımsızlığımızın yeniden tesis edilmesinde, her türlü baskının reddedilmesinde ve

yurttaşların haklarına, sosyal adalete dayalı modern, demokratik bir Irak devletinin temellerinin atılmasında, geniş çaplı demokratik hareketin temel direği olarak bütün yurtsever harekete öncülük edebilir.

IKP, Irak'taki askeri durum ve direnişçilerin gerçekleştirdiği eylemler konusunda, Ekim 2003'te çeşitli hedefleri ve yerel koşulları hesaba katan ihtiyatlı bir konumdan, istisnasız her türlü silahlı eylemin tamamen mahkûm edilmesi politikasına geçmişti. Aralık 2003'te parti, ülkede güvenliğin sağlanamamasının, esas olarak, koalisyon güçlerinin 'direniş' gruplarına 'etkili ve kararlı' bir şekilde baskı uygulayamamasından kaynaklandığını öne sürecek kadar ileri gitti ve bu görüşe, bir de, silahlı eylemlerin işgalci birliklerin süresiz olarak ülkede kalmasını haklı çıkardığını ekledi.

Nisan 2004'te IKP, İngiliz-Amerikan güçlerinin Felluce'ye ve el-Sadr milislerine karşı askeri saldırısıyla karşı karşıya gelince, saldırının amaçları konusunda görüş birliği içinde olmasına rağmen koalisyon güçlerinin 'teröristler'le savaşta 'oransız güç kullanması'nı protesto etti. Iraklılardan oluşan bir yönetimi öngören geçiş süreci konusundaysa, IKP'nin tutumu şöyleydi: "Bu, karmaşık bir süreç; ancak bir dizi önkoşulun yerine getirilmesi halinde başarılı olabilecek bir süreç. Böyle bir koşul, ki önemlidir, yeni yönetimi korumak için gerekli maddi ve insani kaynakları sağlar. Bu da bir ordunun, polis gücünün ve terörist güçlere, eski rejimin tüm kalıntılarına ve demokratik değişime düşman olan diğer güçlere darbe indirecek başka organların yaratılması demektir."

IKP Merkez Komitesi üyesi Salem Ali, İngiltere Komünist Partisi'nin günlük yayın organı olan *Morning Star*'la 20 Nisan 2004'te yaptığı bir röportajda, uluslararası düzeyde partiye yapılan baskılardan bahsediyordu:

> Irak halkının kendi işlerini nasıl göreceği konusunda ders almaya ihtiyacı yok. Halkımızın çok uzun bir deneyimi var ve düşmanlarını iyi tanıyor. Bazı solcu yorumcular (kasten yaptıklarını düşünmesem de), bize ders vermek ve ne yapacağımızı söylemek isteyen birileri varmış izlenimi doğuruyorlar. Oysa bizim böyle şeylere ihtiyacımız yok. Sadece halkın iradesini temsil eden demokratik rejimler, emperyalizme kafa tutabilir. Saddam kâğıttan kaplan olduğunu gösterdi ve iki günde dize geldi... Bizim derse değil, desteğe ihtiyacımız var.

Irak Komünist Partisi gibi Irak İşçi Komünist Partisi de, askeri işgale karşı mücadelenin şu aşamada siyasal araçlarla, Irak işçilerinin, işsizlerin ve kadınların örgütlenip harekete geçirilmesiyle yapılması gerektiğine inanmakta; işsiz yurttaşların kurduğu bir örgütü yönlendirmektedir (IİKP'ye göre, 2003 Eylül ayının sonunda 130 bin üyesi vardı bu örgütün). Grup Bağdat, Kerkük, Nasıriye ve Basra'da Temmuz 2003 sonunda ve Ağustos ortası ile Ekim başı arasında düzenlenen bir dizi gösteride yerini aldı. Protestocular bu süreçte, Geçici Koalisyon Yönetimi'nin, ayda 100 dolarlık işsizlik yardımı dahil olmak üzere hiçbir taleplerini karşılamadığını gördüler; işin gerçeği, gösterilerin tek sonucu birçok militanın hapse atılmasıydı. IİKP ayrıca, İslamiyet'in bilgi düşmanlığına karşı mücadele eden bir kadın örgütü kurmuştu. Tabii bu da IİKP'yi Sadrcıların ve Yüksek Konsey'in -bazen silahlı- saldırılarına hedef durumuna getirecekti.

Siyasal düzeyde Irak İşçi Komünist Partisi, Irak'ın işgal edilmesine karşı verilen mücadelenin, İslami aşırılıkçılığa karşı verilen mücadeleden ayrı tutulamayacağına inanmaktadır. Bu, partinin, işgalci güçlerin ellerinde bir kukla örgüt olmasının yanında, ülkenin en gerici İslami unsurları arasında gör-

düğü Yönetim Konseyi'ne tamamen karşı olmasını açıklayan bir tutumdur. Nisan ve Mayıs aylarında parti, Irak'ı Birleşmiş Milletler'in yönetmesini, bir dizi demokratik önlemi 'topluma dayatması'nı talep ediyordu. Fakat son zamanlarda IİKP'nin böylesi hamlelerden uzak durduğu ve şimdilerde Irak'ta İslami ve milliyetçi güçlerin siyasal bakımdan yenilgiye uğratılmasını görev bildiği gözlenmektedir. Bu yüzden, partinin siyasal hedefi, yerel konseyler ile işyeri konseylerinin kurulması, genelleştirilmesi ve yetkileri üstlenmesidir. IKP gibi IİKP de ayrıca, demokratik yolla seçilmiş bir Kurucu Meclis'in kurulmasından yanadır.

2003 yazından sonra IİKP, Yönetim Konseyi'ne karşı durmaya devam ederken şu iddiada bulunuyordu: "Durum Saddam Hüseyin döneminde olduğundan daha da kötüdür: Eskiden bir tane Saddam varken, şimdi karşımızda 25 tane birden duruyor; üstelik onların programı İslami etkileri daha fazla yansıtıyor ve daha da kısıtlayıcı bir içeriğe sahip." Parti, iktidarın adım adım Iraklılara devredilmesi tartışmalarından daima uzak durdu ve 'milliyetçi ve yurtsever' etkilerle özdeşleşmeyi reddetti. IİKP'ye göre, toplumsal içeriğinden arındırılmış, soyut düzeyde bir 'kendi kaderini belirleme hakkı'ndan söz edilemezdi. Zaten, 'direniş'e karşı çıkmalarının sebebi de buydu: 'Direniş', Baas kalıntılarını ve İslami siyasal güçleri (ister Sünni isterse Şii olsun) akla getirmekteydi. Oysa IİKP, emperyalist güçler ile 'İslami faşizm' arasında 'üçüncü bir kamp'tan, 'işçiler ile insanlığın oluşturduğu bir kamp'tan yanaydı: "İşçilerin işgalci ordulara karşı yürüttüğü mücadele, gerici güçlere ve onların Ortaçağ'a özgü görüşlerine, yani [yaratmak istedikleri] kâbus topluma karşı verilen kavgadan ayrılamaz."

Uluslararası sol bizden, yalnızca komünistleri değil, aynı zamanda özgürlüğü seven ve İslami güçlere karşı olan bütün

laik insanları da ortadan kaldırmak isteyen bu güçlere ve gruplara teslim olmamızı istiyor... Dünyada, böyle bir çatışmada, bir terörist başka bir teröriste karşı teşvik eden ve destekleyen, geleneksel sol kadar aptalca politika izleyen başka çok az örgüt vardır. Savaş-karşıtı hareketin giderek küçülmesinin ve gelişmeler üzerinde gün geçtikçe daha az etkili olmasının altında yatan gizli gerçek budur.

Bu sebeplerle İİKP, toplumun harekete geçirilmesine, kadın gruplarının ve işsizlerin örgütlenmesine ve Aralık 2003'te kendi denetimi altında (hem -Yönetim Konseyi'nin işçilerin tek temsilcisi olarak tanıdığı- IKP'nin denetimindeki sendikaya hem de eski Baasçı rejimin uydusu durumundaki sendikaya karşı olan) bir sendikanın kurulmasına odaklanmış durumdadır.

Yirmi yıllık dönemde Irak Komünist Partisi içindeki bölünmeler sonucunda başka son derece küçük, kendine 'komünist' diyen gruplar da ortaya çıkmıştır. Ancak bu 'yurtsever' örgütler, siyasal tavırları ve gündemleri bakımından, Irak'taki Arap milliyetçisi örgütlerden pek farklı değillerdir. 1990'lı yıllarda eski IKP-Merkezi Komuta Birliği (1960'ların sonunda IKP'nin solundan ayrılan ve 1970'li yıllarda çeşitli ihanetler sonucunda çöken bir grup) yeniden kuruldu. Merkezi Londra'da olan bu grup, Yönetim Konseyi'ne karşı IKP'yle aynı (ama çok daha tutarlı bir tarzda) 'yurtsever' dili kullanmaktadır. Bu yıl, özellikle üniversite öğrencileriyle entelektüeller arasında başka küçük komünist grupların (ve yine IKP'den ayrılan sol grupların) da etkili olabileceği anlaşılmıştır.

Kendisinin bir 'mücadele ve yönetim partisi' -bu, tamamen yetkisiz bir kukla hükümet dahi olsa- olabileceğini düşünen IKP, İngiliz-Amerikan güçlerine giderek 'sol' bir etiket vurmaya çalışıyordu. Öbür yandan, partinin Irak'taki gerçek

güç merkezine (önce Bremer, sonra da onun yerini alan, eski BM büyükelçisi John Negroponte) fiilen bağımlı kalan rolüyle giderek daha fazla çelişse de, 'yurtsever' retoriği bırakmış değildi. Gerçek odur ki, IKP'nin Irak işçilerine ve ezilenlerine ihaneti, partinin sırtında, önceki siyasal hatalarına (1958'de Abdül Kerim Kasım yönetimine tamamen bağımlı hareket etmesine ve 1970'lerde bütün politikasını, aynı şekilde Saddam Hüseyin'e tabi kılmasına) kıyasla çok daha ağır bir yük olacaktır. Geçmişte IKP, siyasal intihar anlamına gelen politikalarını, Moskova'dan gelen baskılarla ve politikasını SSCB'nin bölgesel politikalarıyla amaçlarına uydurma zorunluluğuyla mazur göstermişti; parti saflarında yıllarca süren kavgalara, tartışmalara ve farklılıklara yol açan, oldukça sancılı bir süreçti bu. Oysa bugün, IKP'nin izleyeceği yön salt iç zorunluluklarla belirlenmektedir. IKP, tek bir özlemin peşinde koşan bir parti haline gelmiştir: kapitalist piyasayı yerleştirecek, kontrollü özelleştirmeler gerçekleştirecek ve dış yatırımları çekecek (hatta, petrol gelirleri üstündeki devlet denetimini muhafaza edecek) 'modern, demokratik bir devlet' kurulması. IKP, böyle bir devlette işçileri temsil edecek güç olarak kendine bir rol biçmeye çalışıyor. Oysa bu, ancak, işçilerin bu tür talepleri ya da ihtiyaçları 'mevcut güçler dengesi'yle çatışmadığı sürece geçerli olabilecek bir özlemdir.

İngiliz-Amerikan işgali ile ordu ve devletin güvenlik aygıtlarının dağılması (sadece güvenlik güçlerinin sayısı 100 binin üzerindeydi), Irak'ın eski burjuva devletinin temellerini yok etmiştir. İşgalden sonra hâkim olan büyük ölçüde kaotik süreçte, Irak'ın toplumsal yapısında hiçbir kökü bulunmayan işgalci güçler, fiilen tek iktidar yapısını oluşturmuştur. Baasçı bürokratik kast neredeyse tamamen dağılmış ve

bir ihbar sonucu, yeraltındaki bir delikte saklanmış, sefil haldeki Saddam Hüseyin'in tutuklandığını görünce büyük bir aşağılanmışlık yaşamıştır. Bugün, geçen yıla değin tamamen eski Baasçı devlete bağımlı olan aynı Irak burjuvazisi, tam bir dağınıklık içindedir. Yönetim Konseyi'nde yer alan eski göçmen siyasal güçlerin tabanları sınırlı, temsili yetenekleri daha da sınırlıdır. Böyle bir durumda, Irak'ta yeniden bir burjuva devleti kurmak isteyen siyasal güçlerin, Amerikan ve İngiliz işgalci güçleriyle ittifaka girmekten başka seçim şansları yoktur. Yani, başka hiçbir çıkış yolu yoktur. IKP'nin girdiği yolun mantığı kendisini buradan başka hiçbir yere götürmez.

Irak İşçi Komünist Partisi ise gelişmelere daha farklı bir gözle bakıyor. IİKP'nin stratejik amacı, ülkede bir burjuva devleti kurmak değildir; İslami siyasal güçleri -tamamen doğru bir yaklaşımla- son derece gerici güçler, hiçbir uzlaşmaya girmeden mücadele edilmesi gereken güçler olarak görmektedir. Yine de, IİKP'nin Irak krizinin siyasal sonuçlarına karşı sergilediği 'kayıtsızlık', partiyi siyasal hayatın kenarına itmekte ve olaylar üzerinde hiçbir fiili etkide bulunma imkânı bırakmamaktadır. 'Kasım 2003 anlaşması'na karşı Ali el-Sistani etrafında toplanmış olan Şii din adamlarının yürüttüğü büyük demokratik savaşta, Irak, on yıllardır meydana gelen en büyük gösterilere sahne oldu. İslami siyasal güçler, başka hiçbir grubun ilgi göstermediği kitlesel demokratik tepkiyle karşılık verdiler; IKP söz konusu 'anlaşma'ya imza koyanlar arasındayken, IİKP bilerek geri durmuştu. IİKP, Nisan ve Mayıs 2004'te İngiliz-Amerikan güçlerinin başlattığı geniş çaplı askeri saldırıyı 'iki gerici güç' arasında bir çatışma olarak görürken, Mukteda el-Sadr'ın ya da Felluce'de faaliyet gösteren Sünni silahlı grupların meşru-

laşmasından çok daha fazla kazanımın söz konusu olduğunu gözden kaçırmıştı. Burada söz konusu olan, Irak kitlelerinin, 'direniş'in açıkça ilan edilmiş hedeflerinin ötesinde, işgal güçlerine karşı mücadeleye yeniden katılmaya başlamalarıydı çünkü. Bir genel grev çağrısı (ki IKİP buna karşıydı) yaptıktan sonra, protestolarla geçen bir haftanın ardından gelişmelerin kontrolünü elinden kaçırabileceği korkusuyla eylemlerini daraltmaya zorlanan el-Sadr'ın tavrında bile açıkça görülmektedir bu durum. Bu arada, grevin boyutları kendiliğinden büyümüş, kamusal yapıları felce uğratmış ve insanların dalga dalga Irak polisinin saflarından kaçmalarını sağlamıştı. 9 Nisan 2004'ten sonra el-Sadr, başka bir kitlesel protesto düzenlenmesi çağrısında bulunmaz oldu; tek istediği, İngiliz-Amerikan güçlerine karşı kendi milislerini seferber etmekti (fakat, bu politika muhalif güçleri bölünce, büyük bir katliam yaşanması kaçınılmazdı).

IKP'nin iddialarının tersine, kitlesel gösteriler, işgalci güçlere karşı direnişin en etkili aracını oluşturmaktadır. Fakat aynı zamanda, şu anda, Iraklı kitleleri siyasal gelişmeleri kalıcı ve kesin olarak etkileyecek derecede harekete geçirebilecek yetenekte tek bir siyasal parti yoktur. Sadrcılar gibi (katı 'Humeyni tarzı' programları ve Doğu Bağdat'ın işçi sınıfı bölgesini, Irak nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturan, 2 milyonu aşkın insan üzerindeki denetimleriyle) daha derin köklere sahip hareketler bile, o anın sloganlarına dayalı bir halk desteğine sahip değillerdir. Bu yüzden Sadrcılar, bazen 100 bin göstericiyi Bağdat sokaklarına dökerlerken, bazen de ancak birkaç yüz kişiyi harekete geçirebilmektedirler. Şimdiye kadar işgalci güçler, on binlerce kişinin gösterileriyle karşılaşınca (hatta birkaç yüz kişi sokağa döküldüğünde bile) bir uzlaşma formülü bulmaya çalışmışlardır. İngiliz ve Amerikan güçleri-

nin elinde, ülkenin toplumsal güçlerini kontrol edebilecek bir Irak devlet aygıtı yoktur (önceki aygıt, Saddam Hüseyin'in devrilmesiyle birlikte buhar olup havaya uçmuştur). Onların bütün yapabilecekleri, en iyi ihtimalle, yerel bölgeler üzerinde sınırlı bir denetim kurmaktır. Zaten bu yüzden, kontrol edilemez toplumsal hareketler düşüncesi onları dehşete düşürmekte ve bu tür hareketler ufukta görünür görünmez, hemen uzlaşma arayışına girmektedirler.

İşgalci güçlere karşı silahlı direniş, birbirleriyle (bazen silahlı çatışmaya kadar vararak) rekabet eden küçük örgütlerce sürdürülmektedir. Aslında, direniş güçlerinin içinde Baasçı gruplar, İslami fundamentalizmi savunanlar, Baas-karşıtı Arap milliyetçiliğinin şu ya da bu çeşidini benimseyenler ile solcu nitelikli başka örgütler vardır. Bazı örgütler ülkenin geniş bir kısmına yayılmışken, bazıları kısıtlı bir yerel bölgede faaliyet gösterirler (ve en büyük kitle desteğine sahip olurlar). Ağustos 2003'te böyle yaklaşık 20 silahlı direniş grubu saptanmıştı. Ağustos 2004'e gelindiğindeyse onların sayısı ikiye katlandı. Kaldı ki, el-Kaide gibi bazı yabancı örgütlerin ve başka bir devletin gizli servisleri adına çalışan profesyonel teröristlerin varlığını da, mutlaka hesaba katmak gerekiyordu.

İyad Alavi hükümetinin kurulması ve resmi bir Irak 'egemenliği'ne geçiş, Irak'taki durumu daha da kötüleştirmekten başka işe yaramadı. Yeni hükümetin merkezinde, Alavi'nin başında bulunduğu ve eski generallerle, rejimin en kötü suçlarının bir kısmını işledikten sonra Saddam Hüseyin'den kopmuş (bir kısmı 1970'lerde, bazıları 1990'larda), Baas iktidarının diğer ileri gelenlerinden oluşan Irak Ulusal İttifakı bulunmaktadır. Alavi hükümetinin gerçek bir yetkisi yoktur. Fiilen her şeyi, yeni kurulan ABD Büyükelçiliği'nden

(dünyadaki en büyük ABD büyükelçiliğidir) yönlendirilen ABD işgalci güçleri denetlemektedir. Necef'in, yalnızca ABD komutanlığı tarafından karar verilen, Irak hükümetinin ise saldırı başladıktan sonra bilgilendirildiği, ağır ABD askeri saldırısına maruz kaldığı Ağustos 2004 olayları bunu açıkça gözler önüne sermiştir. 'Irak' hükümetinin tek 'yetki'si, Ocak 2005'te yapılması planlanan seçimler dikkate alınarak, kendi lobilerini memnun etmek için, Irak'ın mali kaynaklarını insafsızca yağmalamak ve bu şekilde, Saddam Hüseyin döneminden ve on üç yıllık uluslararası ambargo koşullarından daha ağır şartlarda hayatını sürdüren Irak halkına yardımcı olmak için parmağını dahi kıpırdatmadan, yine devlete bağımlı ve özellikle Bağdat'ta yoğunlaşmış, her türlü meşru ve gayri-meşru alışverişi yönlendiren yeni bir burjuva tabaka yaratmaktır.

Alavi hükümeti Ocak 2005'te seçimleri yapmakla yükümlüdür. Zaten Alavi'nin sahip çıkabileceği tek ve çok sınırlı meşruiyet, ülkeyi seçime götürmekle ilgilidir. Eğer seçimler yapılmazsa bir halk ayaklanmasının patlak vermesi -en azından Şii nüfus arasında- oldukça mümkündür. Alavi hükümeti, bu ihtimal karşısında, seçimlerin gerçek anlamıyla bir temsili anlam taşımaması için bütün kartlarını masaya sürüyor. Alavi'nin ABD'nin Felluce'ye karşı düzenlediği askeri saldırısına (Nisan 2003'ten bu yana yapılan en kanlı saldırı, binlerce insanın canına mal olan tam bir kıyım) verdiği desteği ve seçimlerin yapılmasına kadar fiilen uygulanan kuşatma durumunu da açıklamaktadır bu. Halkı cendereye alan bu kuşatma hali, her türlü seçimin temel önkoşulu olan demokratik özgürlüklerin askıya alınmasını ve işledikleri tek 'suç' seçim komedisini, seçmen kayıtlarında yapılan sayısız sahtekârlığı teşhir etmek olan insanların tutuklanmasını da kapsıyordu.

Sandık başına giden Irak, gerçek halk tabanına sahip olan Sünni örgütlerin hiçbirinin katılmadığı bir ülke olacak. Siyasal açıdan bakıldığında, Şiilerin çoğunluğu (sürekli kararsızlık geçiren el-Sadr'la birlikte) bütün güçlerini seçimlere yoğunlaştırmaya karar verdiler. Bu riskli bir oyun. Şiiler, demokrasi, adalet, onur ve daha iyi bir gelecek talepleri dahil, halkın ihtiyaçlarını ve taleplerini (çarpık bir şekilde de olsa) dile getirebilen bir odak oldukları için, Irak'ta belirleyici bir siyasal güç olarak görülüyorlar. Yine de Şiilerin şimdiki sinik tutumları, onları, bu taleplerle çatışan bir duruma sürükleyebilir.

Irak kesinlikle daha büyük bir istikrarsızlığa sürüklenecek. Ancak, bütün engellere rağmen, insanların demokrasi, adalet, onur ve daha iyi bir gelecek taleplerini dile getirmelerini sağlayacak başka kanallar da yok değil. Bugün bile, parçalı ve sınırlı ölçüde dahi olsa, devlet-dışı kuruluşlar ağı sayesinde ve devletle uzlaşmaya giderek bu çağrıların su yüzüne çıkmasına imkân verecek yollar mevcut. Irak İşçi Komünist Partisi'nin kurduğu kadın ve işsiz örgütleri gibi, başka, daha aktif örgütlenmeler, sonuç elde edecek şekilde harekete geçiyorlar. (Bu çabalarda uluslararası dayanışma da paha biçilmez katkılarda bulunabilir.) Son olarak, örgütlenmede kesin güç daha kuvvetli sendikalar kurmakta yatıyor. Iraklıların sendikal örgütlenme alanındaki değerli deneyimlerini paylaşmaları ve bir havuza akıtmaları hayati önem taşıyor. İşçiler, kendi sendikalarında kendilerini örgütlemeyi ve hayatlarını özerk bir şekilde sürdürmeyi, hatta 'demokrasi', 'onur' ve 'güç' gibi kavramlara somut içerik kazandırmayı öğrenebilirler. Sadece petrol işçileri bile her Irak hükümetine diz çöktürtebilir.

Sendikaların gelişmesi, orta ve uzun vadede, yeni bir Irak'ın ortaya çıkıp çıkmayacağını belirleyecektir. Fakat tek

başına bu bile yeterli değildir. Kapsamlı bir siyasal perspektif geliştirmek de can alıcı önemdedir. Otuz yıllık Baas rejiminden, on sekiz aylık ABD'nin ve kuklalarının egemenliğinden (ki şu satırların yazıldığı sırada hâlâ sürmektedir bu durum) sonra, bugünkü korkunç ve karmaşık durumdan yeni bir Irak filizlenebilir. Ne yazık ki Irak solu, şimdiye kadar bu görevi yerine getirmeyi başaramamıştır. Irak Komünist Partisi ise, ABD birliklerinin ve müttefiklerinin geri çekilmesini isteyen protestolara önderlik etmek yerine, inanılmaz bir şekilde -ve kendileri ile halkın özlemleri arasında derin bir uçuruma yol açarak- ABD egemenliğini desteklemeye karar vermiştir. Yine de, Irak'taki siyasal ve toplumsal krizler henüz aşılmış değildir ve Irak İşçi Komünist Partisi'nin konumunun değişmesi ya da yeni güçlerin doğması, Irak halkının önüne yeni bir umut ve yeni bir perspektif getirebilir.

Aralık 2004

Olaylar Kronolojisi, 1900-2004

1900

Irak diye bir ülke yoktur. On altıncı yüzyıldan itibaren, daha sonra Irak Devleti'nin kurulacağı bölge, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları içerisinde kalıyordu. Osmanlı İmparatorluğu şehirler tarafından yönetilen bir ülkedir, kırsal bölgeler daha çok -bir kısmı göçebe olan- aşiretlerin elindedir.

1912

Britanya, Hollanda ve Alman ortaklığında kurulan Turkish Petroleum Company, Osmanlı eyaletleri olan Bağdat ile Musul'daki petrolün çıkarılması imtiyazını satın alır.

1914-1918

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer alır. Büyük Britanya, kendi stratejik çıkarlarını ve potansiyel petrol sahalarını korumak amacıyla Kasım 1914'te Basra'yı işgal eder ve sonunda, 1917'de, Bağdat'ın kontrolünü ele geçirir. Savaşın sonunda Irak'ın birçok eyaleti Britanya güçlerince işgal edilir. Tabii, bazı bölgeler hâlâ 'düşman'dır ve 'Britanya Mezopotamyası'nın sömürge idaresinde tutulmaktadır.

1919

1919-1920 döneminde Kuzey Irak'ta, Britanyalı subaylarla resmi görevlilerin öldürüldüğü sürekli isyanlar başgösterir. Bu bölgedeki çeşitli yerel kabileler Kürt dili ve kültürüne sahiptirler, fakat henüz bağımsız bir Kürdistan için savaşmaya pek niyetli değillerdir. Esas sorun hâlâ 'dış kökenli' yönetimle mücadele etmektir.

Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) uçakları Kürt bölgelerini bombalar. Komutan Arthur Harris (daha sonra, İkinci Dünya Savaşı sırasında Dresden bombardımanlarında oynadığı rol sebebiyle 'Bombacı Harris' lakabıyla anılacaktır) bu saldırı için şu sözlerle övünmüştür: "Araplar ve Kürtler artık gerçek bir bombardımanın nasıl bir yıkıma ve can kaybına yol açtığını ilk elden biliyorlar. Kırk beş dakika içinde bütün bir köy yerle bir edilebilir ve köy sakinlerinin üçte birlik bir kısmı öldürülüp yaralanabilir, bunu öğrendiler."

Britanya Ordusu'nun yüksek rütbeli subaylarından Albay Gerard Leachman, bu aşiretlerle başa çıkmanın tek yolunun "onları ayrımsız katletmek olduğu"nu söyler. RAF Ortadoğu Komutanlığı, elinde kimyasal silahlar bulunduğunu ve bunların 'deneme' kabilinden 'inatçı Araplar'a karşı kullanılacağını ilan eder. Bu noktada Winston Churchill'in yorumu da şöyledir: "Ben de medeni olmayan aşiretlere karşı zehirli gaz kul-

lanmaktan yanayım... Bu gazların ölümcül olması şart değil; insanlara ciddi ölçüde zarar verip, etkilediği insanların çoğunda kalıcı bir hasar bırakmadan, dehşet uyandıracak çeşitlerini kullanmak da yeterli olabilir."

1920

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde, muzaffer emperyal devletler, fethedilmiş ülkeleri kendi aralarında paylaşırlar. Büyük Britanya, Irak'ı (Filistin'le birlikte) alırken, Suriye ve Lübnan Fransa'nın olur. Yeni Irak devletinin sınırları büyük devletler tarafından çizilmiştir.

Britanya yetkilileri denetimi sağlamak için bir dizi sıkı kural getirirler ve angarya uygulamaya konur. Haziran 1920'de Irak'ın orta ve güney bölgelerinde Britanya dominyonuna karşı bir isyan ('1920 Devrimi') patlak verir. Üç ay boyunca Britanya ülkenin önemli bölgelerindeki denetimini kaybeder, askeri mevzilerinin birçoğu yerle bir edilir ve Majesteleri'nin askerlerinin 450'si öldürülür.

1921

İsyan Şubat 1921'de ezilerek bastırılır; en az 9 bin asi yaralanmış ya da hayatını kaybetmiştir. Britanya topçuları bütün köyleri yerle bir ederek enkaza çevirir.

Büyük Britanya, Arapların liderliğindeki bir yönetimin yerine doğrudan Britanya denetimi altında olacak bir sömürge yönetimi kurmaya karar verir. Irak, 'manda'yla yönetilecek ve bu statüsüyle Milletler Cemiyeti tarafından resmen tanınacaktır. Devletin başındaki kişi, ilk Irak Kralı olan Faysal'dır.

1924

Britanya yönetimi, Kürtlere karşı hava saldırısına başlar. Aralık ayında Süleymaniye havadan bomba ve zehirli gaz saldırısına uğrar. Lord Thompson, bu bombardımanların etkisi-

ni 'korkunç' diye niteler; çöle kaçmaya zorlanan aşiretlerden yüzlerce insan susuzluktan ölür.

1927

Başka bir Kürt isyanı çıkar.

1928

İngiltere-Irak Antlaşması, Irak'ın bağımsızlığının zeminini hazırlar. Yine de bu anlaşma uyarınca, Britanya'ya ait iki hava üssü sürekli olarak Irak topraklarında kalacak ve 1957'ye kadar Irak'ın dış politikasını doğrudan etkileyecektir.

Yeni Irak devletinde kendilerini nasıl bir kader beklediğinden emin olamama korkusuyla patlak veren Kürt isyanları, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin yardımıyla ezilir.

1931

Çok ağır hükümler getiren (vergiyi üç katına çıkaran) Belediye Vergileri Yasası'na karşı çıkan ve işsizlik yardımı yapılmasını talep eden 14 günlük bir genel grev yapılır. Aralarında 3 bin petrol işçisinin de bulunduğu binlerce işçi ve zanaatkâr bu grevde yer alır ve polisle çatışırlar. Kuzey Irak'taki Kürt isyanının yanı sıra, Irak'ın Asuri nüfusunun ağırlıkta olduğu başka bir isyan çıkar.

1932

Irak, Milletler Cemiyeti'ne kabul edilir ve resmen bağımsız bir devlet olarak ilan edilir.

1933

Zanaatkârlar Birliği (bir sendikadır) Britanya şirketi Baghdad Electric Light and Power'a karşı bir aylık boykot düzenler. Bunun sonucunda sendikalar ve işçi örgütleri yasadışı ilan edilip, yaklaşık on yıl boyunca gizli faaliyet yürütmeye zorla-

nırlarken, önderleri hapse atılır. Kral Faysal ölür ve onun yerine, oğlu Gazi geçer.

1934

Iraq Petroleum Company, Kerkük'teki petrol sahalarından çıkartılan petrolü ihraç etmeye başlar.

1935

Mart ayında Bağdat'ta Irak Komünist Partisi kurulur. Güneyde patlak veren isyan, hava bombardımanlarıyla şiddetli bir şekilde ezilir.

1936-1937

Mussolini hayranı olan General Bekir Sıtkı bir askeri yönetim kurar ve Irak Solu'nun bastırılmasına ön ayak olur. Ülke çapında protestolar ve grevler düzenlenir; bu eylemlerden, Kerkük'teki Iraq Petroleum Company ile Bağdat'taki National Cigarette Plant de nasibini alır. Vahşice ezilen greve 20 bin işçi katılmıştır. Aynı dönemde, orta Fırat aşiretleri de isyan ederler.

1939

Kral Gazi bir araba kazasında ölür. Birçok Iraklı, onun apaçık Britanya-karşıtı görüşleri sebebiyle suikasta uğradığına inanmaktadır. Musul'da düzenlenen bir gösteride Britanya konsolosu öldürülür.

1941

Britanya-yanlısı birliklerin çabalarına rağmen, bir askeri darbenin arkasından Raşid Ali el-Geylani başbakanlığa getirilir. Yeni hükümet, o dönemde Suriye ve Filistin'in bağımsızlığı konusunda güvence vermesine rağmen Britanya'yı desteklemeyi reddederek, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsız bir tutum benimser. Üçüncü Reich yönetimiyle temaslar kurulur. Britanya askerleri Basra'ya çıkarlar, fakat Irak hükümeti onlardan

hemen ülkeyi terk etmelerini ister. Otuz gün süren çatışmaların ardından Britanya askerleri, Irak hükümetinin başına tekrar kendi destekçilerini getirirler. Britanya işgali sırasında sıkıyönetim ilan edilir ve çok sayıda milliyetçi önder tutuklanır.

1942

Daha iyi ücret talebiyle grevler yapılır, fakat polis grevleri bastırır. Kuzeyde bir Kürt isyanı olur (onu 1945'te başka bir isyan izleyecektir).

1946

Bağdat'ta Britanya'nın ülkedeki varlığına karşı yapılan bir mitingde polis 1 göstericiyi öldürür. Kerkük'te daha iyi ücret ve başka sosyal yardımlar yapılması talebiyle petrol işçileri greve giderler. İşçiler, üstlerine ateş açan polisle çatışırlar ve 10 gösterici hayatını kaybeder. Sonraki aylarda, basım ve demiryolu işçileri de greve giderler. Hükümet istifa etmek zorunda kalır.

1947

Daha yüksek ücret ve sendikaların yasallaştırılmasını talep eden işçiler Basra limanında, demiryollarında, petrol endüstrisinde greve giderlerken, Britanya'nın varlığını da protesto ederler. Arbat'ta toprak ağalarına karşı bir köylü isyanı çıkar.

1948

Irak hükümeti Britanya'yla yeni bir anlaşma için müzakere masasına oturur ve Britanya'nın 1973'e kadar ülke yönetiminde asgari ölçüde rol oynaması garantiye alınır. Anlaşma uyarınca, Britanya askerleri Irak'tan çekilecekler, fakat bir savaş çıkması durumunda geri dönebileceklerdir. 16 Ocak'ta, anlaşmanın Portsmouth'ta onaylandığı gün, polis bu anlaşmaya karşı düzenlenen bir mitingte 4 öğrenciyi öldürür. Bunun üzerine *el-Vethbah* (Sıçrama) diye bilinen ayaklanma çıkar.

Aslında bu ayaklanma, gıda kıtlığına ve fiyat artışlarına yönelik bir tepkidir. Onu izleyen günlerde, demiryolu işçileriyle şehrin dış mahallelerinde oturanların yaptıkları yürüyüşlerde birçok insan katledilir. 27 Ocak'ta, Bağdat civarında meydana gelen gerilla savaşında 300-400 kişi hayatını kaybeder. Hükümet istifa eder ve anlaşma geri çekilir. Beklenmedik bir grevler dalgasında, bütün ülkede hayat felce uğrar.

Mayıs ayında, Haditha yakınlarındaki bir kuyuda çalışan 300 kadar petrol işçisi greve gider. İki-üç hafta boyunca hükümet grevcilere su ve yemek tedarikini engeller, grevciler de 250 kilometrelik yolu katedip Bağdat'a yürümeye karar verirler. Sonradan *el-Mesire el-Kübra* (Büyük Yürüyüş) diye anılacak olan bu yürüyüşte eylemciler, geçtikleri her köyde coşkuyla karşılanır ve büyük destek görürler. Sonra, Bağdat'ın 70 kilometre açığındaki Felluce'de hepsi tutuklanır.

Britanya askeri heyeti Irak'tan çekilir.

1949

Bağdat'ta komünist önderler bir meydanda asılırlar; rejimi eleştirenlere ibret olsun diye, komünistlerin ölü bedenleri saatlerce asılı bırakılır.

1952

Irak liman işçileri, ücret artışı ve daha iyi yaşama ve çalışma koşulları talepleriyle greve çıkarlar. Grev vahşi bir şekilde bastırılır. Ekim ayında, öğrenci gruplarının başlattığı bir protesto hareketi, ülkenin belli başlı şehirleriyle kasabalarına sıçrayan bir isyana dönüşür. İsyanın başlıca talepleri sivil hakların tanınması ile özgür, demokratik seçimlerin yapılmasıdır. Bu isyana daha sonra *el-İntifada* (Şok) adı verilecektir. Askeri yönetim kurulur ve hemen sıkıyönetim ile sokağa çıkma yasağı ilan edilip, birçok gazete kapatılır. 18 gösterici öldürülür. Amara eyaletinde köylü isyanı çıkar.

1953

Erbil, Diyala ve Süleymaniye'de köylü isyanları patlak verir.

1954

Bir hükümet kararnamesiyle kabineye, komünistleri, anarşistleri ve yabancı hükümetler adına çalışan herkesi sürgüne gönderme yetkisi verilir. Yeni bir grevler dalgası bütün ülkeyi sarar. Basra'da sıkıyönetim ilan edilir. Ülkenin orta Fırat bölgesinde de köylü isyanı çıkar.

1955

Divaniyye eyaletinde köylü isyanı çıkar.

1956

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden sonra Irak da, Mısır'ı hedef alan Fransız-Britanya müdahalesine karşı bir dizi grevle sarsılır. Necef ve Havi gerçek bir isyana sahne olur. Havi'de 2 gösterici idama mahkûm edilir. Hükümet sıkıyönetim ilan eder.

1958

Divaniyye şehrinde halk ayaklanması çıkar; üç saat süren çatışmalarda 43 polis ile birçok gösterici hayatını kaybeder.

Bir ay sonra, 14 Temmuz Devrimi, bu rejimi sona erdirir. Hür Subaylar mensupları, emperyalizmi suçlayıp bir Irak cumhuriyetinin kurulmasını isteyerek iktidarı ele geçirirler. Kraliyet ailesinin üyeleri idam edilir. Yağma ve el koyma olayları her tarafı kaplar. Yeni rejim, isyanı kontrol altına alma çabasıyla sıkıyönetim ilan eder. İktidar Abdül Kerim Kasım'a geçer. Kasım yönetimi, Komünist Partisi ile diğer sol örgütlerin desteğine sahiptir. Yeni rejim tarım reformu sözü verirken, köylüler kendi reformlarını gerçekleştirip, Ku'ta ve Amara'da toprak ağalarının topraklarına el koyar, onların evlerini yakar, tapu kayıtlarıyla sözleşmeleri yok ederler.

1959

Baasçılar ile milliyetçiler, Irak Komünist Partisi ile diğer radikal grupların mensuplarının katledilmesinde kullanılan gizli anti-komünist ölüm mangaları kurarlar. 1961'den sonra Bağdat'ta yaklaşık 300, Musul'da da 400 kadar rejim muhalifi öldürülür.

Musul'da, anti-komünist güçlerin desteklediği Arap milliyetçileri hükümeti devirmeye teşebbüs ederler.

Halk direnişi, sınıf savaşına dönüşür; zenginler saldırıya uğrarken, evleri yağmalanır. Kerkük'te şiddetli sokak çarpışmalarında 90 kadar general, kapitalist ve toprak beyi öldürülür (Irak Komünist Partisi, şiddet gösterilerinden uzak durmuştur). İroniktir ki, bir yıl sonra, Kerkük'teki çatışmalara bağlı olarak çok sayıda komünist militan ölüme mahkûm edilecektir. Moskova'ya danışan Irak Komünist Partisi, Irak hükümetini desteklemeye devam eder.

1961

Irak hükümeti ile Kürtler arasında çatışma çıkar ve bu durum 1975'e kadar aralıklarla devam eder. Çatışmanın ilk yılında Kürdistan bölgesi 500'ü aşkın bombardımana tutulur. Kuveyt bağımsızlığını ilan ederse de, Irak hâlâ Kuveyt'in kendi eyaleti olduğu iddiasındadır.

1963

Şubat'ta Abdül Kerim Kasım bir darbeyle devrilir ve Baas Partisi ilk defa iktidarla tanışır. Yeni rejim Irak, Mısır ile Suriye'nin birleşmesini teklif eder. Aynı yıl Baasçılar Suriye'de iktidarı ele geçirirler, fakat sonradan ülkenin iki ulusal Baas partisi birbirinden ayrılır.

Baas Partisi ABD'yle bağlarını güçlendirirken, CIA da partinin 10 bin kişiyi hedef alan baskısını desteklemektedir; o yılki kan banyosu, Irak halkının belleğinde ebediyen canlı kalacak-

tır. Kasım ayında başka bir askeri darbe Baas Partisi'ni iktidardan uzaklaştırır ve bunun sonucunda ordu tekrar başa geçer.

1967

Komünist Parti içindeki bölünmenin ardından, Aziz el-Hacı önderliğindeki, Mao'yla Che Guevara'nın düşüncelerinden derinden etkilenmiş olan bir grup, silahlı mücadeleye daha yakın durmaya başlar.

1968

Baasçılar Temmuz'da, yeni bir darbeyle iktidara geri dönerler. O andan itibaren Baas Partisi iktidarın dizginini asla bırakmayacaktır. Siyasal baskıları kalıcılaştıran bir güç olarak Ulusal Muhafızlar kurulur. Bağdat yakınlarında bitkisel yağ üreten bir fabrikada yapılan grevde 2 gösterici öldürülürken, 3 gösterici de Ekim Devrimi'ni kutlamak amacıyla düzenlenen izinsiz bir gösteride katledilir.

1969

Aziz el-Hacı'nın önderliğindeki 'Guevaracı' yönetim yenilgiye uğrarken, pek çok militan işkencede can verir. Aziz el-Hacı televizyona çıkıp herkesin önünde pişmanlık getirir. (Sonradan Irak'ın Fransa Büyükelçisi olacaktır.)

1973

Irak petrol endüstrisi millileştirilir.

1974

Sovyetler'in yoğun baskıları üzerine, Irak Komünist Partisi (hükümet-yanlısı) Ulusal İlerici Cephe'ye katılır.

Irak hükümeti, Halepçe ve Kalalze'deki Kürtlere yönelik napalm saldırıları düzenler. Irak Komünist Partisi, Baas Partisi'yle birlikte Ulusal İlerici Cephe'nin üyesi olmaya devam eder.

1975

Irak, Kürt milliyetçi hareketlerinin iki tarafta da tecrit edilmesi için İran'la bir anlaşma imzalar ve aynı yıl Kürtler hem siyasal hem de askeri yenilgiye uğrarlar.

1978

Rejimi eleştiren Komünist Parti militanlarına yönelik kitlesel tutuklamalar yapılır. 12 militan, Irak ordu saflarında siyasal faaliyeti teşvik ettikleri gerekçesiyle öldürülür.

1979

Saddam Hüseyin cumhuriyetin başına getirilir. Nisan'da Irak Komünist Partisi yasadışı ilan edilir: 20-30 bin kişi tutuklanırken, yüzlerce komünist militan ya öldürülür ya da 'kaybedilir'.

1980

Irak ile İran arasında savaş başlar. Resmi gerekçelere göre, 'tarihsel' toprak iddialarının sonucu olan bir savaştır bu; gerçekteyse esas sorun, sürmekte olan İslam devrimini kontrol altında tutma çabasıdır.

1981

Komünist Partisi, Saddam Hüseyin rejimine karşı kırsal bölgelerde silahlı mücadele yöntemini benimser.

1982

Ülkenin Kürt bölgelerinde hükümet-karşıtı halk ayaklanması çıkar. Irak'ın güneyindeki bataklıklarda, asker kaçaklarını yok etmek üzere füzelerin ve ağır topçu ateşinin de kullanıldığı büyük bir harekâta girişilir. Kaçaklar buna, Amara şehrinde askeri cephanelere yönelik sabotajlar düzenleyerek karşılık verirler. İsyancılara destek veren köyler yerle bir edilirken, köy sakinleri katledilir. İran, Irak birliklerinin işgal etti-

ği kendi topraklarında askeri denetimi yeniden eline geçirirken, savaşı da Irak topraklarına taşımayı başarır.

1984

Amerika Birleşik Devletleri, Irak'la diplomatik ilişkilerini düzeltir. Saddam'ın savaştaki tutumu sadece Amerika Birleşik Devletleri tarafından değil, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Fransa ve Suudi Arabistan'ca da desteklenmektedir.

1987

Mayıs ayında Kürt şehri Halepçe'de, bir grup asker kaçağının başını çektiği bir ayaklanma meydana gelir. İsyan, yüzlerce kişinin katledilmesiyle bastırılır.

1988

Asker kaçakları, Halepçe yakınlarındaki Şirven şehrini ele geçirirler. Irak hava kuvvetleri füzeler ve bombalarla şehri yerle bir eder. 13 Mart'ta ordu Halepçe'ye saldırıp, kimyasal silah kullanarak 5 bin kişiyi katleder. İran'a kaçmaya çalışan sığınmacılar Kürt milliyetçileri tarafından durdurulur.

Ağustos'ta Irak ile İran arasında ateşkes yapılır. Birinci Körfez Savaşı sona ermiştir; sekiz yıl süren savaş, yarım milyonu aşkın insanı canından etmiştir.

1990

Ağustos'ta Irak, Kuveyt'i işgal eder.

1991

Ocak'ta, 'koalisyon gücü'nün desteğindeki İngiliz ve Amerikan orduları, Irak'a ve Kuveyt'teki Irak birliklerine yönelik muazzam bir saldırı olan Çöl Fırtınası Harekâtı'nı başlatırlar. Çarpışmalarda müttefikler sadece 131 asker kaybederken (ki onların çoğu da 'dost ateşi' yüzünden ölmüştür), Irak tarafındaki ölülerin sayısı 100 bini bulur.

General Norınan Schwarzkopf resmen, geri çekilmekte olan Irak askerlerine saldırılmayacağını açıklamakla birlikte, müttefikler, kaçmakta olan Irak askerlerine yönelik korkunç bir kıyıma girişirler; Kuveyt şehrini Basra'ya bağlayan yol üzerindeki Irak birlikleri, bazı Amerikan subaylarının 'güvercin avlama' diye nitelendirdiği saldırının açık hedefi haline gelmişlerdir.

Şubat ve Mart aylarında Irak yönetimine karşı ülke çapında protestolar patlak verir. Güneyde, Basra'da başlayan isyan, Kürt bölgelerinde yaşayan Kuzeyli işçilerin protestolarını kamçılar. Polis karakollarıyla devlet daireleri saldırıya uğrar, yiyecek satan mağazalar yağmalanır ve halka bedava gıda malzemeleri dağıtılır. Kuzeyde Süleymaniye'de hapishanelere de saldırılır. Baas Partisi kadroları tasfiye edilirken, bazı bölgelerde işçi konseyleri *(şuralar)* kurulur; kasabalarla şehirleri bu konseyler yönetmeye başlar. İşçi konseyleri kendi radyo istasyonlarını, ilk yardım kuruluşlarını ve silahlı milisi kurmayı başarırlar. Bağdat'ta ayrıca ordudan toplu firarlara tanıklık edilir. Şehrin iki bölgesi olan El Surah ile El Şoela'da, kaçaklarla onları destekleyenler kontrolü ellerine geçirirler.

Müttefiklerin etkin desteğiyle Güneydeki başkaldırıların vahşiçe ezilmesinin ardından, hükümet birlikleri, isyancıların ellerinde olan ülkenin kuzey kısımlarındaki denetimi yeniden ele geçirirler. Rejimin Süleymaniye'de denetimi yeniden kurduğu Nisan ayında, halkın çoğunluğu cezalandırılma korkusuyla dağlık bölgelere kaçar.

1991'DEN GÜNÜMÜZE KADAR

Yaptırımlar Irak işçi sınıfı ve yoksullarına büyük bir darbe indirir. Su boruları ile kanalizasyon sistemlerinin onarılamaması dizanteri, tifo ve kolera gibi salgın hastalıklara yol açar.

Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2001 yılına gelindiğinde, ambargonun sonucunda 1 milyonu aşkın kişi ölmüştür ve bunların yarısı 5 yaşın altındaki çocuklardır.

1992

Güney Irak'ta isyan çıkar.

1993

Irak'ta aşırı sol yeniden biraraya gelir; Irak İşçi Komünist Partisi kurulur.

1994

Bağdat sokaklarında gerilla savaşının ilk çarpışmaları yaşanır.

1996

Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a 27 Cruise füzesi fırlatır.

1997-1998

Rejim, ülkenin hapishanelerini 'temizleme'yi hedefleyen bir kampanya düzenler. 2 bini aşkın siyasi mahkûm idam edilir.

1998

Şubat'ta Körfez'deki Anglo-Amerikan birliklerinin seferber edilmesi, Irak'a yönelik yeni bir saldırıyı işaret eder. BM denetçileri bir uzlaşma çözümü bulmak amacıyla devreye girerler.

Irak hapishanelerindeki idamlar devam eder: 1 Ekim'de 119 Iraklı ile 3 Mısırlı, Bağdat yakınlarındaki Ebu Gureyb hapishanesinde kurşuna dizilir. Öldürülenlerin 29'u silahlı kuvvetler mensubuyken, 5'i de 1991 isyanlarına katılmakla suçlanmıştır. Aralık'ta, BM denetçilerinin ülkeden ayrılmasının ardından Clinton, 400 Cruise füze saldırısı ve 600'ü aşkın hava saldırısıyla Çöl Tilkisi Operasyonu'nu başlatır. Saldırılarda çok sayıda insan hayatını kaybeder.

1999

Mart'ta, Irak'ın en önemli dini lideri olan Ayetullah Muhammed Sadık el-Sadr -anlaşılan Baas gizli polisince- öldürülür. Ekim'de Basra şehrinde meydana gelen isyanlar, rejim tarafından katı bir şekilde bastırılır. Bağdat dahil olmak üzere yirmiye yakın kasaba ve şehirde de isyanlar başgösterir.

Batı'nın askeri saldırıları devam etmektedir.

2002

Ocak'ta ABD Başkanı George W. Bush, Irak'ı (İran ve Kuzey Kore'yle birlikte) 'şer' ülke, yani Amerika'nın muhtemel askeri hedeflerinden biri olarak ilan eder. Yaz aylarından itibaren İngiliz ve ABD birlikleri Kuveyt'te toplanmaya başlarlar. Batı'nın Irak'a yönelik askeri saldırıları yoğunlaşır.

2003

20 Mart: Bağdat'ı hedef alan bombardıman, Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'nin Irak'a karşı yeni bir savaş başlattığını göstermektedir. Hedef, Irak'ın askeri yolla işgal edilmesidir. Bu yeni savaş, hararetli uluslararası tartışmaların ortasında ve tahmin edilmedik boyutlara ulaşan küresel çapta bir savaş-karşıtı harekete rağmen başlar.

9 Nisan: Saddam Hüseyin rejimi devrilir; ABD silahlı birlikleri Bağdat'ın kontrolünü ele geçirir.

21 Nisan: ABD'li general Jay Garner, Bağdat'a gider ve askeri işgal altındaki Irak Genel Valisi olarak yönetimi ele alır.

1 Mayıs: Amerika Birleşik Devletleri, Irak'a yönelik savaşın sona erdiğini ilan eder.

12 Mayıs: Irak Genel Valisi olarak Jay Garner'ın yerini, diplomat L. Paul Bremer III alır.

13 Temmuz: Yeni bir geçici Irak Yönetim Konseyi kurulur. L. Paul Bremer'ın kurduğu bu konseyin fiili bir yetkisi yoktur; Irak

İşçi Komünist Partisi ile Mukteda el-Sadr hareketi (en büyük ve en radikal 'Humeynici' Şii gücü) dışında, Irak'ta Baas-karşıtı siyasal güçlerin hemen hepsi bu konseyde temsil edilmektedir.

7-29 Ağustos: İkisi Bağdat'taki Ürdün Büyükelçiliği ile Birleşmiş Milletler merkezini, biri Necef'te bir camiyi hedef alan üç ayrı bomba, toplam 122 kişiyi öldürür. Kurbanlar arasında Irak'taki BM Elçisi Sergio Vieira de Mello, Irak'taki İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin başkanı Ayetullah Muhammed Bekir el-Hâkim de vardır.

27 Ekim: Bağdat'taki Kızıl Haç merkezinde patlayan bir bomba 30 kişiyi öldürür; şu satırlar yazılırken bu saldırının sorumluluğunu henüz hiç kimse üstlenmemiştir.

2004

1 Ocak-31 Aralık: İşgal güçlerine karşı aralıksız silahlı eylemler ve saldırılar düzenlenir. 1,300'ü aşkın ABD askeri öldürülürken, diğer yabancı ordulara bağlı 100'ü aşkın asker ve ABD kontrolünde hareket eden binlerce Iraklı polis de canından olur. Geniş bir siyasal yelpazede onlarca farklı güç (bazen siyasal yelpazenin en zıt uçlarında yer alanlar dahil olmak üzere), bu eylemlerin bir kısmının sorumluluğunu üstüne almıştır. Şu anda Irak topraklarında 130 bin kadar ABD askeri ile yaklaşık 20 bin 'koalisyon'a üye ülke askeri bulunmaktadır. 1 Mayıs 2003'ten bugüne dek Irak, işsizlerin, kadınların, Şii cemaatinin ve bütün Irak şehirlerinin en yoksul kesimlerinde oturanların gösterileri ve protestolarına sahne olmuştur. Yüz binlerce insan daha iyi yaşama koşulları, demokratik haklar ve askeri işgalin bitirilmesini talep etmektedir.

EKLER

IRAK SOLU'NUN KONUŞMALARI VE AÇIKLAMALARI

Ek A

Irak Delegesi Kasım Hasan'ın (Nazım) Yedinci Komintern Kongresi'nde Yaptığı Konuşma

Özgür Arapların Sesi'nden Muhammed Ebu Nasır'ın sunuşu:

Son Komintern kongresi 1935'te toplandı ve Arapların ciddi şekilde katıldığı ilk kongreydi.

Anlaşılan bir Lübnanlı olan Fuad el-Şimali, Suriye (Lübnan'ı da içine alıyordu) Komünist Partisi'ni temsilen 1928'de Altıncı Komintern Kongresi'ne katılmıştı. Komintern arşivlerinde Suriye'nin kongreye delege gönderdiğini gösteren tek işaret, Beşinci ve Altıncı kongreler arasında Suriye Komünist Partisi'nin faaliyetleriyle ilgili olarak kaleme alınmış olan ve o zamanlar, dün-

yanın her tarafındaki partilerle ilgili benzer belgelerden derlenmiş bir kitapta yayınlanan bir rapordu. Gerçi, 'Hüseyin' imzasıyla (muhtemelen el-Şimali'nin parti adıydı) Fransızca olarak el yazısıyla yazılmış o rapordan geriye kalan parçalar da pek okunabilir değildir (hatta yer yer kesinlikle okunamamaktadır), ancak 'Hüseyin'in bir delege olarak kendi statüsüyle ilgili bazı sorunları gündeme getirdiği de anlaşılmaktadır.

'Arap' komünist partilerindeki büyük 'Araplaştırma' dalgası 1930'ların başlarında gerçekleşmiş ve Moskova tarafından, bu partilerin azınlıkta kalan yönetimlerine zorla dayatılmıştı. Sonuçta, Arapların fiilen göründüğü ilk (ve son) Komintern Kongresi, 1935 yazında toplanan Yedinci Kongre'ydi.

(...)

Bu konuşmanın ilginç bir özelliği, Ferdi Yoldaş'ın bir konuşmasını eleştirmeye ayrılmış paragraflarla başlamasıydı. 'Ferdi Yoldaş', anlaşılan Türkiye'li bir komünist olan Şefik Hüsnü Değmer'in (1890 doğumlu) parti adıydı. Kendisinin Komintern arşivlerinde 'Ferdi' adıyla, üst düzey Komintern önderleriyle basın için çekilmiş bir fotoğrafı bulunduğuna bakılırsa, Şefik Hüsnü Komintern'de önemli bir şahsiyet olmalıydı.

'Ferdi' 31 Temmuz 1935'te, Türkiye'deki durumu anlatmanın yanı sıra, güneydeki Arap komşularındaki durumdan da bahseden uzun bir konuşma yapmıştı.

Buna karşılık, bazı Arap delegeler de, konuşmalarına Ferdi'nin söylediklerini eleştirerek başladılar. Örneğin, Rıdvan el-Hilv, Ferdi'nin düştüğü 'hatalar'dan oldukça genel bir kapsamda söz etmişti. Aşağıda okuyacağınız Irak delegesi Kasım Hasan'ın (parti adı 'Nazım'dı) konuşmasında ise, Türk komünist delegenin değindiği çeşitli konulara yönelik çarpıcı ve özgün eleştiriler görmekteyiz.

Bu tartışma kendi başına buraya aktarılacak derecede ilginçtir. Standart tarihçiler, Stalinist Yedinci Komintern Kongre-

si'nde, Lenin'in zamanındaki kongrelerde görülenden çok daha kısıtlı ölçüde özgür tartışmadan söz etmekle birlikte, yine de bazı konularda görüş ayrılıklarına düşüldüğünün, ya da çeşitli tartışmalar çıktığının farkında değillerdir. Oysa bu konuşmalardan da anlayabileceğimiz üzere, en azından Arap delegeler, bazı konularda tartışmaları canlı tutmayı bilmişlerdir.

Rıdvan el-Hilv'den aşağıda aktardığımız bölüm, Irak'ın Komintern delegesi 'Nazım' parti adlı Kasım Hasan'ın, 1 Ağustos 1935'te yaptığı konuşması ile deklarasyonunun tam metnidir. Irak Komünist Partisi, anlaşıldığı kadarıyla Komintern'e ancak Yedinci Kongre'de kabul edildiği için, Hasan da Kongre'ye oy hakkına sahip olmayan bir delege statüsüyle katılmıştı. Onun konuşması, Birinci Dünya Savaşı ile 1935 yılı arasındaki dönemde Irak halkının yürüttüğü anti-sömürgeci mücadeleye dair son derece ilginç değerlendirmeler içermektedir. (Burada Nazım'ın konuşmasıyla ilgili bir not düşmek gerekiyor. Aşağıdaki metin, Komintern arşivlerindeki orijinal İngilizce metnin transkripsiyonudur.)

Kongre'de doldurduğu üyelik formundan çıkardığımız bilgilere göre, Kasım Hasan 1910'da doğmuştu, milliyeti Araptı, sınıfsal kökeni olarak da 'küçük burjuva, entelektüel' olduğunu belirtmişti. Eğitim düzeyini 'lise terk' olarak kaydeden Hasan, üç yıldır gazetecilik yaptığını söylemişti. Kongre toplandığı sırada Irak'ta siyasal faaliyetleri yüzünden dört ay hapiste kalmıştı. Konuştuğu diller için de 'Arapça, İngilizce ve biraz Farsça' kaydını düşmüştü.

Hanna Batatu Eski Toplumsal Sınıflar ve Irak'taki Devrimci Hareketler *adlı kitabında, Kasım Hasan'ın kariyerine çeşitli defalar değinir. Irak Komünist Partisi'nin kurucusu olarak, Yunus es-Sebavi'nin yakın dostu ve hukuk fakültesinden sınıf arkadaşıdır. Hasan ile Sebavi, Filistin'e kaçak silah sokarken Fuad Nasır'la (Ürdün Komünist Partisi'nin kurucusu) birlikte çalış-*

mışlardı (Batatu, s. 457-458). Batatu, Halid Bekdaş'ın Hasan'la Yedinci Komintern Kongresi'nde tanıştığını ve onu 'lükse çok tutkun' biri olarak gördüğünü de belirtmiştir (s. 460). Yine Zeki Hayri de, Kasım Hasan hakkında olumsuz bir izlenim edinmiş gibi görünmektedir.

Batatu, araştırma yapma fırsatını bulduğu Irak polisinin dosyalarında, Kasım Hasan'ın devrimcileri polise ispiyonlamaya hazır 'bir hain ve casus' olduğunu vurgulayan Aralık 1935 tarihli bir Komünist Partisi duyurusuna rastlamıştı. Fakat Batatu'nun incelediği kayıtlarda, polisin Hasan'a da güvenmediği anlaşılmaktadır. İhtimaldir ki, Hasan, Irak Komünist Partisi içindeki - muhtemelen Halid Bekdaş'ın görüşlerinin fişeklediği- bir iç kavgaya kurban gitmişti; zira, polis dosyalarındaki duyuruya rağmen, 1941'deki Raşid Ali el-Geylani isyanına kadar komünist hareketin içinde kalmıştı (Irak Komünist Partisi'nin onun bir hain ve casus olduğunu düşünmesi hakikaten tuhaf bir durumdur).

Raşid Ali el-Geylani ayaklanması bastırılınca Hasan Moskova'ya gitti ve Irak'a geri döndüğü 1944 yılına dek SSCB'de kaldı. 1958'den sonra Abdül Kerim Kasım onu önce Hindistan, sonra Çekoslovakya büyükelçiliğine getirdi. O dönemde zaten komünist hareketten bir hayli uzaklaşmış durumdaydı.

Ancak, hayat daha sonra Kasım Hasan'ı hangi yola sürüklerse sürüklesin, aşağıdaki konuşma, 1935 yazında Irak komünistlerinin mücadeleleri ve düşüncesini yansıtan çarpıcı bir belge olarak yorumlanmalıdır.

IRAK DELEGESİ KASIM HASAN'IN (NAZIM) KONUŞMASI

Bu konuşma 1 Ağustos 1935'te (Kongre'nin sekizinci gününde) yapılmıştır. Fransızca'dan Kevin Walsh tarafından tercüme

edilmiş ve Yedinci Komintern Kongresi'nin 13. oturumuna dair yazarların düzeltmeleriyle birlikte kayda geçirilmiştir. Pieck'in "Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin Faaliyetleri Üzerine" başlıklı raporu ve Angaretis'in "Uluslararası Denetim Komisyonu'nun Faaliyetleri Üzerine" başlıklı konuşması üzerine yapılan tartışmaların devamıdır.

1930 anlaşmasıyla Irak'ı yöneten doğrudan manda sisteminin yerini Britanya emperyalizmi aldı ve böylelikle bir 'bağımsız' devlet kuruldu. Irak egemen sınıfları bu sözde 'bağımsızlık'a kavuşmadan ve Milletler Cemiyeti'nde yerlerini almadan önce, Britanya emperyalizminin bütün taleplerine boyun eğmek zorunda kaldılar. Bu yüzden Britanya emperyalizmi, konumunun zayıflaması şöyle dursun, Irak'taki sömürge egemenliğini temelde pekiştirmiştir. Britanya emperyalizminin sisteminde, Irak'ın ne kadar büyük bir askeri ve stratejik önem taşıdığını göz önüne getirdiğimizde, bu sonuç son derece doğaldır; her şeyden önce Irak, Britanya emperyalizminin Yakın Doğu'daki sömürgelerine karşı tahkim edilmiş bir ileri karakol, SSCB'ye karşı ise güçlü bir askeri üs işlevini görmektedir. Bu yüzden Britanya emperyalizmi, Irak egemen sınıflarıyla yaptığı 'anlaşma'ya rağmen, ülkenin askeri önem taşıyan bütün noktalarının (demiryolları ile havayollarının, İran Körfezi'ndeki deniz üslerinin) kontrolünü elinde bulundurmaya devam ediyor. Aynı şekilde, esasen Hindistan'a giden yolu engellemek amacıyla, Irak'ın kuzey sınırına giden anayollarda yeni inşa edilen havaalanları üzerindeki kontrolünü de devretmiş değil. Sonuçta, Britanya'nın iktisadi ve siyasal egemenliğinin eskisi gibi devam ettiğini söylemek gerçeği ifade etmek olur.

Britanya emperyalizmi, Irak'taki askeri ve stratejik konumunu sağlamlaştırarak, SSCB'ye yönelik bir karşı-devrimci

saldırı için öncelikle bir ileri karakol oluşturma hedefini gözetiyordu. Bu amaçla üç büyük havaalanı (birisi Bağdat yakınında Huneydi'de, diğeri Basra yakınında Şuebye'de, bir diğeri de Ramadi yakınında Sin-Ümmü Duban'da) inşa edildi. Aynı amaçla demiryolları ve otoyollar yapıldı. Elbette, Britanya emperyalizminin aldığı bu tedbirlerin, Irak'ta yükselmekte olan güçlü ulusal kurtuluş hareketini bastırmayı ve acımasızca cezalandırmayı hedef aldığını da çok iyi anlayabilirsiniz. Britanya İstihbarat Servisi'nin ülkenin fiilen her köşesinde temsilcileri bulunuyor. Ajanlarının bilinen 'çalışma' yöntemlerinden birisi, aşiretler ile çeşitli dinsel mezhepleri birbirine düşürerek aralarında sürekli çatışmalar çıkarmak, böylece 'düşman' saflarını bölüp, Britanya emperyalizmine karşı verilen cepheyi destekleyen ulusal cepheyi zayıflatmaktır.

Britanya emperyalizmi Irak'ta 17 bin tüfekli bir ulusal ordu kurarken, hükümet de zorunlu seferberliği sağlayan bir yasa çıkarttı. Keza, bu ulusal ordu askeri uçaklarla donatıldı. Ayrıca hükümet, 5 bin kişilik bir polis gücüne sahip. Hükümet bütün bütçesinin yüzde 55'ini orduya ayırırken, sağlığa ayırdığı pay ancak yüzde 3. Üstelik bu, nüfusun ezici çoğunluğunun tropikal ve sosyal hastalıklardan kırıldığı bir ülkede oluyor. Sömürge yönetiminin durmadan şişirilen bürokratik aygıtına muazzam meblağlarda para akıtıldığını göz önüne alacak olursak, bu asalak yapının halk kitlelerinin sırtına ne kadar büyük bir ek külfet yüklediğini görebiliriz. Doğrudan ve dolaylı vergiler de günden güne arttırılırken, hükümetin resmi görevlilerinin keyfi uygulamaları ve devletin yağma politikası, sıradan insanları katlanılmaz koşullarla yüz yüze bırakıyor. Şehirlerde ve kasabalarda mülk sahibi sınıflar büyük ayrıcalıklardan yararlanırlarken ve neredeyse tam bir vergi muafiyetinin keyfini sürerlerken (ki son dere-

ce ayrıcalıklı bir konumda olan yabancı şirketlerden söz etmeye gerek bile duymuyoruz), hükümet yeni vergiler yüklemeye devam ediyor ve son tahlilde insanları köleleştirecek yasalar çıkartıyor.

Irak emekçileri, kendi ulusal yönetimlerinde, alın terlerini son damlasına kadar sömüren Britanya'nın emperyalist aygıtının bir yansımasını görüyorlar ve 'bağımsız bir Arap ülkesinin hükümeti' laflarına aldanmıyorlar. Devlet kademelerinin bütün üst düzey yöneticileri ile kabinede yer alan bakanlar, Irak'ın en iyi topraklarına fiilen el koymuş durumdalar; ya son derece az bir vergiyle yükümlülüklerinden kurtuluyorlar, ya da vergiden tamamen muaf tutuluyorlar. Bu sömürü çarkının başka bir parçası, köylüler üzerinde neredeyse sınırsız bir egemenlik uygulayan yerel toprak beyleri; tüccarlar ve tefeciler de, köylülerin ellerinde kalan son kırıntıları acımadan ve büyük bir keyfilikle çekip almaktan asla geri kalmıyorlar. 'Bağımsız' Irak'ın hapishaneleri, vergilerini ya da borçlarını ödeme imkânı bulamayan köylülerle tıka basa dolu. Bu yüzden, emekçilerden büyük 'kaygı' duyan hükümet, Musul, Basra ve Bağdat'ta yeni kocaman hapishaneler inşa etti. Yasama organları da toprak beylerine ve bankalara köylülerin toprakları ve mülklerini ele geçirip zaptetme imkânını tanıyan yasaları alelacele çıkarmak için var güçleriyle çalışmaktalar.

Irak köylülerinin çoğunun toprakları ellerinden alındığı için, şimdi onlar, toprak beylerinin, şeyhlerin ve tefecilerin merhametine kalmış köleler konumundalar. Irak köylüleri, aileleri ve üç-beş hayvanlarıyla birlikte, kerpiçten barakalarda, ya da en iyi ihtimalle, ahşap kulübelerde hayatlarını sürdürüyorlar. Halkın büyük çoğunluğunu (özellikle de, köylü nüfusunun yüzde 90'ının hiçbir tıbbi yardım görmediği Güney'de) etkileyen tropikal ve sosyal hastalıklar da köylülerin sıkıntıla-

rını dayanılmaz boyutlara ulaştırıyor; frengi, sıtma ve trahom gibi hastalıklara yakalananlar, son derece sefil koşullarda hayatlarını sürdürüyorlar. Özellikle aile işletmelerinde, en ağır işleri yerine getirenler kadınlar. Bu yüzden, köylü kadınlar arasında ölüm oranı inanılmaz boyutlarda. Çok yoğun emekle çalışan Irak köylülerinin yıllık gelirleri 1-3 Irak poundu civarında. Her köylü, ürününün yüzde 40'ını feodal ağaya ya da şeyhine vermek zorunda; bir yüzde 40'ını da vergi olarak ödediğini düşünürseniz, geriye kalan yüzde 20'lik kısmın ailesini kıt kanaat geçindirmeye yettiğini tahmin etmek zor olmaz. Köylünün kendisinin dışında ailesi ve çocukları da, babadan miras kalan borçları ödeme yükümlülüğüyle karşı karşıya bırakılıyor. 'Bağımsız' Irak'taki Fellah kitlelerin hayatı çok ucuz. Irak Halk Sağlığı Bakanlığı'nın parasıyla kendileri için Bağdat'ta özel bir hastane açılan İngiliz subayların hasta köpeklerinin hayatından bile daha ucuz.

Irak işçi sınıfı da köylülükle aynı çetin koşullarda yaşıyor. İşçilerin ücretleri ve hayat standartları da her geçen gün daha fazla kötüleşmekte; genç işçiler daha acımasızca sömürülüyor ve bu yüzden daha erken ölüyorlar. Ülkede patronların sınırsız keyfi davranışlarını, burjuvazinin ve kapitalistlerin zalimce sömürülerini denetleyecek tek bir yasa yok. Irak'ta emeğe yönelik hiçbir koruma söz konusu değil: bir işçi, patronu dilediği anda sokağa atılabilir ve bütün ailesi perişan olabilir. Çalışma saatleri sınırsız. Ortalama iş günü 12-16 saat arasında ve çoğu atölyede, işçilere, dini bayramlarda bile izin verilmiyor. Yasalar, işçilerin miting yapmasını da herhangi bir şekilde örgütlenmesini de yasaklıyor. Irak demiryollarında 5,700 işçi istihdam ediliyor. Bazı endüstrilerde ve limanlarda 9 bin işçi çalışırken, bir o kadarı da inşaat sektöründe. Diğer işçiler ise küçük dükkânlarda, kuru gıda mağazalarında, küçük fabrikalar-

da, kanalizasyon işlerinde, tarımda, tütüncülükte, pamuk tarlalarında ve tekstil fabrikalarında iş bulabiliyorlar.

Örgütsüz Iraklı işçilerin hemen hepsi son derece yoksul ve buna rağmen her türlü feodal vergiye tabi. Ev sahipleri ve işverenlerinin yanı sıra dükkân sahiplerine olan borçları yüzünden hayatları ipotek altında. Hiçbir medeni hakları yok, en basit insan haklarından bile yoksunlar. Irak'ta yaklaşık 15 bin şoför ve oto tamircisi var. Bu işçiler de ağır bir sömürü altındalar ve sürekli kendilerini cezalandırıp her türlü vergiyle amansızca sıkıştırılmalarından dolayı, sefil hayatlar sürüyorlar. 1934'te Bağdat'lı şoförler grev ilan ettiler ve kendilerine yönelik baskılara ve polis takibine rağmen, hükümeti taviz vermeye zorladılar. Bu grevin örgütlenmesinde komünistler aktif bir rol oynadılar. Üzücü olan, bu grev deneyiminden yeterince yararlanamamış olmak; bunun asıl sebebi de, Irak'ta bir sendikal hareketinin sözünün bile edilememesi.

Korkutucu teröre ve polis provokasyonlarına rağmen, son birkaç yılda devrimci ulusal kurtuluş hareketinde bir gelişme ve yükseliş, yine de gözleniyor. Daha 1920'de bile Irak'ta geniş halk kitleleri, büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin etkisi altında ve Britanya emperyalizminin saldırısına karşılık olarak, kahramanca bir ayaklanmaya kalkıştılar. Söz konusu ayaklanma kanla bastırıldı. Tüm bu dönemde silahlı köylü ayaklanmalarında ve Kürt halkının ulusal kurtuluş hareketinde bir azalma görülmedi. Burada özellikle belirtilmesi gereken nokta, Irak halkının Britanya emperyalizmine ve merkezi hükümete karşı kahramanca mücadelesinin, ifadesini 1925, 1927, 1931 ve 1933 yıllarında Souk el Şuyok, Rometa ve Süleyman'da gerçekleşen isyanlarda bulduğuydu. 1932'de Berzan'da, 1929'da Soukal Şayuk'ta meydana gelen ayaklanmalar, anti-emperyalist, anti-hükümetçi ve kısmen anti-feodal bir karakter taşıyordu.

Şehirlerde, en aktif rolü işçi sınıfının oynadığı, bazen bağımsız gösterilere ve grevlere dönüşen karışıklıkların sonu gelmiyordu. 1931'de demiryolları işçilerinin, 1933'te şoförlerin genel grevine tanıklık edilirken, 1932'de de kitle hareketi, mağazaların ve atölyelerin 17 gün boyunca kapalı kalması ve komünistlerin aktif rol oynadığı bir kampanya sonucunda Belçika elektrik şirketinin 3 ay boyunca boykot edilmesiyle, şehirli küçük burjuvazinin bir genel grevine dönüşmüştü. Demek ki, Britanya emperyalistlerinin Irak feodal beyleriyle ortaklaşa yürüttükleri vahşi teröre ve polis provokasyonlarına rağmen, son birkaç yılda devrimci ulusal kurtuluş hareketinin ciddi bir gelişme kaydettiği ve yükselişe geçtiği açıktır.

Şimdi biraz da, Irak'ın güneyinde, Muntafık ve Divaniyye eyaletlerinde gerçekleşen son etkili anti-emperyalist ve anti-hükümetçi ayaklanma üstünde durmak istiyorum. 1935'te patlak veren bu ayaklanma 6 ay sürdü; şu güne kadar halen devam etmektedir ve üç gelişme döneminden geçmiştir. Esasen, bağımsız ve birbirinden etkilenen üç ayaklanmadan söz etmek gerekir. Ayaklanmanın birinci dönemi, Necef, Kerbela ve Hindye civarındaki bölgelerde dini ve sivil demokrasi sloganlarıyla; halk kitlelerindeki hoşnutsuzluktan kendi gerici çıkarları doğrultusunda faydalanmayı hedefleyen aşiret şeyhlerinin önderliğinde gerçekleşmişti. Fakat bu ayaklanma bile, belli ölçülerde anti-emperyalist ve anti-hükümetçi bir karakter taşıyordu ve kendi içinde, şeyhleri, köylüleri desteklemeye ve demokratik içerikli çeşitli talepleri savunmaya yönelten tarımsal bir anti-feodal mücadelenin tohumlarını barındırmaktaydı. Emperyalistler, aşiretler arasında ve basında provokatif faaliyetlerine ara vermezlerken, bu harekete aşiretçi bir renk ve dini hoşnutsuzluk boyutu katmak için uğraş veriyorlardı. Şeyhlerin, çok açık bir şekilde hükümet safına geçmeleri ve hükü-

metin kendilerine sunduğu tavizleri kabul etmeleri üzerine, bu ayaklanma, neredeyse kansız bir şekilde bastırıldı.

Bizim partimiz bu ayaklanmada aktif bir rol oynadı; Birleşik Anti-Emperyalist Komite adına, tarım alanıyla ve çalışma hayatıyla ilgili talepleriyle, şehir küçük burjuvazisinin geniş kitlelerinin taleplerini öne çıkaran broşürler dağıtarak şehirlerde ve kırlarda somut bir propaganda yürüttü. Komünist Partisi bu broşürleri sekiz ayrı yerde dağıtmayı başardı. O dönemde ilan edilen genel af sayesinde bütün tutuklu ve mahkûmlar serbest bırakılırken, ayaklanma sırasında polisin eline düşen komünistler bugüne kadar hâlâ hapiste tutulmaktadır.

Ayaklanmanın bir sonraki aşaması Divaniyye'de, ilk dönemin sona ermesinden birkaç hafta sonra canlandı. Bu aşama anti-emperyalist ve anti-hükümetçi sloganlarla başlayıp, orta ve küçük boydaki şeyhleri kendi saflarına çekti. Tabii bu ayaklanma da, hemen yasa dışı ilan edildi. Hareketin büyümesinden korkan komşu bölgelerdeki şeyhler, alelacele hükümetle pazarlık yapmanın yollarını aramaya koyuldular; hükümet ayaklanma bölgesine nehir filosunu, topçu ve hava birliklerini gönderdi ve onların yardımıyla bölgedeki hemen her köyü asilerden temizlemeyi başardı. Esir edilen binlerce köylü hemen askeri mahkemelere çıkarıldılar ve Rumenya, Divaniyye ve Nasıriye'de olduğu gibi, yakalandıkları yerde asıldılar.

Üçüncü döneminde ise ayaklanma, Souk el Şuyok bölgesine yayıldı ve belirgin bir şekilde olgun bir köylü sınıf mücadelesinin karakterini taşıyordu. Bu bölgenin köylüleri, bağımsız bir şekilde, Britanya askerlerinin Irak topraklarından çekilmesi, küçük havaalanlarının yıkılması, demokratik bir ulusal hükümet kurulması, vergilerin azaltılması, hazine arazilerinin köylülere dağıtılması ve borçların silinmesi gibi sloganlarla yollara dökküldüler.

Başka bir ifadeyle, bizim broşürlerimizde dile getirdiğimiz bütün temel talepleri kabul etmişlerdi. İsyancılar bütün şeyhleri bölgelerinden kovmayı başardılar; hapishanelerin kapılarını kırdılar ve polisi etkisizleştirdiler. Bir nefsi müdafaa tedbiri olarak, su kapaklarını açtılar ve nehir ulaşımını engelleyecek bir şekilde su seviyesini yükselttiler; bu arada 18 makineli tüfek, 600 tüfek ve 1 top ele geçirmişlerdi. İsyancıları cezalandırmak amacıyla yola çıkarılan ulusal ordunun bir kısmı kendi saflarına geçti. İsyancılar ellerinde komünist broşürlerle çatışmaya girdiler ve ele geçirilip askeri mahkeme önüne çıkarıldıklarında, yargıçlara bizim bildirilerimizi uzatarak şunları söylediler: "Herşey burada yazılı." Hükümet ile emperyalistler, ellerindeki her türlü silahı ayaklanma bölgesine taşımışlardı, ancak bu tedbir bile ancak ayaklanmayı o yöreyle sınırlı tutmayı başarmalarını ve diğer bölgelere yayılmasını engellemeyi sağlayabildi.

Kitlesel bir köylü hareketi olan bu ayaklanma, Yakın Doğu'nun bütün ülkeleri açısından, özel olarak da Irak'taki ulusal kurtuluş ve tarım hareketinin gelişmesi açısından, müthiş bir anlam taşımaktadır. Irak köylülerinin saflarında gerçekleşen geniş çaplı toplumsal altüst oluşları ve bunun temsil ettiği devrimci kudreti bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermiştir. Bu ayaklanma da bizim Komünist Partimiz açısından ciddi bir fırsattı ve aynı zamanda Irak kitleleri arasında komünist faaliyet yürütmenin muazzam imkânlarını ortaya çıkarmıştı. Bu kısa dönem boyunca Partimiz, safları etrafında toplanan sempatizanları saymadığımızda bile, on kat daha fazla büyüdü. Irak'ın ezilen kitleleri bütün kalpleriyle bu ayaklanmanın tarafındaydı; bu yolla kukla Irak hükümetine sıkı bir şamar indirirken, Britanya emperyalizminin ülkemizdeki varlığının ayağının altındaki zemini de sarsmayı başardı. Bütün Arap ülkelerindeki emekçi kitlelerin hatırı sayılır bir kesimi, hâlâ ulu-

sal reformistlerin peşinde; biz ise bu ayaklanmada, ulusal reformist hükümetin rolünü ve emperyalistlerle ittifak yapma politikasını teşhir etmeyi başardık.

Bu süreçte düştüğümüz hatalara ve özellikle Irak'lı işçileri çok kısa bir zaman diliminde ayaklanmaya katma yolundaki çalışmalarımızın zayıf kalmasına rağmen, yine de, Irak'taki çatışmalara şöyle bir göz attığımızda, tartışmasız başarılar kazandığımızı belirtebiliriz. Biz bu fırsattan, bütün Arap ülkelerinin emekçilerine, ancak kesin bir mücadeleyle ve ülke çapında en geniş kitleleri emperyalizme ve onun uşaklarına karşı silahlı kavgaya sokarak gerçek bağımsızlığa ulaşabileceklerini anlatmak üzere faydalanmak istiyoruz. Yalnızca böyle bir silahlı mücadele, kitleleri, emperyalistlerin kendi sömürgeci politikalarını uygulamalarına çanak tutan kukla ulusal reform hükümetine karşı bir işçi ve köylü hükümeti için, Sovyetler biçiminde, kendi iktidarlarını kurmak için mücadele etmeye çekebilir.

DEKLARASYON

Burada, Kongre'nin önünde, Kongre delegesi Ferdi Yoldaş'ın, anlaşılan kendi adına bir raporla sunduğu, Irak konusundaki yanlış kanıları çürütmeyi öngören bir deklarasyonda bulunmak zorundayım.

1) Irak'taki halk kitlelerinin ulusal hükümet şemsiyesi altında, Britanya emperyalizminin baskısını doğrudan hissetmedikleri iddia edildi. Bu doğru değildir. Irak, Britanya emperyalizminin bir sömürgesidir ve halk kitleleri Britanya silahlarının doğrudan gücünü her şeyiyle hissetmektedirler. Ülkede kelimenin gerçek anlamında bir işgal rejimi hüküm sürmektedir. Irak, Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmeden önce, Britanya emperyalizmi ülkedeki sömürge mevkilerini, ilk planda da

halk kitlelerini ve SSCB'yi hedef alan askeri mevzilerini tepeden tırnağa sağlamlaştırdı. Bu açıkça anlaşılmalıdır. Britanya emperyalizminin baskısı güçlü bir anti-emperyalist hareketin zeminini hazırlamıştır. Ülkede terör hüküm sürmektedir.

2) Irak'ta açıkça tanımlanabilecek bir ulusal kurtuluş hareketinin bulunmadığı iddia edildi. Bu da gerçeği yansıtmamaktadır. Bizim halkımız, köylülerin "Britanyalılar son askerine kadar, ülkemizden defolsun!" sloganıyla savaştığı 1920'deki şanlı anti-emperyalist devrimi biliyor. O devrim, emekçi insanları hedef alan bir kan deniziyle ve Britanya askerleriyle girilen doğrudan çatışmalarda bastırıldı. Britanyalılar çeşitli manevralara sarılmak ve Faysal'ı Irak Kralı olarak ilan etmek zorunda kaldılar. Faysal, dayanağını ülkenin feodal sınıfından ve kompradorlardan alıyor. Her seferinde, feodallerin ihaneti üzerine Britanya bombaları ve tanklarıyla bastırılmalarına rağmen, ülkenin dört bir yanında, Britanya emperyalizmine ve onun kuklalarına -merkezi hükümete- karşı köylü ayaklanmaları on beş yıldır aralıksız devam ediyor. 1935'teki en son ayaklanma neredeyse altıncı ayına girecek. Köylüler, Irak Komünist Partisi'nin bütün sloganlarını benimsediler. Ayaklanma gerçek anlamıyla anti-emperyalist ve anti-feodal bir karakter taşıyor. Bu ayaklanma boyunca, bizim Genç Komünist Partimiz, birtakım eksiklikleri olmakla birlikte, Kongre'ye açıklamaktan onur duyduğum gerçek bir sınavdan geçti. Irak kabinesinin, ülkede komünist hareketle mücadele etmek için bütçeden özel olarak 40 bin sterlinlik bir ödeneği kenara ayırması sebepsiz değil. Bu gerçeklerin açıkça bilinmesi gerekiyor. Irak'ta güçlü bir ulusal kurtuluş hareketi var ve Irak Komünist Partisi bu hareketin örgütleyicisi olarak kendi görevini yerine getirebilecek, Komintern'in önderliğinde ve işçi sınıfının hegemonyasıyla bu hareketi muzaffer bir sonuca ulaştırabilecek durumda.

Ek B

Irak Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Açıklaması, 24-25 Temmuz 2003

...Irak halkı Saddam Hüseyin'in vahşi diktatörlüğünün sona ermesini coşkuyla karşıladı. Bununla birlikte, eski sisteme geri dönme korkusu yüzünden ve tarih insanlara, bir yandan Saddam Hüseyin ve onun rejimi, diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri konusunda ihtiyatlı ve şüpheci davranmayı öğrettiği için, bu sevinci doyasıya yaşamamız haftalarca mümkün olmadı. İhtiyat ve endişe bugüne değin varlığını sürdürüyor, özellikle de arzu edilen demokratik alternatifin ufukta görünmemesi sebebiyle. Ayrıca, sürmekte olan siyasal boşluk ve güvensizlik ortamı halen esas kaygı noktalarını oluşturmaya devam ediyor.

Diktatörlüğün çöküşünden sonra patlak veren krizi aşmak için en uygun yaklaşım, toplumun tüm kesimlerini temsil eden ve fiili yetkilere sahip geçici bir Irak hükümetinin kurulması için baskı yapmak. Bunun yolu, Irak halkının tüm siyasal, etnik ve dinsel yelpazesini kapsayan bir ulusal konferans toplanmasından geçer. Ancak bu şekilde kurulacak bir hükümet, ülkenin karşı karşıya bulunduğu sayısız çetin ve acil görevin (bir anayasa taslağının hazırlanması, seçim sisteminin oluşturulması ve işgali sona erdirmek için ABD'yle diyaloga geçilmesi, vb.) üstesinden gelebilir.

...Bugünkü Yönetim Konseyi, hiç şüphesiz, sınırlı yetkilere sahip ve bizim arzu ettiğimiz geçici ulusal hükümet talebini karşılamıyor. Bununla beraber, ABD'nin halkımızın gerçek yetkilere sahip bir konsey kurulması talebini kabul etmesi, Yönetim Konseyi'nin gelecekteki çalışmalarında ve "Geçici Koalisyon Yönetimi"yle doğal mücadelesinde böyle daha fazla yetkiyle donatılma potansiyelinin bir göstergesidir. Yönetim Konseyi'nin nihai ve daimi bir formülü yansıtmaktan ziyade, bir 'mücadele arenası' olması, son haftalarda, Irak'taki siyasal partiler ve güçlerle ülkenin genel durumunu (siyasal gerilimi, hizmetlerin ve yaşama standartlarının kötüleşmesini, bütün karışıklıklara son verilmesinin yollarını aramayı, Irak halkı arasında yeniden güveni ve umudu tesis etmeyi) tartışmak amacıyla acil bir toplantı yapılması çağrısında bulunmamızın başlıca sebepleri arasındaydı.

Irak Komünist Partisi Merkez Komitesi, Yönetim Konseyi'ne katılma kararı alırken, ülkedeki diğer bütün siyasal partilerle ulusal ve dini grupların (hatta fiilen dışlanmış olan grupların) yönetime katılma isteğini değerlendirmiştir. Dahası, Merkez Komite, parti örgütleri, dostları ve destekçileri arasındaki genel arzuyu, ülkemizin içinden geçmekte olduğu bu-

günkü hassas ve karmaşık aşamada olumlu bir tutum benimsenmesi ve bir kere daha bizleri devre dışı bırakmak, hatta bize yönelik bir zulüm uygulamak isteyenlere herhangi bir bahane verilmemesi isteğini de dikkate almıştır.

Yine de, bugünkü çerçevesiyle Yönetim Konseyi'ne katılmanın, geçici bir ulusal hükümet kurulması talebinin bir alternatifini temsil etmediği belirtilmelidir. Bizim hedefimiz hâlâ geçici ulusal hükümettir. Bir uzlaşma formülü olarak Konsey, bağımsız bir ulusal Irak hükümeti kurulmasına yönelik bir adımı temsil etmeli ve ülkeyi, bugünkü durumun birleşik, demokratik, federal bir Irak'ın kurulmasıyla aşılmasını sağlayacak yurtsever, demokratik bir program formüle etme yoluna sokmalıdır.

...İşgal karşısındaki tutumumuza gelince: Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, işgal altındaki halkların direnme hakkını güvence altına almaktadır. Bu yüzden, işgali hızla sona erdirmek ve ulusal egemenliği yeniden tesis etmek için çeşitli mücadele biçimlerini hayata geçirmek, 1483 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararına göre, işgal yönetimi altında bulunan Irak halkının meşru hakkıdır. Öte yandan, bazı medya kuruluşlarında ortaya atılan iddiaların tersine, işgale karşı direnmek yalnızca şiddete dayalı araçlarla olmaz, bunun yanında, diğer çeşitli barışçı siyasal mücadele araçlarını da kapsar. Tarih bize, insanların, ancak bütün diğer barışçıl araçları tükettikten sonra silahlı mücadeleye başvurmak zorunda kaldığını öğretmiştir.

Bugün halkımızın barışçıl siyasal mücadele yürütmesi için çeşitli seçenekler ve imkânlar bulunmaktadır. Onlarca parti, sendika ve meslek kuruluşunun yanı sıra, sivil toplum diye adlandırılan başka kurumlar ortaya çıkıyor. Bu yüzden, mevcut özgürlükler çerçevesinde, bizim partimiz dahil olmak üzere her renk ve eğilimdeki hemen hemen bütün yurt-

sever güçler, barışçıl araçlar henüz tamamen tüketilmiş olmadığı için şiddete başvurmanın en uygun yol olmadığını düşünmektedirler.

Kaldı ki, ülkemize egemen olan bugünkü koşullarda silahlı operasyonlar, işgali mümkün olduğu ölçüde çabuk sona erdirme hedefini gerçekleştirmemizi sekteye uğratabilir. Tam tersine, böylesi operasyonlar işgal güçlerinin ülkemizdeki varlıklarını uzatmalarına uygun bir bahane sağlıyor. Dahası, halkımızı kuşatan silahlı operasyonlar, gerilim, endişe ve korku atmosferini yoğunlaştırıyor. Yine bu tür operasyonlar, işgal yönetimiyle işgali sona erdirmek ve işgalci güçlerin geri çekilmesine uygun bir takvim saptamak için müzakere masasına oturma koşullarını hazırlama çabalarına da zarar veriyor.

Doğrudan elektrik sistemini, doğalgaz ve petrol ağlarını ve diğer kamu hizmetlerini hedef alan sabotajların ve böylece, milyonlarca Iraklının sefil yaşama koşullarını daha da ağırlaştırmanın, direnişle nasıl bir ilgisi olduğunu sormak yerinde olacaktır. Böylesi silahlı operasyonlar, iktidara geri dönme hayali kuran, çöken rejimin kalıntılarınca da kolayca sömürülmekte. Diğer taraftan, işgalci güçlerin yetkilerini kötüye kullanmalarının ve aşırı şiddete başvurmalarının silahlı operasyonlar biçiminde aynı derecede şiddetli tepkiler doğurması beklenmedik bir durum değildir. Bu yüzden, silahlı operasyon yürüten gruplar ve güçler arasında bir ayrım yapmak zorunludur; aynı sebeple, karşı-şiddetin ve baskının tek başına bu operasyonları sona erdirebileceğini sanmak da vahim bir hata olur. Bu sorunu akıllıca ele almanın yolu, öncelikle iktidarın hızla Iraklılara devredilmesi ve ülkede demokratik bir sistem inşa edilmesinin koşullarının hazırlanmasıdır...

...Merkez Komitesi, toplantıyı sona erdirmeden önce, bizim partimizin, diğer yurtsever ve demokratik partilerle güç-

lerin ve genelde Irak halkının bugün önünde duran görevleri tartışmıştır. Bu görevler kısaca şöyle özetlenebilir:

Ülkede güvenliği ve istikrarı sağlayıp, normal koşulları tesis etmek.

Yaşama koşullarını ilgilendiren acil problemleri (ücretler ve maaşlar, çalışanların işlerine geri dönmesi, yiyecek tayınlarının bölüştürülmesi, kamu hizmetleriyle belediye hizmetlerinin yerine getirilmesi) ele almak.

BM denetiminde serbest ve adil seçimler yapılmasının önkoşullarını hazırlamak.

Bir plebisitle halkın onayına sunulacak bir anayasa taslağı hazırlamak.

Daha sonra, işgalin sona erdirilmesi için ABD ve İngiltere'yle görüşmelere başlamak...

Ek C

Irak İşçi Komünist Partisi'nin Açıklaması, Eylül 2003

IRAK'TA DEVLET MESELESİ

ABD'nin Irak'a karşı açtığı savaşın sonunda Baas rejiminin çöküşü, Irak'ta bir yönetim boşluğu yaratmış durumda. Şu ana değin Irak'taki hiçbir siyasal güç bu boşluğu doldurabilecek ve kendini Baasçı hükümete bir alternatif olarak sunarak, Irak toplumunu idare etme görevini üstlenebilecek güçte değil.

ABD'nin Irak'a ve etnosantrik, dinsel ve aşiretçi güçlere karşı savaşı, Irak toplumuna kasvetli ve ürkütücü bir senaryo dayatmıştır. Toplumun yapısının dağılışı ve sivil hayatın direklerinin tamamen yıkılması sonucu oluşan bu yönetim boş-

luğu, Irak halkını müthiş bir toplumsal kaos ve devasa bir baskıyla yüz yüze getiriyor.

Bugünkü durum bize, zorluklarını çözmenin ana kanalı olarak Irak toplumundaki yönetim boşluğu problemini çözmeye yönelik acil ve hayati bir mesele dayatıyor. ABD'nin sivil yönetimi ve onların seçmiş olduğu, dinsel, etnosantrik ve aşiret gruplarından müteşekkil Yönetim Konseyi, fiilen hiçbir meşru dayanağa sahip olmadığı gibi, aynı zamanda Irak halkının önündeki devasa problemleri ele alabilecek kapasitede de değildir. Bu başarısızlık, mafya çetelerinin olaylara ve Irak yurttaşlarının gündelik hayatlarına müdahale edip, onların haklarını çiğnemelerinin zeminini hazırlamıştır.

Irak İşçi Komünist Partisi, Irak'ın gelecekteki yönetimine kitlelerin karar vermesi ve bu yönetimin halkın doğrudan egemenliğine dayanması gerektiğini vurgular. ABD'nin Irak'taki sivil yönetimi ile Yönetim Konseyi'nin varlığı kitlelerin çıkarlarının aleyhine işlemekle kalmaz, aynı zamanda, meşruiyetten de yoksundur. Dolayısıyla, söz konusu güçler hemen iktidardan uzaklaştırılmalı ve onların yerini kitlelerin yönlendirip, doğrudan devrede olduğu bir hükümet almalıdır.

Irak İşçi Komünist Partisi, yönetim boşluğu meselesine bir çözüm bulmak, Irak'ın problemlerini çözmek ve Irak halkı için müreffeh ve özgür bir gelecek kurmak amacıyla, iktidarı ele geçirmek ve kitlelerin iradesiyle konseylerin egemenliğine dayalı bir hükümet kurmak üzere uğraş verecektir. Dolayısıyla, Irak İşçi Komünist Partisi, Irak'ta sosyalist bir cumhuriyet kurulması için mücadele etmektedir.

Ek D

Irak İşçi Komünist Partisi Politbürosu'nun Açıklaması, 26 Eylül 2003

IRAK'TAKİ ABD GÜÇLERİNE KARŞI ASKERİ DİRENİŞ

Irak halkına karşı on iki yıldır süren insanlık dışı ekonomik yaptırımlar ve felakete yol açan savaşlar politikasının üstüne ABD yönetimi, Irak'ı işgal etmiş ve askeri otoritesini Irak toplumuna dayatmış bulunuyor. ABD'nin savaşı ve işgali, çok sayıda kayba ve geniş çaplı yıkımlara yol açmasının yanı sıra, Irak toplumunu çok kasvetli ve ürkütücü bir senaryonun eşiğine getirdi. Güvenliğin olmayışı, açlık, yoksunluk ve giderek daha ağırlaşan baskılar, milyonlarca insanın kaderi haline geldi. Kitlele-

rin en temel hakları saldırı altında ve toplum, ölümcül bir siyasal belirsizlik, karışıklık ve kaosun pençesinde kıvranıyor.

Bu durum karşısında Irak'taki milyonlarca insanın hoşnutsuzluğu büyüyor ve Amerika Birleşik Devletleri'yle müttefiki olan devletlerin Irak'ı terk etmesini istiyorlar. Çeşitli siyasal güçler kendi siyasal amaçlarına ulaşabilmek için bu protesto hareketinden faydalanmanın peşindeler.

Öte yandan, ABD yönetiminin Irak'a karşı giriştiği en son savaş Baas rejiminin devrilmesiyle sonuçlandı. Bu savaş hâlâ devam etmekte. Baas rejiminin kalıntılarının, milliyetçi ve İslamcı grupların direnişi, bu savaşın bir parçası. Üstelik, bu savaş ve bu savaşı sürdürenlerin Irak halkının hakları ve geleceğiyle hiçbir ilgileri olmadığı gibi, onlar kitlelerin çıkarlarına da tamamen karşılar. Bu gruplar, kendi gerici amaçlarına ulaşabilmek için halkı kurban durumuna düşürüyor, toplum hayatının temelini feda ediyorlar. Halkın desteğini, onları aldatarak ve 'işgalcilere karşı savaşma' bahanesiyle halk arasında Arap milliyetçiliğini, İslami duyguları yükselterek, işgalci güçlere karşı askeri operasyonlara girişerek kazanmak istiyorlar. Söz konusu gruplar, Amerika Birleşik Devletleri'ne baskı uygulamak için, sosyal hizmetler ile toplumun altyapısını bozma ve torpilleme yoluna sapmaktan çekinmiyorlar...

Baas Partisi, otuz beş yılı aşkın bir süredir Irak halkına uyguladığı faşist politikalar, toplu katliamlar ve kanlı baskılardan dolayı paramparça olup dağılmak ve Irak toplumunda, Irak'ın siyasal geleceğinde hiçbir rol oynamamak zorunda. ABD güçlerine karşı bugün sürdürülen faaliyetler ve askeri operasyonlar, halkın çıkarlarının aleyhine iktidara geri dönmeyi amaçlayan umutsuz gerici teşebbüslerdir. Kaldı ki İslami gruplar da, ABD güçlerini ülkeden kovacak bir askeri hareket örgütleme bahanesiyle ve kendi gerici, baskıcı egemenlikleri-

ni dayatmak için, halkın haklı mücadelesi ve taleplerini sömürmenin yollarını arıyorlar.

Aynı sebeple, bu güçler Irak'ta bir güvenliksizlik ve tepki ortamının derinleşmesine, kasvetli ve ürkütücü bir senaryonun gerçekleşmesine katkıda bulunuyorlar. Bu çatışmada, Baas rejiminin kalıntıları ile İslami gruplar, sivil hedefleri uçurmaktan ve halkın geçim kaynaklarına saldırmaktan çekinmiyorlar. İşçi Komünist Partisi, bu gerici güçleri yenilgiye uğratmak ve onların maskelerini düşürmek amacıyla mücadele ediyor. Aynı zamanda, sosyal hizmetlerin karşılanmasına yönelik saldırıları şiddetle mahkûm ediyor. Irak'ta günümüzde var olan feci durum, savaş ve çatışmalar, ABD'nin Irak'a karşı savaşı ve işgalinin doğrudan sonucudur. Bu yüzden, bu gerici senaryoyu sona erdirmek de Amerika Birleşik Devletleri ile onun müttefiklerinin askerlerinin Irak'tan çekilmesine bağlıdır.

İşçi Komünist Partisi bu güçlerin ülkeden çekilmesinde ve kitlelerin iradesine dayalı bir rejim kurulmasında ısrar eder.

İşçi Komünist Partisi, bu talebin gerçekleşmesi için bütün gücüyle mücadele eder; siyasal ve kitlesel mücadelenin Irak'ın bugünkü koşullarında milyonlarca insanın örgütlenip kendilerini ön plana çıkarmalarını sağlayabilecek en uygun mücadele biçimi olduğuna inanır.

İşçi Komünist Partisi, kitleleri örgütlemek ve bütün Irak'ı kapsayan kitlesel bir siyasal hareket oluşturulması şeklinde kitlelerin kendi protestolarını geliştirmeleri, ABD ve müttefiklerine bağlı güçlerin ülkeden kovulması ve kitlelerin kendi rejimlerinin kurulması için mücadele eder. İşçi Komünist Partisi, kitleleri bu alternatif etrafında örgütlenmeye, hareketi ABD güçlerini devreden çıkaracak ve kitlelerin kendi rejimini kurmalarına yardım edecek ölçüde güçlenmeye, faşist Baas partisi ile İslami grupları etkisizleştirip onları marjinalleştirecek doğrultuda çaba harcamaya çağırır.

Ek E

Süleymaniye Şurası'nın (İşçi Konseyi'nin) Açıklaması, 23 Haziran 1991

SÖMÜRÜLEN İŞÇİLER, ONURLU DEVRİMCİ HALK

Vahşi Baas kapitalist rejimi, yirmi yılı aşkın bir süredir kendi karanlık yönetiminin istikrarını muhafaza etmek adına insanlarımızı, topluluklarımızı, oğullarımızı ezmeyi, yok etmeyi ve öldürmeyi sürdürüyor. Bu ülkenin devrimcilerine son derece barbarca yöntemlerle saldırıyor.

Rejimin yüzlerce işçiyi tutuklamadığı, devrimcileri kaybetmediği tek bir gün geçmedi. Ayrıca, rejimin kendisine muhalif olan insanların bulunduğu en onurlu ve devrimci bölgelere saldırmadığı tek bir gün de geçmedi. Açlığın kronikleştiği, işsizliğin devasa boyutlara ulaştığı ve fiyatların tavana vurdu-

ğu bu kritik ve umutsuz devirde, çoğu insan yalnızlık içerisinde ve ne yapacağını bilemez bir halde debelenip duruyor.

Kapitalist yönelimli asalak azınlık -bizlere en temel insan hakları dahi tanınmazken- istediğini gerçekleştirecek her yönteme, kuruma ve vasıtaya sahip. Çıplak vahşi diktatörlüğüyle bu çürümüş kapitalist rejim, biz işçilerle sömürülenleri, iki büyük yıkıcı savaşta (İran-Irak savaşı ile Kuveyt'te ABD ittifakına karşı savaşta) kurbanlık asker durumuna düşürdü. Şimdiye kadar biz ve oğullarımız, her iki savaşta da çöl akbabalarına yem olduk. Pek çoğumuz kayboldu ya da hayatını çok güç koşullarda sürdürüyor. Her zaman dezavantajlı konumda olan bu insanların (şehirlerde ve küçük kasabalarda, sömürülen her yerde) duydukları nefret, rejimin kurumlarını ciddi ölçüde sarstı. Dahası, şimdiye değin güçlerini doğru dürüst toparlayamayan rejim açısından neredeyse bir ölüm çanı oldu. Bu, ezilenlerin, salt kendilerine bel bağlayan ve hiçbir şekilde emperyalizmin kudretine ve Kürdistan Cephesi'nin burjuva milliyetçilerine bağımlı olmayan, kendi bağımsız gücünün farkına vardığının bir göstergesiydi. Kürdistan'da bu cephe, halkın gücünü kontrol altına almaya çalışıyordu. Bugün emperyalizm, dünyanın her köşesinde işçilerle sömürülen insanların ayaklanmalarını ezmeye ve onların yerine, kendi çıkarlarına hizmet eden egemenleri ve/veya kapitalistleri geçirmeye çalışıyor. Yenik Irak ordusunun nasıl bir utanç içine düştüğünü gördük. Kırılmış kanadıyla bu ordunun, emperyalistler tarafından ayaklanmaları bastırmak için nasıl ayağa kaldırılmaya çalışıldığını da gördük. Zaten bu yüzden, bu yenik orduya başka bir sefer yine ihtiyaç duyacaklarını anladıkları için, emperyalistlerin rejimi toptan yıkmaktan vazgeçtiklerine şahit olmaktayız.

Ayaklanmanın sürdürülememesinin ve yarı yolda durmamızın asıl sebebi, hem Emperyalizm'in desteğinden yararlanmayan burjuva milliyetçilerinin felsefi tutumu, hem de, işçi hare-

ketinin farklı kesimlerinin öncülerini temsil eden bir işçi komünist partisinin yokluğuydu. (Ayaklanma sırasında devrimci işçi hareketinin en zayıf noktası buydu.) Kürt halkı kurban durumuna düştü; binlercesi göç ederken ve açlık çekerken hastalığa yakalandı ve birçoğu öldü. Yine de, bu tersliklere rağmen, rejimle yürütülen burjuva milliyetçi müzakereler döneminde, işçiler ve sömürülenler ayaklanmaya devam edebileceklerini ve kendilerini korkutup hileyle alt etmeye çalışanlarla karşı karşıya gelmeye her zaman hazır olduklarını gösterdiler.

Burjuva milliyetçileri, devrimci Kürt halkının göç ettirilmesini Emperyalistler'in ihanetine bağladıktan sonra, şimdi kendileri, Kürt meselesine bu yolda bir çözüm bulma arayışıyla rejimle müzakereye oturmuş durumdalar. Oysa Süleymaniye'de ayaklanmayı sürdüren işçiler ve sömürülen devrimci insanlar, müzakere koşullarını asla kabul etmeyeceklerini herkese gösteriyorlar. Erbil'de, Müslümanların dini bayramından önceki Salı günü, işçilerle emekçiler Güneylilerle ve Irak'ın diğer kesimlerinden insanlarla dayanışmalarını sergilediler. Mücadelelerini asla bırakmayacaklardı!

İşçiler ve emekçiler, müzakerelere tek bir sebeple; halkın birleşik gücü, rejimi, sistemin yıkılmasına giden yolu açarak, müzakere masasına oturmaya zorlasın ve Kürt halkı bütün iktidarı kendi ellerine alsın diye, hiç kimseye işkence edilmemesi ve herkesin kendi benimsediği politikayı ya da inancı seçmekte özgür olması şartıyla onay vermiştir.

Dahası, işçiler ve emekçiler, müzakereleri yalnızca, hiç kimsenin kendi adlarına konuşamayacağı bir çerçeve yerleştirsin diye, olumlu karşılamıştır. Öte yandan, biz, kuyruklarda bekleyen milyonlarca işçi, müzakerelerin, otoriteyi pekiştirmenin bir yolu olarak görülmesine kesinlikle karşı çıkacağız (görünen o ki, rejim her gün kurumlarını güçlendiriyor, sokaklarda devriye gezen askerlerini, zırhlı araçlarını, vb. art-

tırıyor ve Kürt bölgelerinde onların varlığının hissedilmediği tek bir köşe başı kalmamış durumda).

Ayrıca demokrasi ve özgür ifade yasakken, işçiler ve emekçiler evlerinde kendi taleplerini ve ihtiyaçlarını özgürce tartışamazken, bizim bu müzakerelere onay vermemiz söz konusu olamaz. Müzakerelerin temeli nedir ve rejim yine aynı politikayı sürdürecekse müzakereleri sürdürmek ne anlama gelebilir?

Eğer Kürdistan Cephesi, işçi konseylerini ve onların komitelerini ya da Kürdistan Cephesi'nin dışında kalan herkesi yıldırma harekâtına girişerek, özgürlüğün ve demokrasinin sesini açıkça boğmaya kalkışacaksa, müzakere masasına oturmak ne anlama gelecektir?

Biz işçiler ve sömürülenlerin acil görevi, genel toplantılar ve mitingler örgütlemek, aramızdaki farklılıkları açıkça tartışmak, müzakerelerin sürdürülmesi için geçerli bir açıklama isteyerek taleplerimizi ortaya koymak ve her iki tarafa da, bizi daha fazla bekletmemeleri için baskı uygulamaktır. Kısacası, bizim acil olarak yapmamız gereken, kendi taleplerimiz uğruna ayağa kalkmaktır.

Birincisi, bütün işgalci ordular ve devletler Kürdistan'ı tamamen terk etmelidir. İkincisi, bütün siyasi mahkûmlar serbest bırakılmalı, Enfal ve Bertani bölgesindeki mahkûmlar özgürlüğüne kavuşturulmalıdır. Üçüncüsü, kayıtsız şartsız siyasal özgürlük tanınmalıdır. Dördüncüsü, müzakerelerin onaylanıp onaylanmayacağı halkın oylarıyla belirlenmelidir. Tüm bunlar, işçiler ve halkın kendisi tarafından gerçekleştirilecektir.

YAŞASIN HALKIN VE İŞÇİLERİN AYAKLANMASI.
KAHROLSUN KAPİTALİZM.
YAŞASIN SOSYALİZM.

Süleymaniye'deki Küçük Fabrika İşçileri Komitesi,
23 Haziran 1991

Kaynakça

Yazar ve yayıncı, bu kitabın hazırlanmasında hayati bir rol oynayan kitabı *Eski Toplumsal Sınıflar ve Irak'ta Devrimci Hareketler*'den yararlanmamıza izin verdiği için Hanna Batatu'ya yürekten müteşekkirdirler.

Amin, Noshirwan. "La resistence kurde n'est pas brisee", söyleşi, *Inprecor* 56, 22 Temmuz 1976.

Amin, Samir. *Irak et Syrie 1960-1980*. Paris: Ed. de Minuit, 1982.

Batatu, Hanna. *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq: A Study of Iraq's Old Landed and Commercial Classes and of Its Communists, Ba'thists, and Free Officers*. Princeton: Princeton University Press, 1978. Alıntılar 1982 basımındandır (1984'te yeniden basılmıştır).

Beinin, Joel. *Workers and Peasants in the Modern Middle East.* Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

———. *Saddam's Iraq: Revolution or Reaction?* Londra: Zed Books, 1989.

Cabbar, Faleh A. "The Arab Communist Parties in Search of an Identity", *Post-Marxism and the Middle East,* içinde, ed. Faleh A. Cabbar. Londra: Saqi Books,1997.

Cafer, M. "Les limiles de l'industrialisation du monde arabe. Etude du cas de l'Irak." *Khamsin* 4 (1977).

———. "Clerics, Tribes, Ideologues and Urban Dwellers in the South of Iraq: The Potential for Rebellion." *Iraq at the Crossroads: State and Society hi the Shadow of Regime Change* içinde. Adelphi Papers 354. Ed. Toby Dodge ve Steven Simon. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Couland, Jacques. "Etat et mouvement syndical en Irak (1967-1978)", *Sou'al 8* (Şubat 1988).

Davis, Eric. "History for the Many or History for the Few? The Historiography of the Iraqi Working Class." *Workers and the Working Classes in the Middle East: Struggles, Histories, Historiographies* içinde, ed. Zachary Lockman. New York: State University of New York Press, 1994.

Fernea, Robert A. ve Wm. Roger Louis (ed.). *The Iraqi Revolution of 1958: The Old Social Classes Revisited.* Londra: I.B. Tauris, 1991.

Gabbay, Rony. *Communism and Agrarian Reform in Iraq,* Londra: Croom Helm, 1978.

Galissot, Rene. "II socialismo nel mondo arabo: Siria, Libano, Palesttaa, Iraq, Egitto, Maghreb." *Storia del socialismo* içinde, cilt 3, ed. Jacques Droz. Roma: Editori Ritiniti, 1978.

——— "Liberazione nazionale e cnmunismo nel mondo arabo." *Il secolo dei comunismi,* ed. Michel Dreyfus, Bruno Groppo ve Claudio Sergio Ingelform. Milano: Tropea, 2001.

———. "Mouvement ouvrier et mouvement national: communisme, question nationale et nationalismes dans le monde arabe."

Mouvement ouvrier, communisme et nationalismes dans le monde arabe içinde, Rene Gallissot. Paris: Editions ouvrieres, 1978.

———. "Riferimenti socialisti nel mondo arabo." *Storia del socialismo,* cilt 4, ed. Jacques Droz. Roma: Editori Riuniti, 1981.

GCR [Lûbnan]."Le Parti Communiste Irakien et la revolution kurde: unehistoirede trahison." *Inprecor* 5/6 (5 Ağustos 1974).

Groupe Communiste Internationaliste (GCI). "A propos de la lutte de classe en Irak." *Communisme* 43 (Mayıs 1996). http://www.geocities. com/communisme_gci/c43_irak.htm.

Hacı, Semire. *The Making of Iraq, 1900-1963: Capital, Power and Ideology*. New York: State University of New York Press, 1997.

Hadri, Muhiddin. "Essai sur l'histoire du Parti communiste irakien: luttes nationales et strategic 'internationaliste'." *Mouvement ouvrier, communisme et nationalismes dans le monde arabe* içinde, der. Rene Gallissot. Paris: Editions ouvrieres, 1978.

Hasan, Kasım (Nazım). Komintern Yedinci Kongresi'nde Yapılan Konuşma, Moskova 1935. "The Speeches of Arab Delegates," Kısım 2, çev. Muhammad Ebu Nasır. *Free Arab Voice,* 27 Ocak 2003), http://www. freearab voice, org/reference/cominternYusufNazim.htm.

———, "Why the Uprisings Failed." *Iraq Since the Gulf War: Prospects of Democracy* içinde, ed. Fran Hazeiton for CARDR1. Londra: Zed Books, 1994. Kelidar, Abbas R. "Aziz al-Haj: A Communist Radical." *The Integration of Modern Iraq* içinde, ed. Abbas R. Kelidar. New York: St. Martin's Press, 1979.

Irak'ta Baskılara Karşı ve Demokratik Haklar Komitesi (CARDRI), *Iraq since the Gulf War: Prospects for Democracy*. Londra: Zed Books, 1994.

Khafaji, Isam. "A Few Days After: State and Society in a Post-Saddam Iraq." *Iraq at the Crossroads: State and Society in the Shadow of Regime Change* içinde, Adelphi Papers 354. Ed. Toby Dodge ve Steven Simon. Oxford: Oxford University Press. 2003.

Moscato, Antonio. *Tempeste sull'Iraq.* Bolsena: Massari Editore, 2003.
Pfeifer, Karen. "State Capitalism and Development." *MERIP* Reports, 78 (Haziran 1979).
Sluglett, Peter ve Marion Faruk-Sluglett. "The Historiography of Modern Iraq." *American Historical Review* (Aralık 1991).
———. *Iraq Since 1958: From Revolution to Dictatorship.* Londra: I.B. Tauris, 2001.
———. "Labor and National Liberation: The Trade Union Movement in Iraq, 1920-1958." *Arab Studies Quarterly* (İlkbahar 1983).
Stork, Joe. "Class, State and Politics in Iraq." *Power and Stability in the Middle East* içinde, ed. Berch Berberoğlu. Londra: Zed Books, 1989.
———. "Oil and the Penetration of Capitalism in Iraq." *Oil and Class Struggle* içinde, ed. Petter Nore ve Terisa Turner. Londra: Zed Press, 1980.
———. "State Power and Economic Structure: Class Determination and State Formation in Contemporary Iraq," *Iraq: The Contemporary State* içinde, ed. Tim Niblock. Londra: St. Martin's Press, 1982.
"The Kurdish Uprising." 26 Nisan 2004 tarihli broşür metni: http://www.geocities.com/cordobakaf/blob_kurds.html. Luizard, Pierre-Jean. *La questions irachena.* Milano: Feltrinelli, 2003.

Dergiler

MERIP Reports [1971-85], *MERIP Middle East Report* [1986-88], *Middle East Report* [1988-...]; Joe Stork, Marion Faruk-Sluglett ve Peter Slugletl, Isam Khafaji, Hanna Batatu, Robert Springborg, Kiren Aziz Chaudhry ve Faleh Abd Cabbar'ın makaleleri.

Web Siteleri

Irak Komünist Partisi, http://www.iraqcp.org/framsel ya da http://user.tninet.se/~lto357q/framsel (İngilizce).
Irak İşçi Komünist Partisi, http://www.wpiraq.org/english.

Ilario Salucci

21. yüzyılın geleceği bir bakıma Irak'ta şekilleniyor. Amerikan İmparatorluğu, Irak'taki direnişi kırmak için akla gelebilecek her yolu denerken, direniş günden güne yayılıyor ve kanlı eylemlerin arkası bir türlü kesilmiyor. Yapılan göstermelik seçimler, Birleşmiş Milletler'in simsarlığı, diğer büyük emperyal güçlerin gizli/açık destekleri henüz kesin bir sonuç vermiş değil. ABD'nin başta Suriye ve İran olmak üzere yeni işgallere hazırlandığı bir dönemde, Irak işgalinin 'Üçüncü Dünya Savaşı'nın başladığına işaret ettiği de söylenebilir.

İtalyan gazeteci Ilario Salucci'nin bu kitabı ise 'öteki Irak'a ışık tutmayı amaçlıyor. Yani, bir zamanlar Ortadoğu'nun en devrimci gücü olan Irak Komünist Partisi'nin tarihine, Britanya işgalinden beri isyanların beşik gibi salladığı Irak'ın gerçek öyküsüne, Irak işçilerinin mücadelesinin, genel grevlerin ve emperyalizme karşı eylemli direnişin aydınlattığı sınıf mücadelesine, kısacası, onyıllarca Saddam'ın zulmüne maruz kalan bir halkın şimdi ABD-İngiliz koalisyonunun işgaline kafa tutmasının zeminini hazırlayan 'Irak'ın öteki tarihi'ne ve halihazırdaki Irak direnişi içinde, bugünkü Irak Komünist Partisi'nin işbirlikçi tavrını mahkûm eden komünistlerin, hangi safta yer alıp, nasıl bir mücadele yürüttüklerine ışık tutuyor.

ISBN 975-8829-73-4